

”KUN JOKU TULIS KYLÄÄN”

VaParin vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa



Leena Hänninen

Jyväskylän yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Yhteiskuntapolitiikka

Sosiaaligerontologian koulutusohjelma

Pro gradu -tutkielma

Kevät 2008

TIIVISTELMÄ

Leena Hänninen:

”Kun joku tulis kylään” VaParin vapaaehtoistoiminta osana kansalaisyhteiskuntaa.

Pro gradu -tutkielma

Yhteiskuntapolitiikka, Sosiaaligerontologian koulutusohjelma

Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Kevät 2008. Sivuja 111, liitteitä 2.

Ohjaaja: sosiaaligerontologian professori Jyrki Jyrkämä

Erityisesti vanhusten määrän kasvu ja vähentyvät lähipalvelut ovat uhka julkiselle sosiaali- ja terveystoimelle. Yksinäisyys sekä vanhusten, maahanmuuttajien ja muiden ryhmien sosiaalisen tuen tarve ovat lisääntyneet. Arviointitutkimuksessani tarkastelen Jyväskylän kaupungin vapaaehtoistoiminnan keskuksen VaParin kehityshistoriaa ja vakiintumista yhteistyössä kolmannen sektorin kanssa. Lisäksi arvioin verkostoyhteistyön toteutumista ja VaParin tulevaisuuden näkymiä.

Aineistoni sisältää VaParin toimintakertomuksia, muistioita ja muuta arkistoa vuosilta 1994–2004. Aineistosta johtuen tarkastelukulmani on sidoksissa teoriaan käytännönläheisesti. Teoreettisena viitekehysenä on kansalaisyhteiskunta sekä vapaaehtoistoiminnan perustuminen palkattomaan omaehtoiseen toistensa auttamiseen ja keskinäiseen vertaistukeen. Taustalla on kommunitaristisen sosiaalisen opin ns. kolmannen tien näkemys, että yhteisössä ovat tärkeitä sekä viralliset että epäviralliset toiminnat. Tämän näkemyksen mukaan julkista tukea tarvitaan koordinointiin ja resurssien turvaamiseen. Vapaaehtoistoiminta ja yhteisöllinen toisista huolehtiminen ovat kannatettavia, sillä vuorovaikutus ja sitoutuminen luovat sekä sosiaalista että taloudellista pääomaa.

VaParin toimintamalli syntyi innovatiivisesti laman jälkeisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa mahdollistaen monipuolisia vapaaehtoistoiminnan areenoita. Kaupungin sosiaalitoimi rahoitti suppeat resurssit. Tutkimus osoitti, että vapaaehtoisten määrä ja erilainen vapaaehtoistoiminta lisääntyivät. Yhteistyötä tehtiin SPR:n ystävätoiminnan, työllistämishankkeiden ja monien muiden tahojen kanssa. Ryhmätoiminta ja laaja toimintaverkosto loivat yhteisöllisyyttä. Vapaaehtoisten määrä, ohjaus, kokoontumistilat ja ammattilaisten tuki olivat kuitenkin riittämättömiä tarpeisiin nähden. Ammatillisesti ohjattua vapaaehtoistoimintaa ja kolmannen sektorin toimintojen koordinoinnin tehostamista tarvitaan tulevaisuudessakin julkisen sektorin täydentäjänä. Toisaalta julkista tahoja tarvitaan resursoimaan vapaaehtoistoiminnan ja kolmannen sektorin koordinointi- ja tukiyksikköä.

Avainsanat: vapaaehtoistoiminta, ystävätoiminta, vapaaehtoistoiminnan keskus, kansalaisyhteiskunta, kolmas sektori, sosiaalinen pääoma, verkostoyhteistyö

SISÄLLYSLUETTELO

1	VAPAAEHTOISTOIMINTA HYVINVOINNIN TÄYDENTÄJÄNÄ.....	5
2	TUTKIMUSTEHTÄVÄT JA TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	
	2.1 Tutkimustehtävän täsmentäminen	8
	2.2 Arviointitutkimuksesta	8
	2.3 Tutkimuksen suorittaminen ja aineistot.....	10
3	TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	
	3.1 Kansalaisyhteiskunta	12
	3.2 Vapaaehtoistoiminta	18
	3.3 Sosiaalinen pääoma ja verkostot	25
	3.4 Vanhusnäkökulma	31
4	VAPARI	
	4.1 VaParin kehityshistoria	34
	4.1.1 Taustaa ja suunnittelua	34
	4.1.2 Toiminta käynnistyy	37
	4.1.3 Vapaaehtoisten rekrytointi, koulutus, ohjaus, välitys.....	43
	4.2 VaPari kansalaisyhteiskunnassa	52
	4.2.1 Tukiryhmästä vapaaehtoistoimikunnaksi	52
	4.2.2 Opiskelijat ja työttömät vapaaehtoistoimintaan	53
	4.2.3 Monikulttuurisuus ja erilaisuus	56
	4.2.4 Lapsissa ja nuorissa tulevaisuus	60
	4.3 VaPari vapaaehtoistoiminnan areenana.....	62
	4.3.1 Ryhmätoiminnalla sosiaalista pääomaa.....	62

4.3.2 Ikäihmisille vuorovaikutusresepti.....	63
4.3.3 Miehiä toimintaan.....	66
4.3.4 Virikeriihi	68
4.3.5 Vanhuspoliittista strategiaa	70
4.3.6 Uusi vuosituhhat ja uutta kumppanuutta	70
4.3.7 Visiointia tulevasta	74
4.4. Mikä VaPari on tänään	79
5 ARVIOINTIA.....	84
5.1 Mitä toiminta on tuottanut	85
5.2 Vapaaehtoistoiminta ja sosiaalinen pääoma.....	88
6 POHDINTA JA PÄÄTELMÄT	90
6.1. Innovatiivinen VaPari.....	90
6.2. Resurssien riittävyys uhkana	93
6.3. Tulevaisuuden haasteet ja jatkotutkimusideat	96
LÄHTEET	100
LIITTEET	109

1. VAPAAEHTOISTOIMINTA HYVINVOINNIN TÄYDENTÄJÄNÄ

Vapaaehtoistoiminta ja kolmas sektori ovat viime aikoina olleet paljon esillä julkisuudessa. Niitä käsittelevää kirjallisuutta on ilmestynyt runsaasti. Viestimissä puhuttaa vanhusten määrän kasvu ja yksinäisyys sekä niukkenevat lähipalvelut. Viranomaiset ja tuen tarvitsijat ovat alkaneet arvostaa uudella tavalla yhdistys- ja vapaaehtoistoimintaa. Jyväskylässä alettiin laman jälkeisinä vuosina suunnitella vapaaehtoistoiminnan kehittämistä ja koordinoitua ja perustettiin Jyväskylän kaupungin vapaaehtoistoiminnan keskus VaPari.

Tutkimuksessa tarkastelen VaParin perustamista ja kehitystä 10 vuoden ajalta: Miten ja missä yhteiskunnan tilanteessa se sai alkunsa? Arviointitutkimuksen menetelmin tarkastelen VaParin kehityshistoriaa suunnittelusta tähän päivään. Aineiston laadusta johtuen tarkastelu on melko käytännönläheistä, osittain kuvailevaa ja kerronnallista. Pyrin kuitenkin sitomaan toiminnat ja havainnot teoriaan ja aikaisempiin tutkimuksiin. Pohdin vapaaehtoistoiminnan mahdollisesti tuomaa sosiaalista tai taloudellista pääomaa ystävän tai tuen tarvitsijoille, erityisesti ikäihmisille. Kuvaan myös yhteistoimintaverkostoja, annettuja palautteita toiminnasta sekä tarkastelen vapaaehtoistoiminnan merkitystä, rajoja ja tulevaisuuden näkymiä.

Kimmokkeena tutkimukseen oli pitkä sosiaali- ja terveysalan järjestötuntemukseni sekä työhistoriani, jonka kautta pääsin kokemaan rikkaan kymmenvuotiskauden vapaaehtoistoiminnan keskuksen käynnistämiseksi. Mielestäni toiminnalla on ollut erityisesti ikäihmisille ja monelle muulle ryhmälle yhteiskunnallista merkitystä. Suomessa ei ole aikaisempaa tutkimusta kunnallisista vapaaehtoistoiminnan keskuksista. Suomen Punaisella Ristillä on ollut vuosina 1995 - 2001 Avoimet vapaaehtoistoiminnan keskuksien projekti. (ks. luku 4.1.2.)

Vielä 1980-luvun lopulla Jyväskylässäkin suhtauduttiin epäilevästi järjestö- ja vapaaehtoistoimintaan. Eräässä sosiaalitoimen palvelujen alueellista järjestämistä koskevassa tilaisuudessa esiteltiin henkilöstön ja laitospaikkojen runsasta lisäämistä tulevina vuosina. Toimin itse Suomen Punaisessa Ristissä vapaaehtoisena, jonka vuoksi

tiedustelin, miten järjestöjen täydentävä vapaaehtoistoiminta on otettu huomioon. Sain vastaukseksi, ettei palveluja voida rakentaa järjestöjen varaan.

Huomaan nyt, että saamani vastaus kuvasi sitä valtiollisen ajattelun läpätunkevuutta, jolla sosiaaliturvan ja kunnallisten hyvinvointipalvelujen ajateltiin hoitavan ihmisen kehdestä hautaan. Järjestötoimintaa pidettiin jäänteinä menneiltä ajoilta ja kansalaistoimintaa ei ymmärretty (Niemelä, 2005, 15).

Epävirallinen auttamistyö oli saanut alkunsa jo sotiemme jälkeisessä historiassa, mutta se väheni sosiaaliturvan parantuessa ja naisten lähtiessä työelämään. Läheisten auttaminen ja vapaaehtoistoiminta todettiin kuitenkin voimavaraksi sosiaali- ja terveydenhuollon tavoitteiden toteuttamisessa jo 1970-luvulla. Julkinen valtakunta hyväksyi palkattoman vapaaehtoistyön sosiaali- ja terveystalouden rinnalle täydentäväksi välitason toiminnaksi. (Matthies 1996, 11–12.)

1990-luvulla ihmisten sosiaalinen osallistuminen väheni, osin television ja vapaa-ajan aktiviteettien vaikutuksista (Turner 2001, 198). Kolmannen sektorin ohella myös neljäs sektori, johon perhe luetaan, koki muutoksia, kun kotiäitiyttä, perhekeskeisyyttä ja naisten itsenäisyyttä alettiin korostaa. Lisäksi avoliitot, uusperheet ja yksinäiset ruokakunnat yleistyivät. Lähiverkko alkoi menettää tukiverkkomerkitystään yksilön suojan antamisessa. Subsidiariteetti-periaate, jossa perhe ja lähiyhteisö ovat ensisijaisia auttajia tuli meille EU-ideologian ja amerikkalaisen hyvinvointivaltion vastaisen taloudellisen liberalismien myötä. Liberalismiin kuuluva taloudellinen minimivaltio-oppi sai kannatusta. Toiminta alkoi organisoitua. Siihen johti osaltaan nationalismi, naisen aseman muuttuminen ja ammattiyhdistysliikkeiden syntyminen. Kansalaiset ja yritykset alkoivat ottaa omaehtoisesti aiemmin valtiolle kuuluvia tehtäviä hoitaakseen. Mielenkiintoista on se, että kysyttäessä valtiollisen ja kunnallisen sosiaali-politiikan kehittymistä, arvioivat järjestöjen edustajat ei-virallisten toimijoiden osuuden kasvavan sekä kunnan ja valtion osuuden heikkenevän. Kuntien tulevaisuuden arvioissa taas kunta ja valtio pysyisivät arvossaan, mutta ei-virallisten toimijoiden merkitys kasvaisi kuitenkin siten, että kunnat koordinoisivat näitä. Myös kansalaiset arvostivat julkisen sektorin palveluita. (Koskiahho 2001, 31- 32, www.vapaaehtoiset.org. 2001,1)

Kun julkisia palveluja vähennettiin, järjestöjen vapaaehtoistyö nousi suureen arvoon. Vähitellen se nähtiin oleellisena osana toimivaa yhteiskuntaa. (Yeung, 2004, 3). Alussa

pelättiin vapaaehtoistyön uhkaavan ja rapauttavan hyvinvointivaltiota ja olevan uhka kattavalle sosiaaliturvalle. Yeungin tutkimusten valossa se ei ole uhka hyvinvointivaltiolle, kuten alussa pelättiin eikä hyvinvointivaltio ole uhka vapaaehtoistyölle. Ne päinvastoin täydentävät toisiaan.

Myös väestön ikärakenteen todettiin muuttuvan. Väestö vanhenee, yksinäisyys ja turvattomuus lisääntyvät. Yhä huonokuntoisempia vanhuksia hoidetaan kotona. vuonna 1995 Jyväskylässä oli 8500 yli 65-vuotiasta, eli 12 % asukkaista. Vanhusten palvelukodeissa oli 303 ja terveyskeskussairaalassa 298 paikkaa, joilla potilaiden keski-ikä oli 80 vuotta. Omaishoidossa oli 250, joista 110 yli 65-vuotiasta. ja kotihoidossa 1600, joista valtaosa vanhuksia. (Hänninen & Santala 1997, 2-3). Vuonna 2005 yli 65-vuotiaita oli Jyväskylässä jo yli 10 000. Tästä eniten palveluja tarvitsevia ikäihmisiä, yli 75-vuotiaita oli 5413 ja ennusteen mukaan ikäryhmä kasvaa 50 % vuoteen 2030. (Seudulliset vanhuspalvelustrategiset linjaukset vuoteen 2030).

Kunnat eivät laman seurauksena pystyneet riittävästi vastamaan palvelutarpeisiin. erityisesti puhuttivat vanhusten tarpeet ja eriarvoiset terveydenhuollon palvelut (Möttönen, 2005, 42). Valtakunnallisissa suunnitelmissa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä vuosina 1994–1997 edellytettiin mm. toimenkuvien joustavoittamista, asiantuntemuksen laajentamista sekä toimitilojen yhteiskäytön lisäämistä. Lisäksi edellytettiin voimavarojen yhteensovittamista myös vapaaehtoistoiminnan kanssa sekä koti- ja omaishoidon tukemista..

2 TUTKIMUSTEHTÄVÄT JA TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

2.1 Tutkimustehtävän täsmentäminen

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää ja arvioida lähihistoriallisesta näkökulmasta Jyväskylän kaupungin Vapaaehtoistoiminnan keskuksen VaParin perustamista ja kehitystä ensimmäisenä kymmenvuotiskautena 1994–2003. Tärkeimmät tutkimuskysymykset ovat:

1. Miten kaupungin sosiaali- ja terveystoimeen kuuluva VaPari käynnistyi ja vakiintui yhteistyössä kolmannen sektorin kanssa?
2. Millaista ikäihmisen sosiaalista pääomaa tukevaa toimintaa VaParissa on toteutettu?
3. Miten verkostoyhteistyö on toteutunut ja mitkä ovat yhteistyökumppanien näkemykset VaParin toiminnasta, arvosta, näkyvyydestä ja yhteistyöstä?
4. Mikä on VaParin perustamisen ja toiminnan yhteiskunnallinen merkitys, rajat ja esteet?
5. Miten VaPari toimii nyt ja tulevaisuuden näkymät?

VaParin kehityshistorian tarkastelen aineiston laadusta johtuen melko käytännönläheisesti. Pyrin kuitenkin sitomaan toiminnat ja havainnot aiheeseen liittyvään teoriaan ja tutkimuksiin.

2.2 Arviointitutkimuksesta

Tässä tutkimuksessani käytän pääasiallisesti laadullista tarkastelua. Yhteistyökumppaneille tehtyä kyselyä sekä joitakin toimintamuotoja, kuten ryhmät ja vapaaehtoisten määrä, taulukoin ja kuvaan numeerisesti.

Laadullisella aineistolla tarkoitetaan pelkistetyimmillään aineistoa, joka on tekstiä. Tämä voi syntyä tutkijalähtöisesti haastatteluina ja havainnointina tai tutkijasta riippumatta, kuten kirjallisena ja kuvallisena aineistona tai äänimateriaalina. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ei pyritä myöskään tilastollisiin yleistyksiin, vaan

pyritään kuvaamaan ja selittämään jotakin tapahtumaa, ymmärtämään tiettyä tilannetta tai antamaan teoreettisesti mielekäs tulkinta jostakin ilmiöstä. Luokiteltu tulkinta voidaan koodata ilmiötä kuvaavilla ydinsanoilla ja teemoitella ongelmaa valaisevasti, aineisto- tai teorialähtöisesti. Laadullisen tutkimuksen tunnusmerkkejä ovat myös aineistonkeruumenetelmä, tutkittavien näkökulma, harkinnanvarainen tai teoreettinen otanta, aineiston laadullis-induktiivinen analyysi, tulosten esitystapa, tutkijan asema ja narratiivisuus. (Eskola & Suoranta 1998, 15, 25, 61, 101, 152–175). Elävöitän tekstiä vapaaehtoisten kirjoituksilla eli kerronnallisella aineistolla.

Tässä tutkimuksessa minulla on arkistomateriaalia ja erilaista aineistoa. Tällöin voidaan puhua myös aineiston triangulaatiosta, mikä tarkoittaa, että tutkimuksessa yhdistellään useammanlaisia aineistoja keskenään (emt. 1998, 69)

Erilaisissa määritelmissä arviointi viittaa jonkin asian arvoon tai ansioon. Tämä asia voi olla ohjelma, projekti, palvelu, innovaatio tai muu vastaava. Yleensä arviointi myös sisältää ajatuksen arvon määrittämisestä. Arvioinnin avulla selvitetään, saavutetaanko toiminnalle asetetut tavoitteet ja onko sillä sekä moraalista että taloudellista ulottuvuutta. Tutkimus voi sisältää samoja elementtejä, mutta on enemmän toimintojen kuvaamista, selittämistä ja ymmärtämistä ja vaatii toteuttajaksi ehdotonta tutkimustaustaa ja koulutusta. (Robson, 2001, 24–25)

Eräs VaParin periaatteista oli asiakaskeskeisyys. Asiakkaaksi katsottiin VaParissa tuettavat, vapaaehtoiset ja yhteistyökumppanit. Jos halutaan määritellä toiminnan laatua, se nähdään asiakastyytyväisyytenä. Usein palveluorganisaatiot ovat Raivolan mukaan (2000,15) kuitenkin hyvin järjestelmä- ja toimintakeskeisiä. Lisäksi tyytyväisyyttä ei voida mitata pelkästään kohdattujen asiakkaiden palautteella, vaan palvelujen ulkopuolellekin jäävät on huomioitava. VaParissa palautteita saatiin esimerkiksi tapaamisissa, ystävävälityksessä, vapaaehtois kursseilla, projekteissa, henkilökuntapalavereissa ja verkostopalavereissa.

Laadun arviointi on riippuvainen muun muassa voimavaroista, ajasta, tilasta, kontekstista ja kokonaishahmosta. Se on subjektiivinen, kokemuksellinen ja monimuotoinen ja sitä on mukaan vaikea mitata. Saman palvelun saavat voivat kokea

laadun eri tavoin. Se tulisi mitata asianosaisten kesken vuorovaikutuksellisesti. (Raivola 2000, 22–24, 46.)

Raivolan (2000, 26) mukaan yksi tapa nähdä laatu, on nähdä se toiminnan poikkeavuutena ja erottumisena. Hankittu maine ja status ovat tehokkaimpia keinoja erottautumisessa. Myös toiminnan poikkeava organisoituminen, yhteistyösuhteet ja yhteisön ilmapiiri ovat erottautumiskeinoja. Laatu voi olla myös muutosta ja positiivista asennetta muutosta kohtaan, jolloin asiakkaana on organisaatio itse. Tosin Raivola (2000, 27, 47) toteaa, että laatu on ristiriitainen käsite ja siitä on vaikea päästä yksimielisyyteen.

Puhuttaessa vapaaehtoisille luottamuksesta on aina korostettu, että palvelun tarvitsijan on voitava luottaa sekä vapaaehtoiseen, että hänen lähettäjä-yhteisöönsä, esimerkiksi SPR, VaPari, tai joku muu. Vapaaehtoistoimintaankin voi olla useampia järjestäjätahoja. Jotkut hyväksyvät järjestäjäksi seurakunnan ja sen mukana uskonnolliset arvot, toiset jonkun muun. VaPari nähtiin jo perustamisvaiheessa matalan kynnyksen paikaksi erilaisille asiakkaille. Arvioinnin uskottavuus voidaan tutkijoiden mukaan tiivistää sanaan luottamus (Raivola 2000, 95).

2.3 Tutkimuksen suorittaminen ja aineistot

Tutkimukseni aineistona käytän VaParin olemassa olevia dokumentteja: raportit, toimintakertomukset, toimintasuunnitelmat, tilastot, esitteet, pöytäkirjat ja muistiot. Lisäksi käytössäni on yhteistyökumppaneille tehty palautekysely ja SPR:n ystävätoiminnan aineistoa, sekä vapaaehtoisten ja henkilökunnan palautteita ja muuta VaParin arkistoa, muun muassa vapaaehtoistoimikunnassa ja työpaikkakokouksessa laadittuja SWOT- analyysyjä ja opiskelijoiden opinnäytetöitä. VaParin nykytilanteesta käytössäni on VaParin Uutiset ja tiedotteet viime vuosilta. Lisäksi haastattelen nykyisiä VaParin vastuuhenkilöitä.

Pyrkimykseni on kuitenkin olla mahdollisimman objektiivinen. Silti voidaan sanoa ole varmaa, että kukaan ammattitaidustan omaava voi etäännyttää itsensä riittävästi antaakseen asiasta objektiivisen arvion. (Robson 2001, 29–30.)

Tutkimuksessani ei ole varsinaista hypoteesia, vaan selitän kohdetta toiminnan historian näkökulmasta. Pyrkimyksenäni on tuottaa vastauksia kysymyksiini toiminnan laajemmasta arvosta ja hyödystä osana kansalaisyhteiskuntaa. Hypoteesin puuttuessa ei tutkittavalla ole yleensä varsinaisia ennako-olettamuksia, mutta työhypoteesit ovat sallittuja (Eskola & Suoranta 1998, 20) Toiminnalle halutaan laatua, mikä antaa tuloksille arvoa. Arvot ilmentävät ihmisten erilaisia tarpeita ja intressejä, jotka voivat vaihdella eri elämäntilanteissa. (Raivola 2000, 14, 23–24; Hirsjärvi ym. 2005, 213–215)

Hankin luvan aineiston käyttöön jo keväällä 2004 omalta esimieheltäni. Pohdin myös omaa osuuttani tutkimuksen teossa. Noudatan tutkimuksessani Sosiaali- ja terveystoimen eettisiä ohjeita, esimerkiksi intimitteettisuojan piiriin kuuluvat asiat.

Kokosin aineistoa laajasti usean vuoden ajan, ryhmittelin, pilkoin aihepiireittäin, osin kronologisesti ja analysoin välillä. Kokosin yhteistyökumppaneille tehdyt palautekyselyn tulokset osin kvantifioimalla ja tein yhteenvetoja avoimista vastauksista. Eskola & Suorannan (1998, 165) mukaan laadulliseen aineistoon voi soveltaa myös määrällistä analyysia. Sisällön erittely on kohdassa 4 VaParin kehityshistoria.

Eskolan & Suorannan (1998,138) mukaan laadullisen tutkimuksen aineiston analyysin tarkoitus on luoda aineistoon selkeyttä ja siten tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta. Aineisto pyritään analyysin avulla tiivistämään kadottamatta silti informaatiota. Informaation kasvattamiseen päästään luomalla hajanaisesta aineistosta selkeää ja mielekästä. Tieteellisyyden kriteerinä ei ole aineiston määrä van laatu.

Tutkija pyrkii sijoittamaan tutkimuskohteen yhteiskunnallisiin yhteyksiin ja antamaan sille historiallisesti tarkan kuvan. Tutkimuksella siis haetaan perustietoa jonkin ilmiön olemuksesta. Tutkimuksessa joudutaan myös tulkitsemaan, mikä on vaikein vaihe. Tieteelliseen tutkimukseen sisältyy teoreettinen ajattelu. Tutkijan tulee koettaa ymmärtää kohdettaan luomalla siitä mielekkäitä tulkintoja. (Eskola & Suoranta 1998,18, 147–149)

TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

Vapaaehtoistoiminnan rinnalla ja yhteydessä on monia käsitteitä, kuten kansalaistoiminta ja kolmas sektori, joihin teoreettisesti tukeudun. Lisäksi tarkastelen vanhusten yksinäisyyttä ja palvelutarpeita.

3.1. Kansalaisyhteiskunta

Kansalaisyhteiskunta 2006 toimikunnan (2006, 13) mukaan kansalaisyhteiskunta koostuu kansalaisten omaehtoisesta toiminnasta eli kansalais- ja järjestötoiminnasta, säätiöiden, rahastojen ja pienimuotoisten osuuskuntien toiminnasta, ammattiliittojen ja puolueiden toiminnasta sekä vapaasta sivistystyöstä. Se poikkeaa julkisesta sektorista rakentamalla ihmisten omaehtoisuuden, vapaaehtoisuuden ja yhteisöllisyyden varaan. Se synnyttää yhteisöllisyyttä ja lisää sosiaalista pääomaa, jolla on merkitystä ihmisten hyvinvoinnille

Kansalaisyhteiskunta on kokoava käsite, joka sisältää myös kolmannen sektorin, eli edellä mainitun järjestötoiminnan ja poliittisen omaehtoisen toiminnan, niin sanotut sosiaaliset liikkeet. Kansalaisyhteiskunta on toisaalta abstrakti, toisaalta epämääräinen käsite, joka on syntynyt vastakohtaksi julkisen sektorin ja talouden yhteiskunnalliselle toiminnalle. Se on kollektiivinen alue, jossa yksilöt, kansalaiset toimivat epävirallisesti. Niillä voi olla myös halua ja tavoitteita julkisen tehtävän muuttamiseen. (Koskiaho 2001, 18.)

Kansalaisyhteiskunta, siinä kansalaisten osallisuus päätöksentekoon etujärjestöissään, on muodostanut sosiaalipolitiikan ytimen. Hyvinvointivaltion pohjoismaiseen versioon kuuluu luottamus valtioon järjestää taloudellissosiaalisia oloja. Yhdistysten ja järjestöjen toiminta oli 1970 luvulta valtion talutusnuorassa erilaisin tukitoimin ja ostopalveluin. Käännös tapahtui 1980 luvulla, jolloin kansalaisyhteiskunta on tullut voimakkaasti esille sosiaalipoliittisena toimijana. 1990 luvulla keynesiläisen valtiokeskeisen ajattelutavan rinnalle on tullut kolme uutta tapaa tarkastella kansalaisyhteiskunnan ja julkisen vallan suhdetta. (Koskiaho 2001, 22–26.) Käsittelem

niitä hieman selkiyttääkseni vapaaehtoistoiminnan käsitettä kansalaisyhteiskunnassa ja VaParin toiminnassa.

Uusliberalismin ihanne on yhteiskunta, jossa kaupalliset toimijat ja yksilöt perheyhteisössä ovat keskeisiä toimijoita. Niitä, joita perhe ei voi tai ei pysty auttamaan, autetaan vapaaehtoisuuteen pohjautuvan non-profit-organisaatioiden hyväntekeväisyydellä (esimerkiksi kirkko, yhdistykset, ryhmätoiminta) tai kaupallisten sovellusten turvin. **Sosiaaliliberalismi** on Koskiahon (2001, 26–27) mukaan lähellä kristinopin lähimmäisenrakkauden sanomaa. Siinä kehoitetaan lähimmäisen kunnioittamiseen, itsensä unohtamiseen ja ensisijaisesti toisten ajattelemiseen. Kristillisessä ajattelussa tämä on myös oma etu, mutta uusliberalismi kääntää sen itsekkyyden alueelle. Autetaan vain silloin ja sen verran kuin se on itselle eduksi tai hyödyksi. Vapaaehtoistoiminta soveltuu sen mukaan tähän ajatteluun hyvin.

Kommunitarismi on myös huomiota saanut amerikkalainen suuntaus edellisen tavoin. Se painottaa yksilön vastuuta kollektivismin suhteen. Yksilöä tarkastellaan osana yhteisöään ja yksilön ratkaisuissa voi nähdä hänen kiinnittymisensä taustayhteisöönsä ja tämän arvoihin. Toimintaa punnitaan sen mukaan, edistääkö se yhteistä hyvää vai haittaako sitä. Kommunitarismissa yhteisö voi olla perhe, kylä, työyhteisö, harrastusyhteisö, uskonnollinen yhteisö jne. Hyvinvointivaltiossa valtio on tärkeässä roolissa. (Koskiaho 2001, 28–29)

Sekä sosiaaliliberalismi että kommunitarismi ovat sosiaalisia oppeja, eivätkä taloudellisia. Kuitenkin jälkimmäiseen liittyy ns. **kolmannen tien politiikka**, jonka mukaan pitäisi kehittää vastuullinen taloudellinen tie. Tällöin vältetään sekä valtion dominointi että itsekkyyden ja yltiöyksilöllisyys taloudellisissa toimissa. Kommunitarismi pitää tärkeänä niin virallisia kuin epävirallisiakin toimia yhteisössä. Kaikenlainen vapaaehtoistoiminta on kannatettavaa, niin toisista kuin ympäristöstä huolehtiminen. Hyvinvointivaltiosta voidaan omaksua tiettyjä perustoimintoja ja taata sosiaalinen turvallisuus, mutta tärkeitä ovat myös yhteisön jäsenten keskinäinen huolenpito ja omaehtoinen ponnistelu. Tässä vaarana nähdään mm. yhteisön sisään käpertyminen ja muutoksen välttäminen. (Koskiaho 2001, 29)

Kommunitarismisen yhteiskuntamäärittelyn koen melko läheiseksi, mutta en oikein allekirjoita tuoda käpertymistä. Kuulun moneen järjestöön ja yhteisöön ja olen koko työurani ajan ollut kehittäjä ja innostunut uudesta. Tosin olen huomannut tätä käpertymistä ja muutoksen välttämistä varsinkin työelämässä. Työntekijät purnaavat muutosta ja kehittämistä vastaan. Vapaaehtoistoiminnassa vastustajat äänestävät jaloillaan, eivätkä enää osallistu, jos uusi toiminta ei miellytä. Vapaaehtoistoimintaa organisoidessani ja toimiessani SPR:ssä ja eläkejärjestössä olen kokenut hyvää sitoutunutta ja kehittämishaluista toimintaa ja vastuunottoa sekä toiminnasta että taloudesta, joita pidän tärkeänä.

Taloudelliseen pääomaan liittyy raha ja varallisuus. Kansalaistoiminta vaatii Koskiahon (2001, 34–35) mukaan yksityisten kansalaisten vapaaehtoista sitoutumista, jonka tuloksen on yhteistä sosiaalista tai taloudellista hyvää sekä ns. sosiaalista pääomaa eri erilaisia verkostoja, normeja ja luottamusta. Nämä auttavat sosiaalisesti kestäväen yhteiskunnan muodostumista. Kumppanuuden epäonnistuminen ja verkostojen valtakysymykset saattavat hidastaa kehitystä.

Kolmannesta sektorista

Kolmas sektori -käsitettä käytti Helanderin (1998, 51) mukaan ensimmäisten joukossa amerikkalainen sosiologi Etzioni (1973, 160–164). Hän viittasi valtion ja markkinoiden välisellä harmaalla vyöhykkeellä toimiviin modernia yhteiskuntaa lähellä oleviin sosiaalisiin rakenteisiin ja organisaatiomuotoihin, joissa vapaaehtoisjärjestöt edistävät asiaansa valtiovallasta riippumatta. Kolmas sektori -käsite korvasi aiempia verovapaita tai voittoa tavoittelematon sektori- käsitettä, vaikka jälkimmäinen on säilyttänyt asemansa tutkimuksissa.

Työn ja työllisyyden näkökulmasta nähtiin kolmas sektori duaalitalouteen liittyvänä osallistumisena itseään ja lähiympäristöään koskevien asioiden hoitoon erilaisissa lähiyhteisöissä. Käsite viittaa ryhmiin ja verkkoihin, jotka kuuluisivat tässä neljännen sektorin puolelle. Tätä käsitystä tukee tanskalaisen tutkijan käsitejärjestelmä, jossa kolmas sektori sijoittuu valtion ja henkilökohtaisen, epämuodollisen, verkon välille. Käsitettä pidetään myös neutraalina kattamaan valtion ja markkinoiden väliselle vyöhykkeelle sijoittuvat vyöhykkeet. (Helander 1998, 51- 52.)

Helander (1998, 59–60.) tarkastelee myös jonkin verran käsityksiä vapaaehtoistoiminnan keskuksista, joista on käytetty mm. nimitystä "infrastruktuurit". Tunnusomaista näille katsotaan olevan monitoimijuus ja paikallisuus. Usein kunta on yhtenä keskeisenä osallistujana. Keskusten tehtäväksi on asetettu vapaaehtoistoiminnan mobilisointi paikallistasolla erityisesti sosiaalityön alueella. Sillä alueella se on tärkeä ja kuului perustamisvaiheessa sosiaalitoimen keskitettyihin palveluihin. Tutkimuksessani haluan osoittaa, että myös terveystoimen puolella on vapaaehtoistoiminnan tarvetta. Mielestäni molemmilla ammattikunnilla on professionaalisuus niin korkealla, että on joskus vaikea nähdä sen yli tavallisen ihmisen tarpeita ja intressejä. Toisaalta pelkässä tuen ja vuorovaikutuksen tarpeissaan ihmiset hakevat turhaan ammatillista apua, kun "ihminen riittäisi". Asukkaiden aloitteellisuutta ja omatoimisuutta tukisivat kohtaamispaikat; eräänlaiset lähiökeskukset tai vapaaehtoistyön keskukset. (Matthies 1996, 27.)

Helander (1998, 60) tulkitsee vapaaehtoiskeskukset julkisen sektorin toimijoiksi koordinoinnin ja rahoituksen näkökulmasta, mutta järjestöpanoksesta riippuen laajasti ymmärrettyinä kolmanteen sektoriin. Ymmärrän, että vapaaehtoistyön ja aktiviteettien osalta asia on juuri näin. Kunnallista koordinoititukea ja myös valtion rahoitusapua tarvitaan jatkuvuuden turvaamiseksi.

Siisiäisen (2002, 9) mukaan yhdistyksillä tarkoitetaan useamman kuin kahden henkilön vapaaehtoisia yhteenliittymiä, jonkin yhteisen intressin ajamiseksi. Yritykset eroavat näistä lähinnä taloudellisen voiton saamisen tarkoituksessa. Suomeen on perustettu vuonna 1919 yhdistysrekisteri, johon merkityistä yhdistyksistä tulee oikeuskelpoinen. Rekisteröityjä yhdistyksiä on noin 122000. (Siisiäinen 2002, 19, 49.)

Jyväskylässä ensimmäinen yhdistys oli 1855 perustettu Rouvasväen yhdistys. Vuonna 2001 yhdistyksiä oli yhdistysrekisterissä 1841. Sosiaali- ja terveysalan yhdistyksiä oli yhdeksän prosenttia. Tosin monet järjestöt ”nukkuivat”. (Siisiäinen 2002, 17–23). VaPari aloitti kymmenvuotiskautensa ympäröivien yhdistysten nousussa ja yhteistyökumppaneista ei ollut pulaa. Esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan vuonna 2001 niitä perustettiin 72.

Toinen VaParin rahoittajista, Suomen Punainen Risti (SPR), on vanhimpia suomalaisia järjestöjä. Se perustettiin 1877. SPR on ollut uranuurtaja myös vapaaehtoisten kouluttamisessa. Ystävätoiminnan aloittamisesta ja ensimmäisten SPR:n ystäväkurssien (1959) järjestämisestä tulee ensi vuonna 50 vuotta. Toiminta alkoi Keski- Euroopasta ja Norjasta. Aluksi ystäviä tarjottiin sairaalan potilaille, mutta 60-luvulla kehitettiin yksinasuvien vanhusten palveluja. SPR aloitti vuonna 1967 koulutuksen suunnittelussa yhteistyön kirkon diakoniatyön kanssa. (Tässä ja nyt 1998, Vapaaehtoistoiminnan koulutusaineisto 2005, 20–21, Suomen Punainen Risti, 2007.) SPR:n Jyväskylän osasto perustettiin 1950 ja siellä on toiminut muun muassa Kultaisen iän, nykyisin Varttuneiden kerho, yli 50 vuotta.

SPR:n Länsi-Suomen piirillä oli toimijoille toimintaohjeita ja järjestön laaja koulutusohjelma. Vapaaehtoisille oli materiaalia, jota sosiaalipalvelukouluttajana sain käyttööni. Kävin SPR:n sosiaalipalvelujen kouluttajakurssin vuonna 1986. Ystäväkurssien kouluttajana aloitin Jyvälän kansalaisopistossa. Tukea ja ohjausta kouluttajat saavat aina tarvittaessa SPR:n sosiaalipalvelusuunnittelijalta. Minulla oli tosin mahdollisuus osallistua myös Jyväskylän kaupungin koulutustarjontaan. Lisäksi liityin vuonna 1990 luvun lopulla Kansalaisareena-yhdistykseen ja maata kattavaan vapaaehtoisohjaajien verkostoon, josta sain vertaistukea.

Myöhemmin SPR:n ja kirkon yhteistyö vapaaehtoisten koulutuksen suunnittelussa laajeni Vanhus- ja lähimmäispalveluliittoon sekä Sosiaaliturvan keskusliittoon. Yhteinen vapaaehtoistoiminnan peruskurssin kouluttaja-aineisto opintovihkoineen julkaistiin ja sain sen heti käyttööni. (Kouluttajakansio 1996, 3.)

Näitä taustoja vasten ymmärrän Helanderin käsityksen siitä, että vaikka kolmannen sektorin käsite on ristiriitainen ja osin ongelmallinen etsittäessä niitä muita sektoreita, on se Suomessa vakiintunut ja tieteenalaneutraali. Käyttöä voidaan perustella sosiaalitieteissä, politiikkatieteissä, taloustieteissä ja oikeustieteissä. Se on myös kansainvälisesti laajimmin käytetty termi yhdessä voittoa tavoittelemattoman sektorin kanssa. (Helander 1998, 52). Ymmärrän sen sosiaali- ja terveystoimen palkattoman vapaaehtoistoiminnan rinnakkaiskäsitteeksi, kun määrittelyssä on esimerkiksi osuuskunnat laitettu omaan lohkoonsa. Vaikka tiedän työllistämistarpeet ja kolmannen sektorin tuen niissä, on yksilöiden tukea antavalla vapaaehtoistoiminnalla oma

merkityksensä. Työttömät voivat tätä kautta löytää erilaisia polkuja ja merkitystä elämälleen, jopa syrjäytymisen ehkäisyssä. He voivat tätä kautta myös työllistyä. Mielestäni kolmannen sektorin "vapaaehtoistyöllistymisen", jota sanaa en kyllä käytä, on myös tärkeänä kolmannen sektorin tehtävänä. Näin se auttaa paitsi autettavaa, myös auttajaa, eli kulunut lause, "kun antaa, niin saa", pätee tässä.

Siisiäinen (2002, 8) pitää kolmatta sektoria harhaan johtavana käsitteenä. "Kolmas sektori ei ole sektori tai selkeästi rajattavissa oleva suljettu piiri, vaan se olisi ymmärrettävä toimintojen tilana tai kenttien kokonaisuutena, joka kehittyy julkisen, markkinoiden ja kotitalouksien välisellä alueella. Se nousee kansalaisyhteiskunnasta erilaisena organisoituna toimintana ja käyttää rakenneosinaan em. kolmen alueen elementtejä. Kolmannen sektorin rajat ovat kiistanalaisia, historiallisesti muuttuvia ja ehdollisia". Kolmas Sektori onkin Siisiäisen mielestä paitsi konkreettisia toimijoita, esim. yhdistyksiä, myös metodologinen käsite tutkimuksia varten.

Minusta tuo Siisiäisen edellä mainitsema toimintojen tila tai toimintojen kokonaisuus on hyvä määrittely ajatellen juuri yhdistysten ja järjestöjen monia vapaaehtoistoimintoja, joihin mielelläni myös VaParin toiminnat liitän. Olihan ihmisten myös aikoinaan, kun terveyskeskuksia perustettiin vaikea käsittää, että terveyskeskus on laaja kokonaisuus, joka sisältää monia terveysasemia ja toimintoja. Toimintojen kokonaisuutta, ehkä tärkeyttäkin, korostaa vielä se, että kolmas sektori nähdään nykyisin paitsi julkisen sektorin täydentäjänä, myös voimavarana (Möttönen 2005, 106).

Vastakaikua omille ajatuksellinen viranomaisten ja järjestöjen yhteistyössä, löysin myös Turnerilta (2001, 199), jonka mukaan kolmas sektori voi tarjota mahdollisuuden osallistumiseen ja aktivoida kansalaisia paikallistasolla. Ne voivat tarjota ihmisten tarpeiden mukaisia hyvinvointipalveluja. Kolmas sektori voisi jopa vähentää valtiovallan taakkaa yhdistämällä valtion tehtäviä, valtaa sekä rahoitusta järjestöjen verkostoihin. Kyseinen järjestely mahdollistaisi laajan konsultaation ja yhteistyön eri tahojen välillä. Vapaaehtoisjärjestöillä on toisaalta jo nyt riippumattomuutta ja itsenäisyyttä, jolloin ne voivat paremmin kohdistaa hyvinvointia paikallisille ihmisille. Huolimatta joidenkin järjestöjen hiipumisesta, vapaaehtoistoiminta näyttlee Turnerin mukaan tärkeää osaa yhteiskunnassa. Valtiovallan ja vapaaehtoisjärjestöjen yhteys on tärkeä. Valtiovaltaa tarvitaan rahoittajana, mutta toisaalta rahoitus voi vaikuttaa

järjestöjen itsenäisyyteen ja puolueettomuuteen. (Turner 2001, 198.) Mainittakoon, että VaPariakin pyydettiin sen toiminnan aikana useampaan toisen sektorin, eli julkisen vallan rahoittamaan hankkeeseen. EU-rahoituksen tai lyhytaikaisen RAY-rahoituksen loppuessa toiminta lakkasi, koska sille ei aina saatu jatkajaa.

3.2 Vapaaehtoistoiminta

Vapaaehtoistoiminta pohjautuu terminologisesti brittiläiseen ajatukseen, minkä mukaan hyviin tarkoituksiin ei tule käyttää verovaroja vaan vapaaehtoisanteja. Tämä brittiläisessä ja anglosaksisessa maailmassa käytetty nimike oli jokseenkin yhteneväinen termien ihmisystävällisyys eli filantropia tai armeliaisuus eli charity kanssa. Lähtökohtana on saada parempi yhteiskunta ilman julkista rahoitusta. Termi vakiintui anglosaksisissa yhteyksissä kattamaan kaikentyypiset järjestöt ja on vakiintunut Skandinavian maissa synonyymiksi kolmannelle sektorille (Helander 1998, 35).

Koskiaho (2001, 16.) myöntää, että vapaaehtoistyöllä on monia nimiä ja merkityksiä ja välillä se oli hyvin aliarvostettua, myöhemmin taas hyvin tavanomaista toimintaa. Tämä moninaisuus ja kytkennät hyvinvointivaltion ja yleensä yhteiskunnallisten oppien muutokseen sekä niiden selkiyttäminen ovat kiinnostavia. Ei ole samantekevää, millä termillä vapaaehtoistyöstä puhutaan. Käsitteen oikea valinta selkiyttää toiminnan määrittämisessä ja mielikuvan muodostamisessa. Vapaaehtoistyön käsite liittyy yhteen vapaaehtoistoiminnan, kolmannen sektorin ja kansalaisyhteiskunnan käsitteiden kanssa. Vapaaehtoistyö käsittää yksilön toiminnan ja yksilö tekee vapaan tahdon ratkaisun toiminnastaan. Yksilötoiminta tapahtuu kuitenkin organisoituna liittyen laajempaan toimintaan. Sosiaalisessa vapaaehtoistyössä voidaan tähdätä samantapaisiin tavoitteisiin kuin sosiaalipolitiikassa. Se voi kohdistua laajemmalle alueelle, kuten vapaa-aikaan, koulutukseen, työelämään ja ympäristöön. Vapaaehtoistyö ymmärretään usein yksilöiden ja ryhmien konkreettiseksi toiminnaksi ja vapaaehtoistoiminta toimintaa organisoivien järjestöjen toiminnaksi. (Koskiaho 2001, 16.)

Suomessa on käytetty yleisesti vapaaehtoistoiminnan käsitettä. Kolmannen sektorin käsite on koettu epätarkaksi, koska siihen luetaan laajasti ottaen niin urheiluseurat, kerhot kuin ystävätoiminnan eli perheen ja julkisten palvelujen välillä olevat muut kuin

kaupalliset palvelut. Sen ohelle on nostettu myös käsitteet välitasosta tai välittävistä organisaatioista (Matthies 1996, 11–13). Vapaaehtoistoiminnan historia tukeutuu hyväntekeväisyyteen ja köyhien auttamiseen. Oma-apuryhmien toiminta perustuu jäsentensä omaan apuun ja keskinäiseen tukeen (Nylund 2000, 12, www.vapaaehtoiset.org. 2001, 2). Vapaaehtoistoiminta määritellään myös lyhyesti ihmisten väliseksi vuorovaikutukseksi, johon jokainen tuo oman panoksensa ja joka tuottaa jokaiselle vastavuoroista iloa. (Lehtinen 1997, 7).

Tampereen yliopiston rehtori Antti Eskolan asettama työryhmä selvitti, miten vapaaehtoistyö voitaisiin ottaa huomioon yliopisto-opetuksessa ja miten se tukisi opetusta. Työryhmä määritteli vapaaehtoistyön näin:

”Vapaaehtoistyö on osallistumista vuorovaikutukseen perustuvaan organisoituun auttamis- ja tukitoimintaan, joka tähtää henkisen ahdingon lievittämiseen tai elinoloihin liittyvän puutteen korjaamiseen. Vapaaehtoistyötä ei tehdä taloudellisena yritystoimintana, palkkatyönä eikä erityisenä harjoitteluna, vaan tehtävän valmennusta saaneen auttajan motiivi pohjautuu ajatukseen, että hän voi olla avuksi ja oppii jotakin tärkeää. Myös tällaiseen toimintaan liittyvät tukitehtävät kuuluvat vapaaehtoistyön piiriin”. (Eskola & Kurki 2001, 10.)

Jyväskyläläisille tehdyn kyselyn pohjalta Pyykkönen (2002, 94–95) toteaa vapaaehtoisuuden ja vapaaehtoistyön olevan moniulotteisia käsitteitä, joita yhdistyksetkin tulkitsevat eri tavoin. Joissakin yhdistyksissä katsotaan vapaaehtoistyöksi kaikki työ, josta ei makseta palkkaa. Yhdistykset puhuvat tällöin myös järjestötyöstä. Kyselyyn vastanneista jyväskyläläisistä 188 yhdistyksestä 22 % käsitti kaiken yhdistystoiminnan vapaaehtoistyöksi. Vapaaehtoistyöyöksi käsitetään myös vapaaehtoisten välitystoimintaa järjestöissä tai muissa yhteisöissä organisoitua järjestöön kuulumattomien työpanosta. Näin Pyykkönen tulkitsi myös VaParissa käsitettävän, mutta annoin hänelle palautetta kirjan luettuani, että VaParin toiminnassa oli paljon eri yhdistysten järjestäytyneitä vapaaehtoisia, jotka ovat antaneet tietonsa myös VaParin rekisteriin. Vapaaehtoistoiminta oli mielestäni yläkäsitteeksi luettava ja toiminta saattoi olla ystävätoimintaa, talkootyötä, kertaluontoista apua ja vaikka lasten liikennepuistossa toimimista. Huomasin työssäni, että käsitteissä on epäselvyyttä.

Yllätyin hiukan tiedosta, että vaikka vapaaehtoistoimintaa pidetään Koskiahon mukaan (2001, 20) sosiaalipolitiikan esiasteena ei sanastoa löydy 1980 kirjoitetuista sosiaalipolitiikan tutkimuksista eikä oppikirjoista eikä vielä 1960 – luvun alussa ilmestyneestä Yhteiskuntatieteiden käsikirjasta.

Maailman laajuinen vapaaehtoistoiminnan järjestö The International Association for Volunteer Effort (IAVE) kokosi kansainvälisesti hyväksytyt käsitykset ja periaatteet vapaaehtoistoiminnasta yleismaailmallisiin julistuksiin. Viimeinen hyväksyttiin vuoden 2001 alussa IAVE:n maailmankonferenssissa (Hakkarainen & Syrjänen 2004, 14).

YK nimesi vuoden 2001 vapaaehtoistoiminnan vuodeksi. Toiminta sai näkyvyyttä. Silloin arvioitiin Suomessa tehtävän vuosittain noin 77000 henkilötyövuotta vapaaehtoistyötä. Rahallisesti se on 2 mrd euroa. Tässä ei ole mukana seurakunnan eikä rekisteröimättömien ryhmien toiminnot saatikka naapuriapu. Sosiaali- ja terveystoimen vapaaehtoispanokseksi on arvioitu järjestöistä yksi viidesosa. Jos edellä mainitut olisivat luvussa, olisi se huimasti suurempi. Vapaaehtoistoiminnalla on laajoja taloudellisia vaikutuksia yhteiskunnassa. Joissakin maissa on tehty empiirisiä tutkimuksia ja todettu, että vapaaehtoistoiminta voi olla jopa 8 - 14 % bruttokansantuotteesta ja Suomessakin noin neljä prosenttia. (www.vapaaehtoistoiminta.org. 2001, 1-2, Pyykkönen 2002, 93.)

Joka kolmas suomalainen oli mukana vapaaehtoistoiminnassa, ilmenee Yeungin (2002) väitöskirjatutkimuksesta, jossa hän rajasi toiminnan jonkin järjestön piirissä tapahtuvaksi. Hän ihmetteli suuresti, että jopa 60 prosenttia nuoristakin, jotka eivät nyt osallistu vapaaehtoistyöhön, osallistuisivat, jos heitä pyydetäisiin. Tämä kuvastaa hänen mielestään myönteisiä asenteita. Vapaaehtoistyöhön käytetty aika oli keskimäärin 18 tuntia vuorokaudessa. Tutkimuksessa ilmeni kuitenkin alueellisia eroja. Innokkaimmin osallistuivat länsisuomalaiset, joille on kasaantunut sosiaalista pääomaa: yhdessäoloa ja yhdessä tekemistä arvostetaan. Itä-Suomessa auttaminen perustuu vastavuoroisuuteen ja julkisten instituutioiden, kuten kirkko tai kunta, järjestämään toimintaan osallistumista jopa vieroksutaan. Pohjois- Suomessa taas vapaaehtoisuus on talkooluontoista. Etelä-Suomessa kolmannes osallistuu, mutta kiinnostusta löytyy osallistumattomissakin. Lisäksi Yeung toteaa, että maaseudulla vapaaehtoistoiminta mielletään osaksi perinteistä elämäntapaa, mutta varsinkin suurissa kaupungeissa

aktiivisuus hajoaa ja ollaan passiivisimpia. Toisaalta kaupungeissakin, ne jotka siihen osallistuvat, käyttävät siihen enemmän aikaa. Yeungin (2002) mukaan vapaaehtoistyöhön eivät vaikuta sukupuoli eivätkä ikä. Tosin naiset antavat työlle enemmän aikaa ja ovat sitoutuneempia järjestöihin kuin miehet, joita kiinnostaa vapaamuotoisempi toiminta. Naisia kiinnostaa enemmän sosiaali- ja kasvatusalan vapaaehtoistoiminta. Miehet taas osallistuvat mieluusti talkootyöhön ja rahankeräyksiin (Yeung 2002, 24–26, Yeung 2004)

VaParin aloittaessa toimintaansa lähetettiin kysely 35:lle vuonna 1995 toimintaan tulleelle vapaaehtoiselle. Vapaaehtoisista oli kolmasosa eläkkeellä sekä työttöminä ja neljäsosa opiskelijoita. Valtaosa asui melko lähellä keskikaupunkia, mutta myös Jyväskylän maalaiskunnan puolella asui 18 %. Yli puolet halusi työskennellä arkisin ja vain muutama viikonloppuisin. Vanhusten palveluissa kuitenkin tarvittaisiin silloin tukea, kun henkilökunta on minimissä. Useimmat, noin kolmasosa, halusivat työskennellä vanhusten parissa ja vähiten, noin 10 %, mielenterveyskuntoutujien parissa. VaParin Miesprojektissa huomattiin miesten lähtevän mieluiten kertaluontoiseen toimintaan ja tekemään jotain pientä palvelua Tätä sanotaan instrumentaaliseksi tueksi. (Hänninen & Santala, 1997, 30- 31, Mattila & Savonen 2000, 14.)

Jyväskylän kaupungin keskustan alueen yli 65-vuotiaiden asukaskyselyssä 1998 huomattiin, että vapaaehtoisena toimi hiukan yli 10 %, mutta vähemmän kuin Yeungin tutkimuksissa. Valtaosa ei halunnut vapaaehtoiseksi. Tulokset selittynevät kyselyjoukon korkeasta iästä. Kuitenkin ikäihmiset tarvitsisivat myös vertaisseuraa. (Toimintakertomus 1998)

Pyykkösen (2002, 100) mukaan 36 % jyväskyläläisistä yhdistyksistä ilmoitti jäsentensä käyttävän vapaaehtoistyöhön yleensä kaksi tuntia viikossa. Vaihteluväli oli 0-35 tuntia. Yhdistyksistä 75 % ilmoitti vapaaehtoisten viikkotuntimääräksi alle viisi tuntia. Vapaaehtoistyön merkitys oli kasvanut 45 prosentissa yhdistyksistä ja vain neljässä prosentissa vähentynyt.

Vapaaehtoistyön tutkimus on viime aikoina lisääntynyt valtavasti, totesi Wilson jo vuonna 2000 artikkelissaan. Tähän on kannustanut huoli siitä, kuinka tuottaa sosiaalisia

palveluja aikana, jolloin hallitus supistaa menoja. Tutkimiseen on yllyttänyt myös kasvava väittely julkisen sektorin tulevaisuudesta lisääntyvän materialismin ja yksityisyyden aikakaudella. Yleishyödylliset toimijat ovat innolla käyttäneet tutkimuksia hyväkseen. Monia asioita on tutkittu ja selvitetty, mutta Wilson näkee ensiksikin ongelmana sen, että yleistermi “vapaaehtoisuus” käsittää valtavan joukon yhteen sopimattomia toimintoja. Usein kategoriat ovat kansallisia, esim. koulu, vanhukset jne. Toiseksi tietokoneen käyttö vasta vähitellen on luonut mahdollisuuksia pitkittäisanalyyseihin. Tarvetta olisi myös vapaaehtoisen “uran” seurantaan työvoimaan osallistumisen ohella. Kolmanneksi kartoitukset jättävät kaikissa analyyseissä huomioimatta talouden ja perheen vuorovaikutusroolin vaihtelun esim. työn suhteen. Neljänneksi Wilson toteaa, että vaikka sosiaalista roolia on selvitetty, on käsitettä huonosti kehitetty ja mitattu. Viidenneksi, vapaaehtoisuuden merkityksen tutkiminen on vasta hiljattain alkanut. On alettu koota löydöksiä vapaaehtoisavusta kansalaisoikeuksille. Ongelmana on taas kansalaisoikeuden kapea määrittely. Se jättää huomioonottamatta yhteiskunnan organisaatioiden roolin, joka tulee esille esim. vaalimalla uusia ideoita demokraattisesta politiikasta ja kansalaisoikeudesta. (Wilson 2000, 283–284)

Tutkimus vapaaehtoisuuden merkityksestä on suurelta osin rajoittunut vanhusväestöön, jonka keskuudessa, niin oletetaan, tällainen toiminta on silmiinpistävä piirre. Enemmän tutkimusta tarvittaisiin Wilsonin (2000, 284.) mielestä nuorten ryhmistä ja enemmän huomiota pitäisi kiinnittää siihen, kuinka nämä hyödylliset vaikutukset ovat riippuvaisia sellaisista tekijöistä kuin valinnan vapaus tehtävän ja työajan suhteen.

Vapaaehtoistoiminta on ihmisten vapaaehtoista ja omaehtoista toimintaa toisen ihmisen auttamiseksi ja tukemiseksi. Se on ihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi tehtävää palkatonta ja ei-ammattillista toimintaa. Vapaaehtoistoiminnalla ei tavoitella taloudellista hyötyä. Vapaaehtoistoiminnan muodot jaotellaan yleensä seuraavasti: 1. filantropia, hyväntekeväisyys, 2. keskinäinen auttaminen, vertaistuki, 3. osallisuus ja 4. edunvalvonta ja vaikuttaminen. (Kouluttajakansio 1996.)

Mielestäni myös vapaaehtoistoiminta on käsitettävä toimintojen kokonaisuutena, kuten Siisiäinen edellä tulkitsi kolmatta sektoria. VaParin toiminnassa ei haluttu käyttää vapaaehtoistyö-sanaa, vaan otimme käyttöön käsitteen vapaaehtoistoiminta. Työ sana

viittasi mielestämme liikaa palkalliseen työhön. Toiminta voi jakaantua sitten ystävänä toimimiseen, kertaluontoiseen auttamiseen, tukihenkilötoimintaan jne. SPR:n vastaava käsite on ystävätoiminta. Seurakunnan puhuu lähimmäispalvelusta. VaParissa käyttämämme käsite on kuitenkin lähellä kaikkia edellä mainittuja käsitteitä. Huomasin, että samoja pohdiskeluja on käynyt Koskenvesa (2001, 126), joka käyttää vapaaehtoistoiminta termiä.

Sosiaali- ja terveystoimessa **vapaaehtoiseksi** katsotaan henkilö, joka omaehtoisesti, pyyteettömästi ja palkatta antaa suoraa sosiaalista tukea ihmiselle, joka ei ole hänen lähiomaisensa. Vapaaehtoinen tuki annetaan satunnaisena naapuriapuna tai ystävän palveluksena tai myös jonkin ryhmän tai järjestön välittämänä tukena (Särmäkari, 1995, 7). Omaishoitoa ei lueta vapaaehtoistoimintaan.

SPR:n määrittelyssä vapaaehtoinen on henkilö, joka korvauksetta lahjoittaa palvelujaan uskoen, että hänen toimintansa on yhteisölle hyödyllistä; ei saavuttaakseen materiaalista tai taloudellista hyötyä tai sosiaalisen, taloudellisen tai poliittisen painostuksen vuoksi (Korpela 2001, 34). SPR käyttää vapaaehtoisesta ystävä tai **tukihenkilö-** sanaa ja kirkko yleensä sanaa **lähimmäinen**.

Vapaaehtoistoiminnassa puhutaan myös **sosiaalisesta tuesta**. Siitä on monia määritelmiä ja ahtaasti se mielletään vain ammattihenkilöiden työksi. Kuitenkin monet määritelmät todentavat, että se voidaan ymmärtää tueksi kodista ja perheestä lähtien aina ammattilaisen tueksi asti. Sosiaalisesta tuesta (Gothoni 1991, 57) erottaa:

- emotionaalinen tuki, kuten tunteet, palautetta antava vuorovaikutus, koti, ystävä
- instrumentaalinen tuki, johon kuuluu palvelujen ja hyödykkeiden järjestäminen
- informaatio eri tavoin
- itsearviointia mahdollistava palautteen antaminen
- rakenne, johon kuuluvat esimerkiksi verkostot.

Jyväskylän Nuorten erityispalveluissa (aiemmin Nuorten palvelukeskus) tukihenkilö on sovitusti vapaa-ajallaan nuoren rinnalla, läksyapuna, kaverina, juttuseurana, opastajana tai tukena, milloin on tarvetta aikuisesta tai ystävästä. Tukihenkilötoiminnassa on silloin sosiaalityöntekijä välittäjänä, tekee sopimuksen myös esimerkiksi VaParista tulleelle vapaaehtoiselle ja vastaa ohjauksesta. (Nuorten erityispalvelut).

Vapaaehtoinen voi olla ystävä, tukihenkilö tai mentori hieman eri näkökulmista katsoen. Sini Lehtisen tutkimuksessa (1994, 26) ammattilaiset määrittivät tukihenkilön: kokemuksen jakaja, kokemuksen kautta ymmärtäjä, kuuntelija, henkisen tuen antaja, ohjaaja, opastaja, yhdessä toimija, käytännön asioissa auttaja, aikuisen malli, aikuisen seuralainen tai tiedon jakaja. Tukihenkilön rooli voi muodostua hyvin monimuotoiseksi riippuen tuettavasta ja hänen tarpeistaan. Sukupolvet verkoksi-hankkeessa hänestä käytettiin nimitystä **mentori** (Moilanen 2005, 10)

Eri toimijoiden yhteistyössä voidaan törmätä työnjaon ja vastuun ongelmiin. VaParissa toimintasuunnitelma ja toimenkuvat sekä kaupungin säännöstö määrittelevät toiminnan rajat. Lehtinen (1997, 6.) määrittelee auttamisverkostojen eri toimijoiden vastuualueet. Perheelle, suvulle ja ystäville kuuluu luonnollinen vastuu ja auttajan rooli, julkiselle sektorille ja viranomaisille taas puolestaan yleisvastuu ja kolmannelle sektorille ja vapaaehtoisille kuuluu yhteisvastuu. Tällöin vapaaehtoistoiminta nähtäisiin luonnollisten auttajien ja ammattityöntekijöiden välissä. Vapaaehtoisilla on enemmän yhteyksiä ammattilaisiin kuin luonnollisilla auttajilla, ja heidän toimintansa on organisoitu monesti ammattityöntekijän tai epävirallisen organisaation kautta. Yhdyskuntatyössä ja sosiaalityössä ammattilaisen roolina on olla koordinoija, suunnittelija, kehittäjä tai toiminnan mahdollistava organisaattori. (Lehtinen, 1997, 35.)

Toiminnassa, jossa ammattilaiset ja vapaaehtoiset toimivat kiinteästi yhdessä, voi tulla epäselvyyksiä kunkin roolista. Vapaaehtois kursseilla käsitellään tarkoin vapaaehtoisen rooli ja ohjaustilanteissa tarkennetaan mahdolliset ongelmat. Ammattityöntekijöiden tehtävänä on ohjata ja huolehtia, että ammattityön ja vapaaehtoistyön roolit säilyttävät selkeytensä. (Lehtinen 1997, 7.)

Vapaaehtoistoiminnan motiivit ja sitoutuminen

VaPariin tulleilla vapaaehtoisilla oli toiminnan motiivina halu auttaa toista ihmistä, hyödyllinen toiminta, uusien ihmisten tapaaminen, uudet haasteet, toiminta on mukavaa ja ihmisläheistä, voi olla yksinäisen ystävä jne. Vapaaehtoistoiminnan merkitys oli muun muassa hyvän mielen saaminen, antaa voimaa ja jaksamista, tuoda vaihtelua, avartaa elämää ja näkökulmaa, on apua tulevassa ammatissa (Hänninen & Santala 1997, 32.) Nämä vastaavat tässä luvussa selostettuja. Yeungin tutkimuksia sekä haastatteluissa

että vapaaehtois kursseilla saamiani palautteita. Halu auttaa lähimmäisiä ja toive solmia sosiaalisia suhteita olivat tärkeimmät motiivit osallistumiseen vapaaehtoistoimintaan. Oli myös halua kokeilla jotain uutta. Näille sopii kerta- tai lyhytaikaisen tehtävä. Tampereen Yliopiston opiskelijoiden vapaaehtoistyössä alettiin pohtia myös toiminnan arvoja ja etiikkaa, hyötyä opiskelulle ja työlle sekä maailmankuvan avartumista. (ks. Ropo & Eriksson 2001, 50–52, Koskenvesa 2001, 129–131, Pasternack 138-141, Nieminen 2001, 187-189, Yeung 2002, 32-36.)

Väitöstutkimuksessaan Yeung (2002) jakoi vapaaehtoistoiminnan motiivit neljään vastapariryhmään. Ensimmäisessä painottuu antaminen tai saaminen, toisessa toiminta tai pohdiskelu, kolmannessa jatkuvuus tai uuden etsintä ja neljännessä läheisyys tai etäisyys. Auttamishalu ja sosiaalisten kontaktien luominen ja vastavuoroisuus painottuivat myös. 41 % suomalaisista valitsee auttamishalun, jos vain yksi motiivi valitaan. (Yeung 2002, 32–34.)

Pohjolan (1999,74) mukaan yksilön elämänkulku ja motiivit määräytyvät elämänkulun ja kokemusten mukaan. Hän viittaa Gisela Jakobin (1993) viiteen tyypittelyyn: ensin perinteinen valinta velvollisuuksien täyttämisenä ja palveluna, toiseksi mahdollisuus kehittää urakehitystään ja etsiä omaa ammatillista suuntautumista ja kolmantena oman biograafisen orientaation etsintä. Neljäntenä tyypittelyssä on itsensä toteuttaminen ja elämän mielekkyyden etsintä ja viidentenä vapaaehtoistyötä vain marginaalisesti tekevä toimija-tyyppi. Näitä kaikkia tyyppejä löytyi mielestäni niin Tampereen yliopiston opiskelijoiden vapaaehtoistyössä tai sen määrittämisessä omaan alaan sopivana, kuin VaParissakin.

3.3 Sosiaalinen pääoma ja verkostot

Vapaaehtoistoiminnan yksi tärkeä periaate on **luottamus**. Luottamus liittyy viimeaikaisten yhteiskunnallisten keskustelujen mukaan sosiaaliseen pääomaan verkostojen, normatiivisten sääntöjen ja vastavuoroisten odotusten kanssa. Verkostot pysyvät koossa jäsentensä kokeman luottamuksen turvin. Sosiaalisten verkostojen ja niihin sisältyvien luottamussuhteiden ajatellaan muodostavan verkoston jäsenten käyttöön pääomaa. Sitä ei kuitenkaan, taloudellisen pääoman tavoin, voi irrottaa

kantajistaan eikä niiden välisistä suhteista. Verkoston jäsenet voivat sitä kyllä yhdessä tai erikseen liikuttaa (Ilmonen 2000,10.)

Ilmosen (2000, 14–17.) tutkimusten mukaan samassa asemassa olevat ja samanlaista kokemusta omaavat ovat keskenään solidaarisia. Luottamus ei kuitenkaan synny ikään kuin ylhäältä päin annettuna vaan konkreettisesta yhdessä olost ja vastavuoroisuudesta. Luottamussuhteen esimerkiksi on noussut 1500 -luvun moraalifilosofiassa ystävyys, johon taas liittyy lupausten pitäminen. Luottamussuhde liittyy myös tuttavuuteen ja tuntemiseen ja sitä on myös vaalittava yhtenä sosiaalisen pääoman tärkeimpänä osa-alueena. Se synnyttää yhteistoimintaa ja helpottaa kommunikointia. Luottamus perustuu vastavuoroisia odotuksia synnyttävään sosiaaliseen vaihtoon. Vuorovaikutus antaa tietoa toisen luotettavuudestaan ja varmistaa tiedon perillemenon. Sitä ei ole mahdollista saada aikaan yksipuolisesti. Luottamus leviää yhteisöissä, joissa on vahvoja moraalisia resursseja. Sosiaalinen pääoma kulkee eräänlaisessa kehässä: sosiaaliset verkostot - vastavuoroisuus - normit – luottamus - sosiaaliset verkostot. Verkostoihin kasautuu yhteistoiminnan onnistumisia, jotka vahvistavat niiden jäsenten uskoa toimintaedellytyksiinsä, mutta luottamuksen pettäminen lisää potentiaalisia kustannuksia yksilöllisissä transaktioissa (Ilmonen 2000, 22–23.). Luottamus on kahdensuuntaista (emt. 31)

Vapaaehtoistoiminta on hyvä pohja, jolle sosiaalinen pääoma ja sitä kautta kansalaisyhteiskunta voi rakentua. Yeungin (2002, 15) mukaan vapaaehtoistyö ei ole uhka kattavalle sosiaaliturvalle ja hyvinvointivaltiolle. Ei myöskään päinvastoin, vaan ne täydentävät toisiaan. Tarvitaan yhteistyöverkostojen kehittämistä ja esimerkiksi kirkon ja kuntien olemassa olevien kytkösten vahvistamista. Näihin kytköksiin sijoitin VaParin vapaaehtoistoiminnan.

Yhteisöllisyys tarkoittaa vapaaehtoista osallistumista ja aktiivista toimintaa kansalaisryhmissä, jotka voivat olla pitkällisen tarpeen tai äkillisen tilanteen synnyttämiä tai virallisiin järjestelmiin liittyviä. Jälkimmäisestä on merkinä jäsenmaksu tai säännöllisyys, mutta yhteisöllisyyden voima on vaakatasossa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa ja se tapahtuu osallistujien omasta halusta (Hyypä 2002, 113).

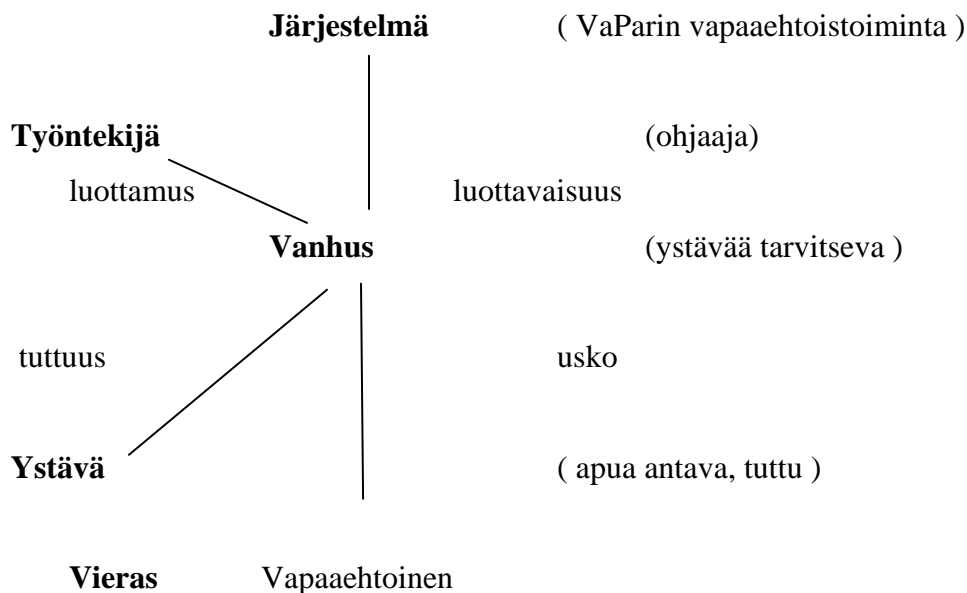
Hyypä kutsuu sosiaalista pääomaa yhteisöllisyydeksi. Se tarkoittaa vapaaehtoista kansalaistoimintaa omissa yhteisöissä, joissa tunnetaan luottamusta toinen toisiinsa ja yhteisiin päämääriin. Luottamus ja avunanto liittyvät läheisesti toisiinsa. Yhteisöllisyydellä ja sosiaalisella verkostolla on todettu eri tutkimuksilla edullinen vaikutus ihmisten hyvinvointiin, esimerkiksi terveyden edistäminen ja dementian ehkäisy. (Hyypä 2002, 11, 60–61). Ahvenanmaalaisten hyvään terveystasoon liittyy suotuisa ihmissuhdeympäristö. Ihmisillä on halua ottaa vastuuta itsestään ja lähimmäisistään, vapaaehtoista osallistumista ja tiheät ihmissuhdeverkostot (emt. 2002, 84.)

Pääoma-käsitteitä on Marin (2000) analysoinut laajasta sosiologian teosmäärästä, nojautuen pääosin Bourdieun teksteihin vuosilta 1980–1998. Yhteiskunnallisesti tärkeitä perusmuotoja ovat taloudellinen, kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma, joita käytetään sosiaalisessa vaihdossa ja vuorovaikutuksessa ja voidaan käyttää myös yhteiskunnan eri kentillä esim. vapaa-ajan toiminnassa. Lisäksi luokkaeroihin liittyy symbolinen pääoma, jota käytetään legitimoimaan muiden pääoman muotojen vaihtoarvoja. Sosiaalisella pääomalla ei ole materialista muotoa, vaan se ilmenee mm vuorovaikutuksellisenä esim. sosiaaliset verkostot ja ryhmät. Ryhmään kuuluminen on siten edellytys sosiaalisen pääoman omistamiselle. (Marin 2000, 38–39.).

Sosiaalisen pääoman muodostukseen vaikuttaa vanhenemisprosessi. Koska sosiaalinen pääoma riippuu aktiivisten suhteiden luomisesta ja ylläpitämisestä, sen määrä ja painoarvo vähenevät ikääntymisen myötä. Myös kulttuurisen pääoman heikkeneminen voi vähitellen näkyä vanhemman ihmisen syrjäytymisenä ja vetäytymisenä. Vanhuksen omat pääomat eivät riitäkään näitä uhkia torjumaan vaan tarvitaan luottamuksellista ulkopuolista tukea. (Marin 2000, 41.)

Luottamus liittyy viime aikoina käytyjen keskustelujen mukaan sosiaaliseen pääomaan verkostojen, normatiivisten sääntöjen ja vastavuoroisen toiminnan kanssa. Verkostot pysyvät koossa jäsentensä kokeman luottamuksen turvin. Sosiaalisten verkostojen ja niihin sisältyvien luottamussuhteiden ajatellaan muodostavan verkoston jäsenten yhteistä pääomaa. Sitä ei kuitenkaan, taloudellisen pääoman tavoin, voi irrottaa kantajistaan, eikä niiden välisistä suhteista. Verkoston jäsenet voivat sitä kyllä yhdessä tai erikseen liikuttaa. (Ilmonen 2000, 10)

Luottamusta ei tule liittää yhdistyslaitokseen sinänsä, koska se ylläpitää nimenomaan epävirallisia sosiaalisia verkostoja ja liittyy näkymättömiin toimintatapoihin. Tämän vuoksi erottaa henkilöä kohtaan tunnettu luottamus (trust) instituutioita koskevasta ja käyttää käsitettä luottavaisuus (confidence). Lisäksi voidaan puhua uskosta täysin vieraaseen ihmiseen (faith) tai kohteen hyvään tuntemukseen (familiarity). (Marin 1999a, 3-4, Ilmonen 2000, 29.) Marin (1999b, 5-6) peilaa luottamussuhteita vanhuksesta järjestelmään, virkailijaan, ystävään, vieraaseen ja kodinhoitajaan seuraavan kuviossa, jonka olen muuntanut VaPariin soveltuvaksi.



KUVIO1. Luottamus ja sosiaaliset suhteet (Marinia 1999b, mukaellen)

Tulkitsin edellä kuvion 1. VaParin näkökulmasta näin: jos kotona tukea tarvitseva vanhus saa vapaaehtoisen palvelua, hänellä tulee olla luottavaisuutta VaParin toimintaan. Hänen tulee myös luottaa vapaaehtoiseen, joka tulee hänen luokseen. Jos hän ei tunne tätä ennestään, hän joutuu uskomaan toiminnan tarkoituksenmukaisuuteen. Jos osa hoidosta annetaan jollekin sukulaiselle, vanhuksen luottamus tai joskus epäluottamus perustuvat tuttuuteen. Tämä kuvio ei näytä sitä, miten järjestelmä ja vapaaehtoinen luottavat vanhukseen. Virallisessa järjestelmässä se saadaan tarkkojen tietojen perusteella, mutta vapaaehtoistoiminnassa valitettavasti joskus tiedot ovat

intimiteettisuojan vuoksi hyvin vähäisiä. VaParilla ja järjestöillä ei ole oikeutta tutustua sosiaali- ja terveysasiakirjoihin. Vapaaehtoistoiminnassakin on eroa asiakkaan tuntemassa luottamuksessa vapaaehtoista, henkilökuntaa tai lähettäjäorganisaatiota kohtaan. Joskus kuvioon voidaan liittää useampiakin tahoja, esimerkiksi rahoittaja.

Vapaaehtoistoiminnassa tärkeänä työmuotona on erilainen ryhmätoiminta. Ryhmiin osallistuvat usein samantapaisista asioista kiinnostuneet, kuten runopiiri, tai samassa tilanteessa olevat, kuten ikäihmiset. Ryhmiä voidaan kutsua silloin oma-apuryhmiksi tai vertaisryhmiksi. Oma-apuryhmän muodostavat yleensä samassa elämäntilanteessa olevat henkilöt. (Nylund 2000, 21–22.)

Liittymiseen vertaisverkostoihin vaikuttavat 1) halu kokea yhteenkuuluvuutta, 2) saada tietoa, 3) kokea osallisuutta ja 4) halu saada samanhenkistä seuraa. Tärkeää on myös saada olla suunnittelemassa toimintaa ryhmissä. Ammattilaisten tulisi nähdä vertaisverkostojen voimavarat, tietysti myös mahdolliset heikkoudet, esim. vääristynyt nettikeskustelu. Vertaisverkostojen ja ammattilaisten yhteistyö parantaa hyvinvointia, yhteiset tavoitteet korostuvat ja vältetään vastakkainasettelua. (Nylund 2004.)

Yhteisöllisyys, erityisesti erilainen ryhmä- ja kerhotoiminta, edistää tutkimusten mukaan terveyttä ja hyvinvointia. Yhteisöllisyyden kokemus kasvattaa yksilön identiteettiä. Erityisesti oma-apu ja vertaistukiryhmät ovat tärkeitä, varsinkin jos luonnollisissa lähiyhteisön ryhmissä on puutteita. (Hyypä 2002, 62; Niemelä 2005, 19, 26, Möttönen 2005, 72). Hyypä toteaa, että ryhmä toimii kollektivismin taustalla. Vallitseva kulttuuri määrittelee ryhmän, johon yksilöt kuuluvat. Hyypä (2002, 132) kuvaa 1940-luvun määrittelyn mukaan ryhmää dynaamiseksi kokonaisuudeksi, jonka toimivuus perustuu keskinäiseen riippuvuuteen ja ryhmän jäsenten erilaisiin ominaisuuksiin pikemminkin kuin samanlaisuuteen. Yhteiskuntatieteissä on myöhemmin todennettu ryhmän dynaaminen luonne ja ryhmätunteen aistittavuus. Ryhmän ominaisuudet perustuvat tunneviesteihin, joiden seurauksena ryhmähenkikin kehittyy.

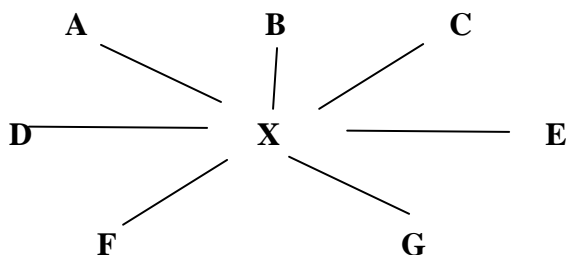
Jyväskyläläisillä yhdistyksistä lähes kolmasosalla todettiin olevan vuorovaikutusta toisen yhdistyksen kanssa erilaisten toimintojen toteuttamisessa. Näitä olivat esimerkiksi yhteiset hankkeet, toiminnan suunnittelu ja koulutuksen järjestäminen.

Erityisesti sosiaalialan yhdistykset järjestävät usein itse koulutusta. (Pyykkönen 2002, 105, Luomala ja Pyykkönen 2002, 132.)

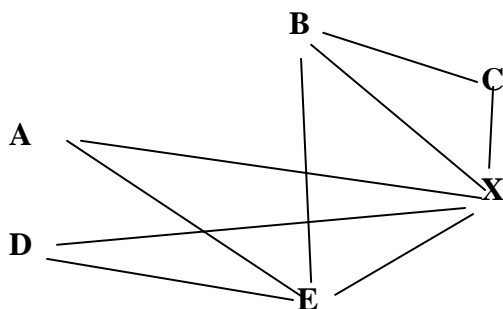
Verkoston perusmuoto voi olla Marinin (1999b, 13–14) mukaan esimerkiksi ketju, tähti tai timantti, joita on kuvattu alla. Nämä soveltuvat mielestäni kuvaamaan vapaaehtoistoiminnan verkostoja.

Ketju: A ----- B ----- X ----- C ----- D

Tähti



Timantti



KUVIO 2. Verkoston perusmuotoja

(X on henkilö, jonka mukaan verkostoa tarkastellaan) (Marin 1999b, 13–14)

Ketju perustuu horisontaalisiin tai vertikaalisiin suhteisiin, joita vapaaehtoistoiminnassa voi olla esimerkiksi vanhus-kodinhoitaja-ystävälittäjä-vapaaehtoinen (kuvio2 edellä).

Ketjussa kulkevat toiveet ja pyynnöt tai edestakaisin kulkeva informaatio. Tähtimallissa on keskipiste, johon kaikki suhteet kohdistuvat eikä muilla ollut yhteyksiä keskenään. Usein toteutuu kuitenkin timanttimuoto, jossa verkostosuhteet kulkevat limittäin ja lomittain. Piste on lähempänä, milloin ollaan usein tekemisissä. (Marin 1999b, 13–14) Tunnistan VaParin verkostomalliksi ystävävälityksessä ketjumallin, mutta toiminnassa hyvinkin muuttuvan timanttimallin (kuvio 2, sivu 30).

3.4 Vanhusnäkökulma

"Kun joku tulis kylään", sanoi vuonna 2002 eräs 90-vuotias äänekoskelainen vanhus televisio-ohjelmassa, joka esitteli juuri samalla seudulla kehitettyä vanhustenhuollon moniammatillista yhteistyön mallia. Kotona kävi hoito- ja palvelutiimiläisiä, oli oma vastuuhoitaja ja kaikki palvelutarpeet huolehdittiin. Mutta kun toimittaja kysyi, mitä vielä toivoisit, sanoi yksin asuva, pirteä vanhus nuo sanat: ”Kun joku tulis kylään”.

Ohjelmaa katsoessani mietin, että tuossa on se ihmisen ikävä, ystävän ja sosiaalisen tuen tarve, jota ei ammattilainen voi täyttää. Hoito- ja palvelusuunnitelmia kehitetään yhä paremmiksi ja tuetaan verkostojen syntymistä. Mutta pystymmekö vastaamaan ihmisen tarpeeseen? Vanhuksille tarkoitettua ryhmätoimintaakaan eivät monet tunne. Mielestäni säästyttäisiin turhilta lääkkeiltä, jos lääkärit kirjoittaisivat vuorovaikutusreseptejä yhtä lailla kuin liikuntareseptejä.

Kulttuurissamme vanhuskäsite ei ole aivan yksiselitteinen. Puhutaan myös ikäihmisistä ja senioreista. VaParissa ei käsitettä tarkoin määritelty. Sosiaali- ja terveystoimen tilastoissa on tarkasteltu yleensä vanhuksina yli 65-vuotiaita. Viime aikoina on ikääntyviin luettu yli 75-vuotiaat, joilla on lisääntynyt hoidon tarve. Todellisuudessa heistäkin valtaosa ei käytä vanhuspalveluja. (Parantainen 2002, 7-9.)

Yksinäisyys

Jyväskylän Yliopistossa on pitkään tutkittu ikäihmisten toimintakykyä ja terveyttä Ikivihreät-tutkimuksilla. Olin terveydenhuollossa toimiessani mukana joissakin suunnitteluryhmissä ja sain tukea ajatuksilleni ikäihmisten tuen tarpeista. Sosiaalisen verkoston on nähty olevan tärkeä ihmisen hyvinvoinnille. Koettu yksinäisyys kertoo

Heikkisen (1991, 119–121, 125) mukaan ihmissuhteiden vähäisyydestä tai ongelmista ja on riski ikäihmisen hyvinvoinnille. Yhteisöllisyys ja tunne kuulumisesta johonkin ryhmään ovat tärkeitä. Usein se tulee perhesiteiden lisäksi ystävän välityksellä. Yksin asuminen oli merkittävin riski ikäihmisen yksinäisyyden kokemukselle. Tukea tarvitaan myös sen vuoksi, että yli neljäsosa kotonaan asuvista ikäihmisistä kärsi jonkinasteisesta masennuksesta ja vanhainkodeissa 67 %. (Heikkinen 1991, 115.)

Jyväskylässä VaParin asiakkaille tehdyssä suppeassa kyselyssä nousi esille sosiaalinen yksinäisyys, jolloin kaivataan juttuseuraa tai lukemisapua omassa ympäristössä. Ikääntymisen tuomista rajoituksista ja heikentyneestä liikuntakyvystä johtuen kaivattiin kertaluontoista apua asiointiin, ulkoiluun tai saattamiseen palveluihin. (Kempainen & Koskela 1997, 26–30).

Vuonna 1998 tehtiin asukaskysely Jyväskylän kaupungin keskustan alueen yli 65-vuotiaille. Kyselyssä oli VaParin toivomuksesta mukana vapaaehtoistoiminnan osio. Vastaajasta sai apua tarvittaessa omaiselta 67 %, naapurilta noin 20 % ja saman verran ystävältä. Kodinhoitajalta tai kotisairaanhoidajalta apua sai 42 % vapaaehtoiselta 9 % ja muualta 14 %, esimerkiksi seurakunnalta, siivoojalta tai kauppiaalta kuljetusapuna. Kertaluontoista apua tarvitsi kolmasosa vastaajista. Kaksi henkilöä halusi kirjeystävää ja kaksi omaa ystävää, mutta puhelinystävää ei toivonut kukaan, vaikka olimme toimintaa juuri ideoimassa. (Toimintakertomus 1998.) Keskustan alueella asuu paljon ikäihmisiä, jotka saavat runsaasti omaisen ja ammattilaisen palveluja, mutta myös vapaaehtoistuki tunnetaan ehkä VaParin läheisyydestä johtuen.

Lehtisen (1994, 28) tutkimuksessa tukihenkilöä tarvitsevista ryhmistä olivat suurimmat psyykkisistä ongelmista kärsivät 32 %, seuraavaksi vanhukset 25 %, sairaat ja vammaiset 16 % ja eri syistä erityisesti lapsiperheet 16 %. Ruuskanen-Parrukoski (1995, 33) totesi, että vanhuksen selviytymiseen vaikutti haitallisesti masentuneisuus ja yksinäisyys. Merkittävänä sosiaalisena tukena koettiin juuri vastavuoroinen toiminta ja riippumattomuuden kehittäminen.

Sosiaalisen pääoman muodostukseen vaikuttaa vanhenemisprosessi. Koska sosiaalinen pääoma riippuu aktiivisten suhteiden luomisesta ja ylläpitämisestä, sen määrä ja painoarvo vähenevät ikääntymisen myötä. Myös kulttuurisen pääoman heikkeneminen voi vähitellen näkyä vanhemman ihmisen syrjäytymisenä ja vetäytymisenä. Vanhuksen

omat pääomat eivät riitä näitä uhkia torjumaan, vaan tarvitaan luottamuksellista ulkopuolista tukea. Perheen siteet voivat joskus olla kuormittavat ja vahvat, jolloin tarvitaan joustavampia ja kevyempiä siteitä (Marin 2000, 39–41, 1999b, 11, 17), joita esimerkiksi vapaaehtoiset voivat mielestäni tarjota.

Tiedotusvälineissä kyllä puhutaan vanhusten yksinäisyydestä, mutta ei ole kuitenkaan itsestään selvää, että vanhukset tuntevat itsensä yksinäiseksi, sillä tutkimustuloksissa on ristiriitaisuutta. Meillä saattaa olla hyvinkin erilaisia käsityksiä yksinäisyydestä ja yksinolosta. On mielenkiintoista huomata, että tutkimuksessa, jossa kartoitettiin vanhusten elinoloja, pukkilalaiset vanhukset eivät tunteneet itseään erityisen yksinäiseksi. Muualla Suomessa tehdyissä tutkimuksissa 39–48 % ilmoittaa tuntevansa itsensä yksinäiseksi joskus tai usein. Kuitenkin noin puolet pukkilalaisista kokee, että aika käy joskus tai usein pitkäksi (Sarvimäki ym.1999, 21, 36).

Tiikkaisen (2006, 64) tuoreessa väitöskirjassa erottui kaksi yksinäisyyden ulottuvuutta. Emotionaalinen ulottuvuus ilmensi kielteisenä tunteena esiintyvää yksinäisyyttä. Siinä oli vallitsevana kielteiset tunteet ja vallitsevana masennus. Sosiaalseksi ulottuvuudeksi nimettiin kielteiseksi koettu sosiaalinen eristyneisyys ja koettu yhteisyyden puute. Vuorovaikutustekijät olivat puutteelliset ja erilaista kanssakäymistä vaikeuttavia tekijöitä.

Vanhuksilla yksinoloa on enemmän jo luonnollisista syistä. Ystävät ja puoliso ovat ehkä kuolleet. 80- ja 85- vuotiaista lähes kolmasosa tutkittavista koki yksinäisyyden tunteita usein tai aina. Miehillä ja naisilla ei ollut eroja. Masentuneisuus, leskeys, yksinasuminen, huonoksi koettu terveys ja alentunut toimintakyky olivat tärkeimpiä yksinäisyyden kokemusta määrittäviä tekijöitä. Masentuneisuus ennusti naisilla yksinäisyyden tunteita. Miehet kokivat 80- ja 85-vuotiaana sosiaalista yhteyttä enemmän kuin naiset. Sosiaaliset suhteet ystäviin ja positiivinen mieliala toivat emotionaalista yhteyttä. Tunne siitä, että apua oli saatavilla, oli yksinäisyyttä vähentävä tekijä. Lisäksi tulokset viittasivat siihen, että terveyden ja toimintakyvyn heikkeneminen ja ihmissuhteiden menetykset altistivat yksinäisyyden tunteelle. Yksilöllisillä tekijöillä on myös merkitystä yksinäisyyden kokemisessa (Tiikkainen 2006, 64–65).

4 V A P A R I

4.1 VaParin kehityshistoria

Kohteenani tässä luvussa on VaParin suunnittelu, perustaminen, toimintamuodot sekä verkostot vuodesta 1994 vuoteen 2003. Tarkastelen myös hieman kevätkauden 2004 toimintaa ja yhteistyökumppanien näkemyksiä tuolloin sekä nykyisyyttä ja tulevaisuuden näkymiä.

4.1.1 Taustaa ja suunnittelua

Jyväskylän kaupungin sosiaali- ja terveystoimessa oli rakennemuutos meneillään sosiaali- ja terveystoimen yhdistyessä, ja hallinnon tehtäviä organisoitiin. Anoin avoterveydenhuollosta vapaaehtoistoiminnan kehittämistehtäviin. Vetosin vahvaan järjestökokemukseeni sekä valtakunnallisiin suunnitelmiin sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä vuonna 1994–1997. Näissä viitattiin mm. voimavarojen yhteensovittamiseen vapaaehtoistoiminnan kanssa sekä koti- ja omaishoidon tukemiseen. Suunnitelmissa edellytettiin myös toimenkuvien joustavoittamista, asiantuntemuksen laajentamista, toimitilojen yhteiskäyttöä sekä voimavarojen yhteensovittamista vapaaehtoistoiminnan kanssa.

Sosiaali- ja terveyslautakunnan päätöksellä 23.2.94 tehtäviini sisällytettiin eri järjestöjen ja vapaaehtoistyön niveltäminen sosiaali- ja terveystoimintakeskuksen toimintaan. Tietääkseni siihen mennessä vain Vantaalla oli kaupungin palveluksessa oleva vapaaehtoistoiminnan ohjaaja. Virkani kuului kymmenen vuoden aikana viiden esimiehen alueeseen. Siirryin terveystoimintakeskuksen avoterveydenhuollosta sosiaali- ja terveystoimen kehittämistoimintaan, sieltä samana vuonna Sosiaalitoimen yhteispalveluihin (YPY), johon VaPari sijoittui. Sosiaali- ja terveystoimintakeskuksen erillispalvelut (SEPA) muodostettiin 1996. Vuonna organisaatiota 2000 taas muutettiin. Tulosalue sai nimen Keskitetyt erillispalvelut (KEPA), mutta esimies oli sama. Vuoden 2004 alusta sekä tulosalue että esimies vaihtuivat. VaPari sijoittui sosiaali- ja mielenterveyspalvelujen tulosalueelle, Kuntouttavan sosiaalityön ja perusturvan

yksikköön (KUPE). Osa toimintayksiköitä säilyi muutoksissa, mutta osa yksiköistä muuttui. (Toimintakertomukset, Muistiot 1994–2004).

Kuntien ja järjestöjen yhteistoiminnalle oli suuri tilaus. Siitä kertoo VaParia perustettaessa esimerkiksi sosiaali- ja terveystalvelukeskuksen toimialajohtajana työskennelleen Sakari Möttösen myönteinen asenne yksikön aloittamiseen ja tuki sen toiminnalle. Hän käsittelee kunnan ja kolmannen sektorin yhteistyömuotoja vuonna 2005 ilmestyneessä kirjassa ”Kunta ja Kolmas sektori”. Kirjan johdannossa todetaan että yhteisöllisyyden rakentamisessa on kuntien ja järjestöjen keskinäisellä vuorovaikutuksella suuri merkitys (Möttönen & Niemelä 2005, 7). Kuntien on luotava edellytyksiä ja olosuhteita järjestöjen tavoitteiden toteuttamiseksi ja järjestöt ovat suorastaan voimavara kuntien strategiatyöskentelyssä. (Möttönen 2005, 106)

Tiedon hankintaa

Hankin kirjallisuutta ja tietoa vapaaehtoistoiminnasta alussa muun työn ohessa. Osallistuin erilaisiin seminaareihin, tutustuin Tampereella seurakunnan hallinnoimaan Mummon kammariin, vierailin SPR:n ystävien kanssa Keravalla Talkooreenkaan luona ja osallistuin opintomatkalle Berliiniin. Berliinissä tutustuimme 11 eri vapaaehtoispaikkaan, järjestöihin ja yhteisöihin, joista mielenkiintoisimmat minulle olivat Vapaaehtoisavun kohtaustapaikka, joka hankki, koulutti ja välitti vapaaehtoisia, sekä oma-apuryhmien keskus, jossa toimi noin 100 erilaista ryhmää. Kiinnostava oli myös vanhusten keskus, jossa vanhuksat hoitivat isännöitsijän tehtäviä lukuun ottamatta kaikki toimet ja aktiviteetit. Vanhusten ja muiden tukea tarvitsevien kasvavaan määrään ja vapaaehtoisten puutteeseen olin jo työssäni ja järjestöissä tutustunut. Nämä kaikki vain vahvistivat haluani perustaa avoin vapaaehtoistoiminnan keskus Jyväskylään. Myöhemmin osallistuin vielä SPR:n opintomatkalle Tanskaan ja Norjaan. SPR:llä oli alkanut 1993–1995 Avain vapaaehtoisuuteen -kehittämisprojekti. VaParilaisten kanssa teimme opintomatkan Viroon Vanhusten Itseapu- ja neuvontayhdistykseen Tallinnassa. Ammatillista osaamistani laajensin maahanmuuttajien tukihenkilötoimintaa ajatellen suorittamalla Jyväskylän Yliopiston Kansainvälistyvä työ, PD (Profession Development)- koulutuksen. Olin jo vuonna 1990 SPR:n kurssilla kouluttamassa ensimmäisiä ystäviä/tukihenkilöitä pakolaisille ja terveystalvelvirostossa suunnittelemassa pakolaisten terveystarkastuksia ja henkilöstön koulutusta.

Vapaaehtoisviikon antia

Vapaaehtoisviikolla, syksyllä 1994 haluttiin näkyvyyttä vapaaehtoistoiminnalle. Osallistuin työryhmään, jossa olivat, Jyväskylän kaupungin ja – maalaiskunnan sosiaalitoimen sekä seurakuntien edustajat. Kaupungin kirjastolla järjestettiin näyttely. Avajaisissa Sosiaali- ja terveystalokeskuksen silloinen apulaisjohtaja Erkki Torppa totesi, että Jyväskylän kaupunki on valmis panostamaan vapaaehtoistoimintaan mm. edistämällä seutukunnallista vuorovaikutusta ja kohdentamalla resursseja ja yhteistyötä vapaaehtoistoimintaan. Vapaaehtoistoiminta oli hänen mukaansa työtä ihmisen perusturvallisuuden ja jokapäiväisen selviytymisen tukemiseksi (Toimintasuunnitelma 1985).

Vapaaehtoisviikon alussa järjestettiin paneelikeskustelu, jossa oli mukana järjestöjä, seurakunnan ja kaupungin edustajia yhteensä noin 50 henkeä. Esitin mahdollisen vapaaehtoisten välityspaikan avaamista Jyväskylään. Kokousväki tunnusti tarvittavan yhteistä kokopäiväistä vapaaehtoisten välityspistettä ja vapaaehtoisjärjestöjen rekisterin ja koordinoinnin tarvetta. Eri tahojen yhteisvastuusta vapaaehtoistoiminnassa keskusteltiin. Vapaaehtoistoiminnan vetovastuun mahdollisuuksina olivat järjestö, seurakunta tai kaupunki. Osanottajat kannattivat kaupungin vetovastuuta ensisijaiseksi neutraalina, kaikille tasapuolisena toimijana. (Muistio, Toimintakertomus 1994).

Kysely vapaaehtoistoiminnan tarpeesta

Syyskuussa 1994 kartoitin pienimuotoisella kyselyllä sosiaali- ja terveyskeskuksen toimipaikoissa vapaaehtoistoimintaa ja sen tarvetta. Joissakin yksiköissä oli pienimuotoista vapaaehtoistoimintaa ja Nuorten palvelukeskuksessa tukihenkilötoimintaa. Mannerheimin lastensuojeluliitolla (MLL) oli sairaan lapsen välitysrengas, SPR:llä oli ystävöimintaa, Jyväskylän seudun Mielenterveysseuralla ja vammaisjärjestöillä tukihenkilötoimintaa, mutta ne eivät olleet riittäviä. Kaupunkiseurakuntaan oli perustettu hiljattain Lähimmäisen kammari ja diakoniatöiminnassa oli vapaaehtoisia. Koordinointia, yhteiskoulutusta sekä neuvonta- ja välityspaikkaa kaivattiin. Erityisesti vanhusten hoitopaikoista tuli ehdotuksia ystävän ja tukihenkilön tarpeesta. Mutta myös päiväkotien lapsilla kerrottiin olevan ”aikuisen nälkä”. (Toimintasuunnitelma 1995, Toimintakertomus 1994, Pyykkönen 2002, 95.)

Järjestöjen tukea ja versovaa kumppanuutta

VaPari, MLL ja SPR järjestivät yhteistyössä Keski- Suomen lääninhallituksen kanssa ”Hynttyyt yhteen”-seminaarin. Juuri valittu kaupunginjohtaja Pekka Kettunen piti esityksessään vapaaehtoistoiminnan kehittämistä tärkeänä ja sosiaali- ja terveystoimen tuen tarpeellisenä. Kuntien ja järjestöjen edustajat toivoivat mm. tiedonkulun ja yhteistyön kehittämistä, toimintakeskusta, vastuuhenkilöä, yhteisiä tapaamisia ja vapaaehtoisten koordinoitua sekä yhdyshenkilöä kuntiin. Osallistuin Jyväskylän eläkeläisneuvoston ja järjestöjen kokouksiin. Jyväskylän Eläkeläisneuvosto tuki kehittämistoimintaa lähettämällä sosiaali- ja terveyslautakunnalle kirjeen. Neuvosto totesi olevan ilmeistä, etteivät avun tarvitsijat ja avun antajat kohtaa ja esitti kaupungin yhdyshenkilön saamista organisointitehtäviin. (Toimintakertomus 1994, Toimintasuunnitelma 1995.)

Neuvottelu vammaisneuvoston sihteerin kanssa enteili versovaa kumppanuutta, mutta yhteinen tila vammaisjärjestöjen kanssa kaatui kaupungin rahoituksen puutteeseen. Vapaaehtoistoiminnan keskukselle järjestyivät edulliset noin 100 neliömetrin tilat keskeiseltä paikalta silloisen sosiaaliaseman päädystä, Gummeruksenkatu 3:sta.

4.1.2. Toiminta käynnistyy

Vapaaehtoistoiminnan keskus VaPari aloitti 1.8.1995 kaupungin keskustassa yhteispalveluyksikön johtajan Eila Kihlmanin päätöksellä. Päätehtäviksi määriteltiin vapaaehtoisten välitys, koulutus, ohjaus sekä koordinointi ja yhteistyö järjestöihin. Tiloihin suunniteltiin avoin kohtaamispaikka, tupa, myös asukkaille. Toivottiin, että toiminta sujuisi osin vapaaehtoisvoimin yli kuntarajojen kävijöiden tarpeiden pohjalta. SPR:n ystävien kanssa järjestetyssä äänestyksessä voitti nimi VaPari, joka ilmentää vapaaehtoisuutta ja ystäväparia. Tilat kalustettiin viihtyisäksi ja kodikkaaksi. Lahjoituksina saatiin huonekaluja, tekstiilejä ja tauluja. (Toimintasuunnitelma 1995, Toimintakertomus 1995).

SPR:n Jyväskylän osaston ystävävälitys ja AVATO.

SPR:n Keski-Suomen piirin ja Jyväskylän osaston edustajien kanssa järjestettiin neuvottelu 7.6.95, jossa sovittiin ystävätoiminnan siirrosta VaPariin. RAY:n rahoittama SPR:n AVATO (avain vapaaehtoistoimintaan kehittäminen) -projekti oli saanut

jatkorahoitusta. Jyväskylän osaston kautta saatiin VaParin käyttöön 20.000 markkaa, mikä käytettiin tietokoneen ja muun välineistön hankintaan sekä koulutukseen. AVATO-projektin vastaavana toimi VaParin johtaja. Sovittiin, että hankitut kojeet ja kalusteet ovat VaParin hallinnassa ja huollossa. Tiloihin siirtyi myös 60 ystävän kortisto ja koulutusmateriaalia. SPR:n yhteyshenkilöksi VaPariin nimitettiin Irma Torkkell. Hänen ohjaamansa ystäväkerhon tukipaikaksi sovittiin myös VaPari. Lisäksi sovittiin, että välityksen puhelimessa vuorottelevat vapaaehtoiset kerran viikossa kolme tuntia. Vuonna 2000 SPR:n Jyväskylän osasto palkkasi ensimmäisenä Keski-Suomessa tukityöllistetyn välittäjä-ohjaajan ystävävälitykseen. Tämän jälkeen heitä on ollut VaParin työjohdossa vuosittain. (Muistio, Toimintakertomus 1995)

Henkilöstö ja taloudelliset resurssit

VaPariin palkattiin johtajan lisäksi ohjaaja/välittäjäksi osapäiväisesti puoleksi vuodeksi työllistetty perushoitaja. Myöhemmin tehtäviin siirtyi Sosiaali- ja terveystoimen lähetti muutamaksi vuodeksi. Erilaisten työlomien vuoksi sijaisia tai ”pätkätyöntekijöitä” oli toiminta-aikanani yli 10 henkeä, joista kaksi miestä. Määräaikaiset työntekijät viihtyivät VaParissa ja osa siirtyi vapaaehtoisiksi. Myös osaavia vapaaehtoisia työllistettiin eri tehtäviin. Ohjaukseen osallistuvan toimistosihteerin määräaikainen työ jatkui useita vuosia ja toimi saatiin vakinaistetuksi viimeisessä organisaatiomuutoksessa. Sosiaali- ja terveystoimen opiskelijoita ja 2000 vuoden alussa myös yliopiston harjoittelijoita halusi tulla VaPariin enemmän kuin pystyttiin ohjaamaan. Esimerkiksi vuoden 2003 aikana oli neljä SPR:n palkkaamaa järjestöavustajaa, joista kaksi maahanmuuttajaa sekä useita sosiaali- ja terveystoimen opiskelijoita, yksi aikuisopiskelija työkokeilussa sekä yksi maahanmuuttaja työelämään valmennuksessa ja lisäksi Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan ja valtiotieteen opiskelija vapaaehtoisella harjoittelujaksolla. Toimipaikkoihin, joissa oli vapaaehtoisia, nimettiin yhdyshenkilöitä. Käytin toiminnassa itsekkin yleensä vapaaehtoistoiminnan yhdyshenkilön nimikettä. Olin kolme vuotta osa- aikaisella eläkkeellä kaksi päivää viikossa, mutta viimeisen työvuoden ajan toimin taas kokopäiväisenä vain vapaaehtoistoiminnassa.

Sosiaali- ja terveystoimen talousarviossa oli johtajan palkka (alussa 20 % potilas-asiamiestoiminnassa), tilavuokra (103 m²), puhelimet, siivous ja pieni toimintaraha, yhteensä vuosittain n. 350 000 mk. Sen lisäksi VaParilla oli tietysti mahdollisuus

käyttää kaupungin hallinnon palveluja, kuten ATK-yhdyshenkilöä ja tiedotuskanavia.
(Toimintakertomukset)

.

Vapaaehtoistoiminnan periaatteet

”Vapaaehtoistoiminnalla lämpöä ja läheisyyttä”, alkoi toimintasuunnitelma vuodelle 1995. Sosiaali- ja terveystoimessa **vapaaehtoistoiminta** tarkoittaa kehittämistoimintaa, joka liittyy seurakunnan, järjestöjen, ym. yhteisöjen kanssa tehtävään ystävä-, lähimmäis- ja tukihenkilötoimintaan. Vapaaehtoistoiminta määriteltiin myös ammattihenkilön rinnalla tapahtuvaksi täydentäväksi ja tukevaksi toiminnaksi, jonka luonne on ennaltaehkäisevää. Toiminnan pääperiaatteiksi määriteltiin asiakaslähtöisyys, yksilöllisyys, tasavertaisuus, palkattomuus, luottamuksellisuus sekä toiminnan liittyminen elämän kulun kaikkiin vaiheisiin. Perusarvoiksi toiminnassa kirjattiin ihmisarvon ja elämän kunnioittaminen Näissä taustalla olivat sosiaali- ja terveystoimen sekä SPR:n ystävötoiminnan periaatteet ja arvot (Toimintasuunnitelmat 1995 ja 1996.)

Toiminnan päämääräksi tarkennettiin: ennalta ehkäistä avun tarvetta, tukea elämän kaaren kaikissa vaiheissa asukkaita ja yhteisöjä, lisätä omatoimista selviytymistä sekä edistää yhteistyötä ja yhteisvastuuta asukkaiden, järjestöjen, sosiaali- ja terveystoimintakeskuksen ja muiden tahojen välillä (Toimintasuunnitelma 1995)

Toiminnan seuranta

Toimintaa päätettiin seurata ja arvioida tavoitteisiin vuosittain toimintakertomuksessa. Haastateltavat, kurssit ja ryhmäkäynnit kirjattiin omiin tilastoihinsa ja vieraat vieraskirjaan. VaPari noudatti kaupungin arkistointiohjeita, ja SPR:n materiaali oli erillään. Vapaaehtoiset rekisteröitiin yhteiselle tietokoneelle lomakkeesta, jonka vapaaehtoinen täytti allekirjoitettuna ilmoittautuessaan toimintaan. Rekisteriseloste laadittiin kaupungin ohjeiden mukaan. Puhelut ja välitykset kirjattiin SPR:n käytännön mukaan. Toimintakertomustietoja annettiin sekä sosiaali- ja terveystoimelle että SPR:lle ja eri projekteille. Vaikeutena oli, että tiedot koottiin usein eri tavoin. Toimintaa arvioitiin sekä palvelukeskuksen eri tasoilla, esimies-alaiskeskusteluissa, VaParin työpaikkakokouksissa että yhteistyökumppanien kanssa kehittämissuunnitelmissa. Vapaaehtoisurssilaisilta pyydettiin palautteita osin kirjallisena tai suullisesti. Eri tilanteissa myös vapaaehtoiset kirjoittivat lyhyitä palautteita ja arvioita toiminnastaan.

Yhteistyökumppanitkin kirjattiin tietokoneelle, mutta laajaa järjestörekisteriä ei saatu kootuksi. Tiedosto palveli lähinnä omassa postituskäytössä. (Toimintakertomukset.)

Vuoden 1996 toiminnasta saatiin positiivinen maininta kaupungin ja sosiaali- ja terveystalvelukeskuksen toimintakertomukseen. *”Vapaaehtoistoiminnan keskus VaPari toimi erittäin aktiivisesti. Se oli mukana useissa projekteissa, järjesti vapaaehtoistoiminnan kursseja ja edisti merkittävästi Viitaniemen alueen lasten liikennepuiston kunnostusta ja käyttöönottoa uudelleen”* (Nuolikoski, 2003)

Keväällä 1997 määräaikainen työntekijä antoi seuraavaa palautetta: ”työtehtävät ovat monipuolisia, laaja-alaisia. Myönteistä on työn vaihtelevuus ja erilaisten ihmisten kanssa toimiminen, positiivinen ja avoin työyhteisön ilmapiiri ja johtaminen ollut myönteistä, on luotettu”. Kielteisenä hän koki, ettei välityksessä ollut selviä rajoja, oli lyhyitä työsuhteita ja kehittäminen oli vaikeaa, koska työllä ei ollut jatkuvuutta. Hän oli sitä mieltä, ettei otettaisi vastaan mitä tahansa pyyntöjä, vaan keskityttäisiin vanhuksiin, lapsiin ja kertaluontoisiin avustamisiin. Hän toivoi myös mielenterveysasiakkaiden ja vammaisten kanssa toimiville enemmän kurssitusta ja säännöllisiä kokoontumisia sekä enemmän aikaa yhteisille palaverille ajan tasalla pysymiseksi. Mainittujen ryhmien vapaaehtoisille järjestettiin omaa koulutusta ja koottiin työnohjausryhmä, mutta se kuivui kokoon osanottajien vähyden vuoksi. Suurimpana syynä oli, ettei sopivaa kokoontumisaikaa löydetty. Työpaikkapalaverit pidettiin myöhemmin viikoittain. Ongelmia aiheutti paitsi henkilöstön vaihtuvuus, myös johtajan osapäivätyö kolmena vuonna. Kokousten ja tavoitettavuuden vuoksi vapaapäiviä oli vaikea sijoittaa sovittuihin päiviin.

Henkilökunnan työkokouksessa tehtiin SWOT-analyysi kahtena vuonna ja vapaaehtoistoimikunnassa analysoitiin toimintaa vuonna 2004. Nimi tulee englantilaisista sanoista Strengths (vahvuudet), Weakness (heikkoudet), Opportunities (uhat) ja Threats (mahdollisuudet). VaParin vahvuuksina arvioitiin vuonna 1997 vapaaehtoisten määrä (tavoitteena 200, oli saatu 300), asukkaiden arvostuksen lisääntyminen, hallinnon hyvä tuki, tilojen hyvä sijainti ja yhteistyön käynnistyminen SPR:n ja kaupungin palvelupisteiden ja opiskelijoiden kanssa sekä projektien antama rahoitustuki. Heikkoutena kirjattiin työmäärän ja resurssien epätasapaino ja vakinaisen työparin puuttuminen. VaParia ei vielä tunnettu, ja miehiä puuttui toiminnasta.

Organisaatiomuutokset häyttasivat kehittämistoimintaa. Tilajärjestelyissä saatiin kuitenkin VaParille oma ryhmättila, joka menetettiin Kumppanuustalolle muutettaessa. Uhkana oli vapaaehtoisten riittämättömyys ja sitoutuminen, ammattilaisten ”sisarkateus” ja järjestöjenkin omien ”reviirien” varjelu sekä uskon puute ja väsyminen. Mahdollisuuksina kuitenkin nähtiin yhteistyön laajeneminen ammattilaisten, työvoimatoimiston ja Jyvässeudun kanssa. Sponsorit, hyvä markkinointi ja tiedotus toivat mahdollisuuksia. (Muistio1997)

Vuonna 2004 vahvuuksina kirjattiin mm. asiantuntijuus ja alueyhteistyö sekä lisäksi hyvä ilmapiiri, monikulttuurinen toiminta, vapaaehtoisten mielekäs toiminta ja toiminnan arvostuksen lisääntyminen. Kunnallinen yhteistyö ja tuki todettiin hyväksi. Myös samoja heikkouksia nähtiin kuin alkuvuosina. Laaja ja hajanainen tehtäväalue sekä joskus erilaiset arvomaailmat tuntuivat heikkouksilta. Mahdollisuuksina todettiin yhteistyötahojen priorisointi, organisoinnin selkeyttäminen ja tasa-arvoinen kumppanuus. Ehdotuksina saatiin sekä VaParin toimiminen osaamiskeskuksena että enemmän matalan kynnyksen kohtaamispaikkana. (Muistio2004)

Näkyvyys ja viestintä

Yhdeksi kehittämisen kohteeksi otettiin vapaaehtoistoiminnan tiedotus, koska se on ensiarvoisen tärkeää varsinkin uudenaikaisessa toiminnassa. VaParin esite painatettiin nelivärisenä. Ensimmäisessä Logossa oli avoin kämmen, jossa oli sydän, sydämellinen käden jälki, jonka piti kuvata vuorovaikutusta ja kohtaamista. Jotkut tulkittivat sen stop-merkiksi. Aiemmin taulun lahjoittanut taiteilija Eija Luukkanen suunnitteli vuonna 1996 uuden logon ja VaParin opaskyltin, eräänlaisen ystävän tuvan.

Vapaaehtoisviikon 1995 yhteistyöryhmässä Käsikynkässä suunniteltiin ”Naapurit tutuksi”- postikortti, jossa oli kääntöpuolella VaParin yhteystiedot. Sitä jaettiin laajasti. Todettiin kuitenkin, että suora kontakti tavoitti parhaiten yleisön. Erilaisissa tilaisuuksissa käytiinkin puhumassa ja VaParissa järjestettiin ”avoimia ovia” puolivuositain. Kävijöitä oli jopa 100 kerrallaan. Radion ja lehdistön menovinkit huomattiin, mutta valomainos paikallisliikenteen bussissa ei juuri tuottanut uusia kontakteja. Kokosimme kirjallisuutta sekä aineistoa myös palveluoppaaseen, mutta voimavarat eivät riittäneet sen painattamiseen. Vapaaehtoisille laadittiin oma tiedote VaParin viesti, joka lähetettiin postissa 3-4 kertaa vuodessa. Sähköposteja oli lähinnä opiskelijoilla.

Näkyvyyttä toivat toimintaa aloitettaessa kävelykadulle järjestetty SPR:n ensiapunäytös, banderollit ja käsikynkkä-marssi Hippokselle, jossa järjestettiin ensimmäinen vapaaehtoisten juhla ”Ihmisten ilta”. (Toimintakertomukset.) (ks. Hänninen & Santala 1997, 40–42) Nuolikoski (2003) on poiminut seitsemän asiaa, jotka sosiaali-terveyspalvelukeskuksessa olivat julkisuudessa esillä vuonna 1995. Niissä oli VaParin toiminta mukana. Tosin mainitussa historiikissa ei näy VaParin perustamista, nähtävästi koska se tapahtui yhteispalveluyksikön sisällä johtajan päätöksenä.

Kolmantena toimintavuonna 37 % yhteistyökumppaneista koki silti, että tiedotusta ei ollut riittävästi. Myöskään kotihoidon ja vanhustenpalvelukodin henkilöstöllä sekä omaishoitajilla ei juuri ollut asiasta tietoa. Tieto ei levinnyt esimiehiltä työntekijöille. Toisaalta, missä tietoa saatiin, se nosti esiin lisääntyviä tarpeita, joihin ei voitu aina vastata. (Hänninen & Santala 1997, 41)

Viestintäsuunnitelma keskitettyjen erityispalvelujen yksiköille laadittiin vuonna 2003. VaParin suunnitelmaan tavoitteeksi kirjattiin: *oikea tieto oikeaan aikaan oikealle kohderyhmälle selkeästi*. Kohderyhmiä oli kahdeksan lähtien asukkaista ja vapaaehtoisista eri yhteisöihin. Suunnitelmassa huomioitiin sisäinen ja ulkoinen viestintä, painoalueet ja jatkuvuus. Viestintäkanavia kirjattiin 21, jossa oli muun muassa kaikki ilmestyvät ilmaisviestimet, internetin hyödyntäminen, yhteistyöryhmien muistiot ja raportit. Erilliskysymyksinä kirjattiin rahoituksen järjestäminen, yhteistyö eri tahoihin ja erilaiset ajankohtaiset asiat. (Viestintäsuunnitelma 2003) Suunnitelman kokoaminen selkiytti työtä, mutta toi myös paineita vähäisille voimavaroille.

Yhteistyökumppaneista kertoi palautekyselyssä kolme neljännestä saaneensa tietoa VaParin tiedotteista tai käymällä paikan päällä. VaParin sähköpostista oli saanut neljä henkilöä, lehdistöstä kaksi. Yksittäisiä kanavia oli kirje, talotoimikunta ja yhdyshenkilö. Yli puolet vastaajista piti tiedotusta riittävänä. Tiedottamisen parantamisen keinoista mikään kohta ei noussut vastaajien joukossa muita paremmaksi. Ehdotuksia oli seitsemän: säännöllinen sähköposti, netin hyödyntäminen tapahtumakalenterilla ja palautekeskustelulla, kansalaisen kannalta mediajulkisuus, oppilaitosesittelyt, sairaalan osastoilla esittelyt ja Kumppanuustalolla ulkoinen ilmoitustaulu.

4.1.3 Vapaaehtoisten rekrytointi, koulutus, ohjaus, välitys

Vapaaehtoiset

Vapaaehtoisia rekrytoitiin tiedottamalla eri tavoin, kurssien, tapahtumien ja yhteistyöverkostojen kautta. Vapaaehtoiset toimivat omaystävinä kodeissa tai laitoksissa, kertaluontoisena apuna, maahanmuuttajan tukihenkilönä, ryhmän vetäjänä tai talkooapuna erilaisissa tehtävissä pihan lakaisusta yksinhuoltajan muuttoapuun. Maahanmuuttajille otettiin vähitellen käyttöön ystävän sijasta tukihenkilö-sana, koska he eivät ymmärtäneet, että ystävä ei kutsu omaan kotiinsa ja voi käydä harvoin. Mahdollisuus oli toimia myös laitosystävänä, jolloin ei ollut kenenkään tietyn henkilön ystävä, vaan kävi vaikka laulattamassa tai pelaamassa korttia vanhusten kanssa.

TAULUKKO 1. Vapaaehtoistoiminta vuosina 1993 – 2003.

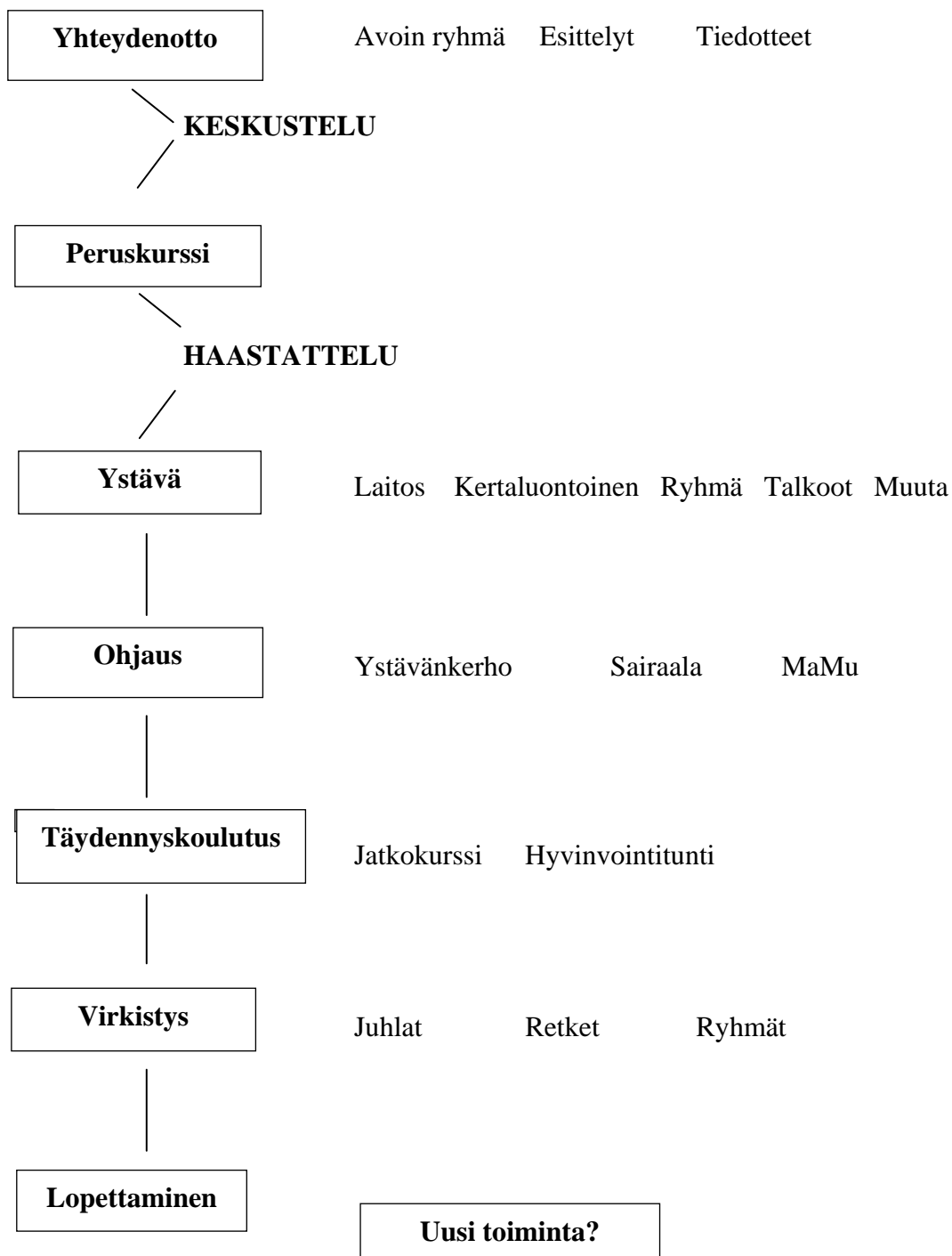
Vapaaehtoistoiminta	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Vapaaehtoisia	221	303	351	301	305	389	457	519
Välityksiä	238	482	508	503	491	522	325	340
Yleisötilaisuuksissa	1200	1900	1600	1700	1600	1990	1250	1300
Kurssiosallistumisia	615	449	414	525	609	710	587	418
Ryhmät, luennot, osallistumisia	1280	836	750	1573	1301	2304	4204	3223

Taulukossa 1 näkyvät rekisterissä olevien vapaaehtoisten määrän kehitys toimintavuosina 1996–2003, sekä vapaaehtoisten välitysten sekä yleisö-, kurssi-, ryhmä- ja luentotilaisuuksien osallistumisten määrät. Vajaa vuosi 1994 on jätetty pois taulukosta. (Toimintakertomukset 1994–2003)

Toiminnan alettua syksyllä, 1995 aikana vapaaehtoisia oli 76. Seuraavalle vuodeksi tavoitteeksi asetettiin 100 ja toteutuma oli 221 vapaaehtoista. Vuonna 1997 tavoitteeksi oli asetettu 200 vapaaehtoista ja rekisterissä oli 303, joista oli 35 opiskelijaa lähinnä omaishoitajien ja pakolaisten tukena ja 32 liikennepuistossa tai muissa satunnaisissa tehtävissä. Myöhemmin tavoitteena oli entisen tason säilyttäminen. Vapaaehtoisten määrä oli kuitenkin rekisterissä jo 519 vuonna 2003. SPR:n kortistossa oli

siirtymävaiheessa 60 ystävää, jotka vuonna 1997 yhdistettiin yhteiselle tietokoneelle. Useita vapaaehtoisia oli Jyväskylän maalaiskunnasta, mutta he toimivat kaupungissa.

Vapaaehtoisen toimintaprosessi



KUVIO 3 Vapaaehtoisen toimintaprosessi

Sosiaalitoimen keskitetyissä palveluissa laadittiin toiminnalle prosessikuvauksia vuonna 2003. Vapaaehtoisen toimintaprosessissa (kuvio 3, s. 44) näkyy vapaaehtoisen reitti tai kartta, jota yleensä seurataan. Tosin yksilöillä se voi vaihdella, alkaa esimerkiksi ryhmään tulosta. Yhteydenottoa seuraa useimmiten koulutus, haastattelu, tehtävän etsiminen ja perehdytys. Toiminnassa oleville järjestetään ohjausta ja mahdollisuus osallistua eri toimintamuotoihin sekä täydennyskoulutusta ja virkistystä. Toimintaa lopetettaessa haastatellaan lopettamisen syistä ja etsitään mahdollista uutta toimintaa. Prosessikuvaukset helpottivat VaParissa vapaaehtoisten perehdyttämistä.

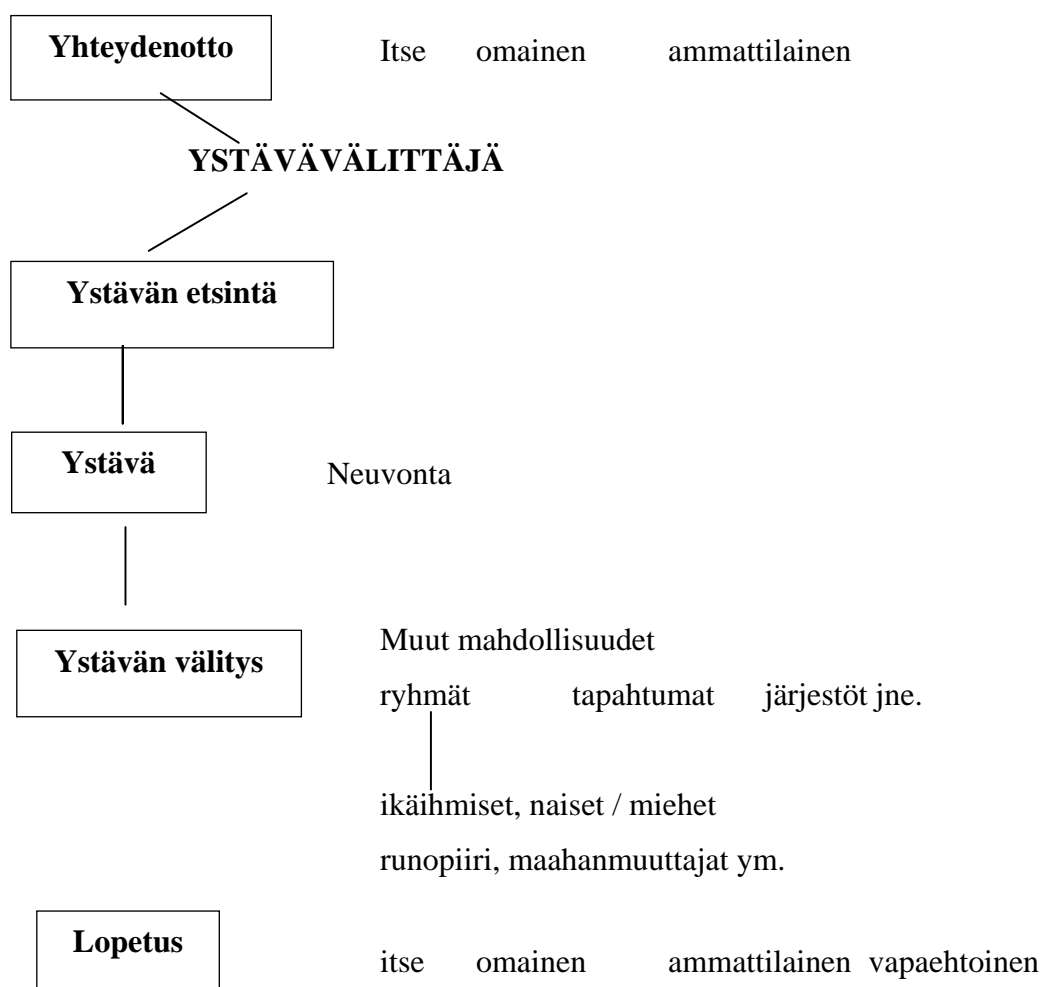
Vapaaehtoiseksi ystäväksi tai maahanmuuttajan (MaMu) tukihenkilöksi ilmoittautuvia haastateltiin motiiveista, osallistumismahdollisuuksista sekä toiveista usein jo kurssille hakiessa sekä varsinkin välitystapahtumaa toteutettaessa. Kurssilla ja eri tapahtumissa erottuivat usein jo ne muutamat, joita ei ehkä voinut ystäväksi välittää. Talkoita tai kertaluontoista auttamista löytyi useimmalle. Jouduin ilmoittamaan kahdelle henkilölle, että heidät siirretään pois kortistosta. Syynä olivat ns. henkilökohtaiset ongelmat. Vapaaehtoinen haastateltiin myös toimintaa lopetettaessa mahdollisuuksien mukaan. Muutama jäi pois, koska toiminta ei vastannutkaan odotuksia. Yleensä lopettamisen syynä oli opiskelu, työn saanti, muutto paikkakunnalta tai terveys ja ikääntyminen. Näistä ei ole tilastotietoa, mutta ne vastaavat Yeungin (2002) tutkimuksia.

Vapaaehtoisten välitys

Vapaaehtoisten välityksen päivystys toimi aluksi klo 8.00–11.00 VaParin (kaupungin) puhelimessa ja maanantaisin klo 15–18 SPR:n puhelimessa vapaaehtoispäivystäjien hoitamana. Huomattiin, että samat ystävän tai muun avun tarvitsijat kokeilivat soittoa molempiin, jonka vuoksi kaikki puhelut ohjattiin VaPariin loppuvuodesta 1996. Myös vammaisten tukihenkilöiden välitys ja kymmenkunta tukihenkilö siirtyi VaPariin. Työllistetty välittäjä hoiti pääosin välitystä. Alussa myös johtaja osallistui paljon välitystoimintaan. Työajan käytön normittaminen oli vaikeaa. Välittäjän vaihtuessa vapaaehtoiset ja usein asiakkaatkin halusivat keskustella tutun kanssa. Perehdyttäminen vei aikaa eikä aina toteutunut ajallaan. Vuonna 1997 toimintasuunnitelmassa haluttiin iltapäivystystä jatkaa myös muiden järjestöjen kanssa, mutta toimintaan ei ollut halukkuutta. Pyykönen (2002, 95–97) on tarkastellut Jyväskylän vapaaehtoisten välitystoimintaa ja määrää. Yhdistysten ilmoittamia lukuja on vaikea verrata.

Vapaaehtoistoiminnan **kohderyhmäksi** määriteltiin kertaluontoisen avun tarvitsijat, ikääntyvät kodeissa ja laitoksissa, pitkäaikaissairaat ja vammaiset sekä työttömät ja syrjäytymisuhkassa olevat. Terveysalan tai järjestöjen yhteistyötahoista yli 50 % katsoi mielenterveysasiakkaiden, vanhusten ja vammaisten tarvitsevan eniten ystävää. Suurin tarve, 26, % oli kodeissa, vammaisen apuna ja vanhainkodeissa. Vuonna 1997 rajattiin resurssipulan vuoksi toiminta jyvaskyläläisiin (Toimintasuunnitelma 1996, Hänninen & Santala, 1997, 39.)

Asiakkaan toimintaprosessi



KUVIO 4 Asiakkaan toimintaprosessi

Asiakkaalle laadittiin myös toimintaprosessi, kuvio 4. Yhteydenotosta, jonka voi tehdä asiakkaan lisäksi yleensä omainen tai ammattilainen, seuraa ystävän tai muun toiminnan

etsiminen ja neuvonta. Oikeassa reunassa on eri mahdollisuuksia toimintaan. Ystävävälittäjä hoitaa välityksen edellisen neuvottelun pohjalta. Mikäli ystävää ei löydy, voidaan ehdottaa soveltuvaa ryhmää tai muuta tilaisuutta tai järjestöä. Usein se vie aikaa ja useampiakin yhteydenottoja. Lopettamisesta toivotaan molempien osapuolten, omaisen, ammattilaisen tai vapaaehtoisen yhteydenottoa ja keskustelua. Usein se ei toteudu resurssi- tai muista syistä.

Ystävän tarpeet. Ystävän pyyntöjä saatiin yleensä puhelimitse paitsi asiakkailta itseltään, myös omaisilta sekä sosiaali- ja terveystoimen henkilöstöltä. Vuonna 1996, ensimmäisenä kokonaisena toimintavuotena, esitettiin 186 pyyntöä, joista yli puolet koski yli 65-vuotiaita. Vain kolmasosalle löytyi sopiva ystävä. Aikuisten pyynnöt koskivat valtaosin mielenterveysasiakkaita ja vammaisia, joille kuitenkin oli hyvin vaikea löytää soveltuvaa ystävää. 75 pyyntöä kohti oli vain 23 välitystä, eli alle kolmasosa. Alle 17-vuotiasta koskevia pyyntöjä tuli 14. Kuusi lasta sai ystävän. (Toimintakertomus 1996.) Tämä jäi kuitenkin hyvin satunnaiseksi toiminnaksi ja kysyjä ohjattiin MLL:n piiriin, koska usein oli kyse sairaan lapsen hoidosta. Sukupolvet verkoksi projektissa tehtiin yhteistyötä myös lasten parissa. VaParin tilastoon ei ole pyyntöjä myöhemmin kirjattu, mutta yleensä pyyntöjä oli enemmän kuin voitiin ystäviä välittää, aina lähikunnista saakka. Osa pyynnöistä odotti pitkiä aikoja, koska ei löytynyt sopivaa ystävää. Vuonna 1998 toteutettiin keskikaupungin (ks. sivu 32) ja Viitaniemen alueella asukaskyselyt, joissa kartoitettiin myös ystävän tarpeita.

Vapaaehtoisia välitettiin 238 ensimmäisenä kokonaisena toimintavuonna 1996. Omaystäväksi tai omaishoidettavan tueksi, yleensä ikäihmisille, välitettiin 37 ja muualla, esim. pakolaisten tukihenkilöksi vanhusten palvelupaikkoihin ja sairaalaan 32. Omaystäväpyynnöistä toteutettiin tavoitteen mukainen 50 % vuonna 1997. Eniten välitystehtäviä oli 522 vapaaehtoisvuonna 2001. Luvuissa on vuodesta 1996 alkaen 21-61 välitystä vuosittain eri yhteisöille, kuten projekteille tai Lähimmäisen kammariin. (Katso taulukko 1 sivulla 43).

Yhteistyötahot eivät pitäneet riittävänä ystävätoimintaa. Vanhukset kodeissa ja laitoksissa saivat puolet maininnoista, kysyttäessä, mitkä ryhmät tarvitsevat ystävää/tukihenkilöä. Seuraavana olivat mielenterveysasiakkaat, vammaiset, maahanmuuttajat tai lapset ja nuoret, alle 10 % kukin. Vastaajista tiesi lähes puolet

myös maahanmuuttajan saaneen ystävän ja kolmasosa oli kuullut vanhuksen saaneen vapaaehtoisen ystävän.

Kertaluontoinen apu

Kertaluontoisen avun pyyntöjä alkoi tulla jo ensimmäisenä vuonna. Järjestöpalaverissa paneuduttiin aiheesta tiedottamiseen ja koulutukseen. Vammaisjärjestöille lähetettiin tiedote, jolla etsittiin lisää vapaaehtoisia ja yhteistyötä. Tavoitteena oli vuonna 1996 saada 150 kertaluontoista välitystä eli ulkoilua ja saattoapua lääkäriin, parturiin, liikennepuistoon jne. Toteutuma oli 169, eli tavoite ylitettiin. Vuonna 1997 laskettiin, että kertaluontoisista pyynnöistä toteutettiin 90 %. Terveystupa lähti yhteistyöhön kertaluontoisen avun välityksessä. Opiskelijat perehdytettiin toimintaan ja heille koottiin vapaaehtoistoiminnan materiaalikansio. Muutamia käyntejä toteutuikin. Ongelmana oli sopivan ajan löytyminen lomien ja lukujärjestyksen vuoksi. Lisäksi opiskelijoiden vaihtuvuus oli suuri. Myöhemmin terveydenhuollon opiskelijoiden Terveystupa organisoi oman kertaluontoisen auttamistoiminnan, josta perittiin kulukorvauksia. VaParista ohjattiin pyyntöjä, joita ei saatu täytetyksi myös sinne. (Hänninen & Santala 1997, 32) Kertaluontoista auttajista oli kuitenkin kysyntää hyvin erilaisiin tarpeisiin. Kaikki VaParin välitystehtävät ovat taulukossa 1, s. 43.

Kaksi käytännön harjoittelussa VaParissa ollutta sairaanhoidon opiskelijaa teki asiakkaille syksyllä 1995 pienimuotoisen kyselytutkimuksen kertaluontoisen avun tarpeesta, riittävydestä ja tyytyväisyydestä. Työ valmistui kevään 1997 aikana. Apua saaneet olivat tyytyväisiä, mutta vastauksista todettiin, että ajan riittävyys, sopivan ajankohdan löytyminen ja tiedon saanti ovat vielä heikkoja (Kemppainen & Koskela 1996.)

Vapaaehtoisten koulutus ja ohjaus

Ensimmäisen puolentoista vuoden aikana järjestettiin 13 erilaista vapaaehtoistoiminnan peruskurssia. Lisäksi toteutettiin yksi sairaalavapaaehtoisten ja kaksi pakolaisten tukihenkilökurssia, koska pakolaisten tukihenkilötoiminta siirtyi vähitellen VaPariin. Yhdyshenkilö oli 1996 kouluttamassa myös yliopiston ulkomaalaisten opiskelijoiden isäntäperhekurssilla. Puolentoista vuoden aikana oli kursseilla 188 henkilöä ja 992 osallistumiskertaa mikä ylitti tavoitteet yli 30 %. Ylimääräisiä kurssejakin järjestettiin.

Myöhemmin VaParin tilastossa näkyvät vain osallistumiskerrat, joita oli vuosittain 310-710, riippuen kurssien määrästä. (Katso taulukko, sivulla 46.)

Kurssit noudattelivat SPR:n ystäväkurssien ja kouluttajakansion koulutusohjelmia. Kurssin kesto oli 15–18 tuntia. Lisänä oli usein opintokäynti Lähimmäisen Kammarille, ulkomaalaistoimistoon, vanhainkotiin tai muualle kurssilaisten toivomiin paikkoihin. Kurssin sisältöinä olivat VaParin ja SPR:n toiminnan esittelyn jälkeen vapaaehtoistoiminnan historiaa, periaatteita, muotoja ja motiiveja käsittelevä osuus, osin ryhmätöinä. Lisäksi käsiteltiin yksilön elämän kaarta, sosiaalisten suhteiden verkostoitumista, vuorovaikutusta ja elämän vaikeita tilanteita, esimerkiksi kriisien kohtaamista. Lopussa aiheena oli toimintaan lähteminen, ohjausmahdollisuudet ja yhteistyö ammattilaisten kanssa. Vapaaehtoiset saivat opintovihkon tai monisteita aiheesta. Edellä mainittujen periaatteiden lisäksi painotettiin vaitiolovelvollisuutta, joka vapaaehtoisilla on moraalinen eikä niin juridinen kuten virkamiehillä. Myös puolueettomuutta, niin poliittisesti kuin uskonnollisesti korostettiin. Tasa-arvoisuudessa keskusteltiin siitä, että sosiaalisen tuen tarpeeseen ei saa vaikuttaa tuettavan status tai varallisuus vaan tuen tarve, esimerkiksi yksinäisyys. Vapaaehtoisia muistutettiin myös hyvästä yhteistyöstä omaisten ja ammattilaisten kanssa. Itsemääräämisoikeuden periaatteessa korostettiin asiakaslähtöisyyttä. VaPari taas pyrki huomioimaan myös vapaaehtoisen näkökulman. Molemmipuolinen ilon ja vastavuoroisuuden kokemista käsiteltiin erityisesti ryhmätöissä. Lopuksi kerrottiin aina ohjauksen sekä lisäkoulutuksen mahdollisuudesta. Koulutuksen tarpeellisuutta korostettiin juuri siksi, että vapaaehtoinen tietää periaatteet ja rajat, vaikka toimii tavallisen ihmisen taidoin. (Kouluttajakansio, 1966.) Uudistettu Vapaaehtoistoiminnan koulutusaineisto on ilmestynyt vuonna 2005.

Vapaaehtoisurssilla pohdittiin usein myös yksilön eli asiakkaan näkökulmaa suhteessa vapaaehtoisen näkökulmaan, koska yksi periaatteemme oli asiakaslähtöisyys. Jos ikäihminen tarvitsi aamupäivällä ulkoiluttajaa, eikä vapaaehtoinen voinut silloin lähteä, periaate ei toiminut, jos sopivaa vapaaehtoista ei löydetty. Valitettavan usein kävi juuri näin, että asiakkaan tarpeet sovitettiin vapaaehtoisen aikatauluun. Tätähän tapahtuu myös hyvin paljon ammatillisella puolella. Sosiaali- ja terveystoimessa puhutaan paljon laatuksiteereiden asiakaslähtöisyydestä. Silti esimerkiksi kotiutukset ja monet muut toiminnot tapahtuvat työntekijä- tai työyksikkölähtöisesti. Lisäksi on huomattava, että

vapaaehtoinenkin on asiakas VaPariin nähden ja välitykset ja toiminta on sovitettava molempien näkökulmasta. Kurssiaikojen valinta oli joskus vaikeaa, kun osa ei päässyt mukaan illalla, osa päivällä. Ystävä- ja tukihenkilötoiminnassa autetaan henkilöä luomaan verkosto, joka auttaa hänen elämänhallintaansa. Toiminnassa yhdistyy ammattiauttajan, maallikon ja tukea tarvitsevan näkemykset. Hoito- ja palvelupaikoissa puhutaan toimivista palveluketjuista ja hoito- ja palvelusuunnitelmista. (Jyrkämä 1998, 171.) Mielestäni myös ystävätoiminta tulisi näissä ottaa huomioon kattavasti.

Järjestettäessä vapaaehtoistoiminnan peruskursseja yhteistyökumppanien kanssa, noudatettiin kurssirunkoa, koska silloin jo nimestä tai todistuksesta tietää mitä kurssilla on opetettu. Joskus järjestimme myös jatkokursseja ja luentoja esimerkiksi vammaisuudesta, vanhuksen tarpeista tai apuvälineiden käytöstä. Maahanmuuttajien tukihenkilöille oli hieman erilainen ohjelma, jossa monikulttuurisuus ja maahanmuuttajan tarpeet olivat ohjelmassa. Yhteistyökumppanit toivat usein oman osionsa tai painotuksensa kurssille, esimerkiksi mielenterveys, nuorten tukeminen, vammaisen tarpeet, sukupolvien välinen vuorovaikutus ja seurakunnan lähimmäispalvelutyö. Alkuaikoina suurin kurssi, 40 osanottajaa, oli Keski- Suomen Syöpäyhdistyksen kanssa toteutettu. Syöpäpotilaiden tueksi ei kuitenkaan rohjennut lähteä kuin muutama henkilö. Samoin kävi, kun Omaiset mielenterveystyön tukena, SPR:n, Turvanen-projektin ja kaupunkiseurakunnan kanssa suunniteltiin yhteiskurssi mielenterveyskuntoutujien tukemiseen vuonna 2000. Kurssilaisia oli seurakuntatalolla 40, mutta heistä toimintaan tuli vähän. Tulkitsimme, että valtaosa, myös jo ystävinä toimivat, hakivat tietoa itselleen. Yleensä peruskursseilla oli noin 20 henkilöä. Yhteistyötahoina olivat SPR:n lisäksi myös vammaisneuvosto, Jyväskylän seudun mielenterveysseura, Nuorten palvelukeskus (nykyisin Nuorten erityispalvelut), eri projektit ja useimmiten kaupunkiseurakunnan diakoniatyö ja maahanmuuttajien tukihenkilökursseilla ulkomaalaistoimisto (nykyisin Maahanmuuttajapalvelut).

Todistuksen kurssista sai, mikäli ei ollut poissa yhtä kokoontumiskertaa enempää. Käytin todistuksena yleensä SPR:n valmista kurssitodistusta, jossa mainitaan vain kurssin nimi, aika, tuntimäärä ja kouluttaja. Muiden järjestöjen kursseille suunniteltiin järjestäjien kanssa oma lomake sisältöineen ja järjestäjineen. Puolentoista vuoden aikana 88:sta todistuksen saaneesta oli 73 % naisia ja 13 % miehiä. Tampereen yliopiston opiskelijavapaaehtoisistakin valtaosa oli naisia (Nieminen 2001, 181).

VaParin kursseilla oli alussa eniten iältään 25–50-vuotiasta, mutta nuorempiakin oli 30 % ja eläkeläisiä 6 %. Kurssien loputtua kurssilaisilta kysyttiin palaute joko keskustellen tai nimettömänä paperilla. Suurin osa oli tyytyväisiä kurssin pituuteen, ajankohtaan, sisältöön ja opetukseen. Myös yhteiskurssia VaParin, SPR:n ja seurakunnan kanssa pidettiin toimivana. (Hänninen & Santala 1997, 29–30.)

Organisoidussa toiminnassa kuuluvat vapaaehtoistoiminnan hankinta, välitys, koulutus ja ohjaus kiinteästi yhteen. Työnohjaus sanaa emme mielellään VaParissa käyttäneet, koska emme puhuneet myöskään vapaaehtoistyöstä. Ohjausta annettiin aluksi yksilöllisesti tapaamisten yhteydessä, usein puhelimesta. Syksyllä 1995 kävi ajan sopien yksilöllisessä ohjauksessa 38. Sen jälkeen ohjaus- ja neuvontakäyntejä kirjattiin 203–334 vuodessa. Kolme vapaaehtoisten ohjausryhmää aloitettiin jo 1996. Vapaaehtoisten ohjausryhmä VANAMO kokoontui seitsemän kertaa. Nimen antoivat ryhmäläiset: VApaaehtoiset NAiset MOninaiset. Yhdyshenkilön kanssa keskusteltiin ohjauksellisesti esiin tulleista tilanteista. Sairaalan vapaaehtoisten ohjausryhmä kokoontui sairaalapastorin ohjauksessa kaksi kertaa ja pakolaisten tukihenkilöille aloitettu ryhmä kolme kertaa. Myöhemmin koottiin mielenterveysasiakkaiden ystävien ohjausryhmä, jota psykologi ohjasi. Se loppui pian osanottajien vähyden ja sopivan ajan löytymiseen. Lisäksi SPR:n ohjauksellinen ystäväkerho kokoontui VaParin tiloissa kahdeksan kertaa. Osallistujia oli 68, myös VaParilaisia. Eri projektien kohdalla on kerrottu myös ohjausryhmistä. Muina vuosina pienehköjä ohjausryhmiä oli 4-7 ryhmää, jotka kokoontuivat yleensä kuukausittain talvikautena.(Toimintakertomukset)

Virkistystoiminta ja yleisötilaisuudet

Virkistystoiminta ja itsestään huolehtiminen nähtiin tärkeänä osana vapaaehtoisten ohjauksessa. Vapaaehtoisille järjestettiin erilaisia tapahtumia, retkiä, pikkujouluja ja muita tapahtumia usein yhteistyötahojen kanssa. Ystäväpäivät ja vanhusten viikon vietto muodostuivat perinteeksi. Usein osallistuimme Yläkaupungin yöhön ja syyskaudella kansainvälisen vapaaehtoispäivän viettoon monikulttuuriseen Grande Fiesta-juhlaan. Lisäksi vapaaehtoiset osallistuivat erilaisiin yleisötilaisuuksiin ja hyvinvointitunteihin, joita oli ensimmäisen kokonaisuutena vuotena 13 ja myöhemmin 20–36 vuosittain. Yleisötilaisuuksissa kävi vuosittain 1200 - 1990 henkilöä. (Katso taulukko 1, sivulta 43.) VaParissa kävi lisäksi varsinkin alkuvuosina runsaasti vieraina

eläkeläis- ja muita järjestöjä, opiskelijoita ja sosiaali- ja terveystoimen työntekijöitä. Näille esiteltiin toimintaa ja sen periaatteita sekä yhteistyötahojen materiaalia.

4.2. VaPari kansalaisyhteiskunnassa

Kohdassa 3.1. olen kuvannut kansalaisyhteiskunnan koostuvan muun muassa kansalaisten omaehtoisesta toiminnasta ja järjestötoiminnasta, jota kutsutaan myös kolmanneksi sektoriksi. Kolmas sektori voi olla toimintojen kokonaisuus. Helander (1998, 60) katsoo, että myös avoimet vapaaehtoiskeskukset järjestötoimijoinen voidaan laajasti ottaen lukea tähän. Kuvaan tässä VaParin toimintoja ja projekteja, jossa järjestöt olivat kiinteästi mukana.

4.2.1 Tukiryhmästä vapaaehtoistoimikunnaksi

VaPariin perustettiin jo alussa toiminnan tukiryhmä, jossa oli kotihoidon, Jyväskylän kaupungin- ja maalaiskunnan sosiaalitoimen, kaupunki- ja maaseurakunnan diakoniatyön, SPR:n ja sosiaali- ja terveysalan oppilaitoksen edustajat. Ryhmän vetäjänä toimi VaParin johtaja. Ryhmää laajennettiin tapahtumien ja koulutusten suunnittelua varten eri alojen edustajilla. Tukiryhmä antoi asiantuntemusta sekä otti vastuuta tapahtumien järjestämisestä myös taloudellisesti sekä tiedotti tahollaan. Vuosien varrella on koottu erilaisia työ- ja projektiryhmiä tai VaParista on ollut edustaja tilanteen mukaan, kuten koulutustyöryhmä, ystävänpäivän työryhmä, vanhusten viikon työryhmä ym. (Toimintakertomukset)

Hoke-projektin aikana (Hänninen & Santala 1997, 9) aikana suunniteltiin jo laajempaa vapaaehtoistoimikuntaa verkostoyhteistyökumppanien kanssa. Sosiaali- ja terveyspalvelukeskuksen johtaja nimesi 5.12.1997 vapaaehtoistoimikunnan ja sen tehtävät seuraavasti: *”Vapaaehtoistoimikunta on vapaaehtoistoiminnan asiantuntija ja yhteistoimintaelin, joka koordinoi toimintaa ja voi ottaa kantaa siihen liittyviin asioihin. Toimikunnan tehtävänä on Jyväskylän kaupungin alueella tapahtuvan vapaaehtoistoiminnan tukeminen, suunnittelu ja arviointi sekä tiedon välittäminen eri yhteisöjen ja järjestöjen kesken. Toimikunta pyrkii omalta osaltaan parantamaan kaikkien avun tarpeessa olevien ihmisten selviytymisen mahdollisuuksia. Toimikunta voi*

osallistua vapaaehtoisten hankintaan sekä koulutuksen ja virkistyksen järjestämiseen”
(Vapaaehtoistoimikunnan muistio 1997)

Toimikunnan puheenjohtajana toimi vapaaehtoinen Lasse Nirhamo, joka ei kuulunut mihinkään yhteistyöjärjestöön. Toiminta-alue rajattiin tietoisesti resurssien vuoksi kaupungin alueelle. Vapaaehtoistoimikunnalle esiteltiin VaParin ja yhteistyökumppanien toimintaa ja suunniteltiin yhdessä toimintaa. Esimerkiksi 5.5.2001 kokouksessa projektityöntekijä kertoi Huhtasuon alueen Antenni-projektin kuulumisia. Projektirahaa oli saatu 29.000 pitkäaikaistyöttömien kannustamiseksi vapaaehtoistoimintaan. Toimijat tulivat sosiaalityöntekijän kautta ja olivat jonkin sosiaalietuuden saajia. He saivat 50 markkaa kannusterahaa päivittäin. Projektissa katsottiin rahalla olevan toimintaa tukeva merkitys. Vapaaehtoiset kävivät Päiväkeskuksessa ja kodeissa sekä leireillä ja järjestivät pienryhmiä aamukahvin ympärille. Yhteistyötarvetta oli vapaaehtoiskoulutuksessa ja virkistyksen järjestämisessä. Vastaavan tyyppinen projekti toimi elokuuhun asti Kuokkalassa Kotikaaren päiväkeskuksessa. Vapaaehtoistoimikunnassa keskusteltiin, onko projekti vapaaehtoistoimintaa, koska siitä saadaan palkkio. Se ei ole periaatteiden mukaista eikä tasavertaista. Kulukorvaukset sen sijaan nähtiin mahdollisena. Tietävästi vastaavaa toimintaa ei ole myöhemmin ollut. Viimeisessä 4.12.2002 nimetyssä vapaaehtoistoimikunnassa oli 17 jäsentä eri yhteisöistä (Liite 1).

4.2.2. Opiskelijat ja työttömät vapaaehtoistoimintaan

Vapaaehtoistoiminnan suorittaminen opintoviikkoina ei ollut ongelmatonta. Esimerkiksi keväällä 1995 oli Keski- Suomen terveydenhuolto-oppilaitoksessa kehittämishanke, jossa haluttiin luoda opiskelijoille yhteyksiä työelämään. Järjestimme yhteistyökokeilun, johon lähti mukaan Jyväskylän kaupungin sosiaali- ja terveystalvelukeskuksesta VaPari ja kotihoidon yksikkö sekä kaupunkiseurakunta ja Punaisen Ristin ystävätoiminta. Oppilaitos tuki kokeilua antamalla 40 tunnin toiminnasta yhden valinnaisineen opintoviikon. Opiskelijoille järjestettiin kolme perehdytystilaisuutta. Toive oli, että kokeilun loputtua opiskelijoita jäisi pysyvämmiin toimintaan. (Hänninen & Santala, 27.)

Kokeilu alkoi jo ennen tamperelaisten opiskelijoiden vapaaehtoistoimintaa (ks. Eskola & Kurki, 2001). 34 terveydenhuoltoalan ja 17 sosiaalialan opiskelijaa ilmoittautui mukaan VaParin toimintaan. Heistä 20 ohjattiin kotihoidon vanhuksille oma-ystäviksi, kolme vanhusten palvelukotiin, 12 toimi diakoniatyön kautta Lähimmäisen kammarissa tai vanhuksen kotona. Vammaisten ystäväksi ilmoittautui viisi ja vapaa-aikatoimintaan kolme. Vain muutamalle ei saatu järjestetyksi soveltuvaa kohdetta. Jotkut halusivat lasten pariin, mutta päiväkoteihin ei otettu lyhytaikaisia ja vaihtuvia vapaaehtoisia. Opiskelijoille luotiin 11 hengen yhdyshenkilöverkosto, jonka palaverissa sovittiin alussa periaatteet ja lopussa käytiin palautekeskustelu. Kokeiluajan loputtua toiminnassa oli vielä 51 aloittaneesta opiskelijasta kahdeksan. Syitä lopettamiseen oli ajan riittämättömyys, matkat ja muutamalla toiminnan kokeminen ”rankaksi” tai kiinnostuksen puute. Tiedotusta ja ohjausta kaivattiin enemmän. Opettajat kertoivat opiskelijoiden olleen innostuneita. (Hänninen & Santala 1997, 27- 28.)

Jyväskylässä syksystä 1995 lähtien myös Jyväskylän yliopiston psykologian ja sosiaalityön opiskelijoita osallistui vapaaehtoisurssille ja osa toimintaankin. Kasvatusalan opiskelijoiden opettaja pyysi yhdyshenkilöä puhumaan yliopistolle. Englanniksi opiskelevan sairaanhoitajakurssin opiskelijoita oli pareittain maahanmuuttajien tukihenkilöinä. Myös muita eri alojen opiskelijoita oli käytännön harjoittelujaksolla aina Suolahdesta ja Korpilahdelta saakka. Vapaaehtoistoimintaa toivottiin valinnaisaineeksi. Tämä toteutuikin 2000 luvun alkupuolella sekä kasvatusalan opiskelijoilla, että sosiaali- ja terveystieteiden oppilaitoksessa.

Kolmas sektori eli järjestötoiminta ja vapaaehtoistyö liittyivät Suomessa aluksi aloihin, joihin se sopi luontevasti, esim. sosiaalityö tai psykologia. Joissakin lukioissa oli jo valinnaiskursseja uskontoon, psykologiaan tai elämäntutkimukseen sovellettuna. Kiinteänä osana se on kansainvälisten IB-koulujen (International Baccalaureate) ohjelmassa. Oudompaa oli kuitenkin Tampereen kokeilussa mukana olleiden ja alussa mainitun kirjan toimittajien mukaan ajatus sen tuomisesta eri oppilaitoksiin, jopa yliopistoon asti. Monissa maissa koulujen vapaaehtoistyöstä oli jo pitkät perinteet, esim. Georgetownin yliopistossa Washingtonissa on soppakeittiöstä lähtien lasten ja nuorten erilaisiin kaveriryhmiin sekä slummilasten kulttuurikasvatukseen. Tampereen Yliopiston eri alojen opettajilta tiedusteltiin vuonna 1996 oman alansa soveltuvuudesta ja halukkuudesta vapaaehtoistyön opetukseen. Laitokset ja opiskelijat innostuivat

ottamaan haasteen vastaan ja useat laitokset, toteuttivat toimintaa 90-luvun lopulla. (Eskola & Kurki 2001, 8-10.)

Tampereella huomattiin palkattoman vapaaehtoistyön herättävän opiskelijoiden omien arvojen, etiikan sekä vahvuuksien pohdintaa ja reflektointia. Toiminnassa on mahdollisuus luoda luottamuksellisia, ihmissuhteita, yhteisöllisyyttä, jaksamista, myönteistä tunneilmapiiriä ja jopa kehittävää osaamista myös liike-elämän piirissä oleville opiskelijoille. Opiskelijat tunsivat oppineensa empaattisuutta ja solidaarisuutta. Heidän itsetuntemuksensa, rohkeutensa, oma-aloitteisuutensa ja kärsivällisyytensä kasvoi. He olivat saaneet arvostusta työn haussa, uusia ystäviä, merkitystä elämään sekä paljon hyvää mieltä. Etuna nähtiin usein myös tutustuminen asiakaskuntaan, ammattilaisiin, työpaikkojen taloudelliseenkin puoleen ja resurssiongelmien. Elämän realiteetit tulivat tutummaksi ja avarsivat maailmankuvaa. Jotkut kokivat myös turhautumista. Opettajatkin pitivät jaksoa hienona kokemuksena, mutta totesivat samoin kuin minä olin kokenut, että vaikeutena oli joskus sopivien toimintakohteiden löytyminen. (Ropo & Eriksson 2001, 50–52, Koskenvesa 2001, 129–131, Pasternack 2001, 138–141, Nieminen 2001, 187–189) Myös Lyseon lukion IB-luokan opiskelijoita tuli vapaaehtoisurssille ja muutamat vapaaehtoisiksi 2000 luvulla. Jyväskyläläisten kokemukset vastaavat ohjaushaastattelujen mukaan Tampereen yliopiston opiskelijoiden kokemuksia.

Työtön lähimmäinen -pienprojektin vetäjä otti yhteyttä toukokuussa 1995 VaPariin syrjäytymisuhassa olevien työttömien tukemiseksi yhdessä. Kokosimme ryhmän, johon kutsuttiin vapaaehtoisia sekä työterveyshuollon, kotihoidon ja sosiaalityön edustajat, Keski-Suomen työttömien yhdistyksen, työvoimatoimiston, työllistämisyksikön sekä sosiaali- ja terveysalan oppilaitoksessa alkaneen JYTKY-projektin (Jyvässeudun työttömien työkunnon ylläpitäminen) edustajia. Tukiryhmä kokoontui 11 kertaa. Työryhmän mielestä aktivoimalla työttömiä mukaan vapaaehtoistoimintaa ja hankkimalla heille ystäviä, voitaisiin ehkäistä ikääntyvien syrjäytymistä. Mainitsen tässä projektin se vuoksi, että silloin VaParissa aloitettiin vertaisohjaajan vetämä kävelykimppa, joka myöhemmin jatkui JYTKY-projektissa. Työryhmässä myös keskusteltiin työttömien työterveyshuollon tarpeesta. Kävelykimpalle järjestettiin käynti kaupungin työterveyshuollossa. (Hänninen & Santala, 1997, 35- 36). Myöhemmin

JYTKY ja jatko projekti SYKE ottivat terveystarkastukset ohjelmaansa ja hiljattain Jyväskylän kaupunki on ottanut vastuun työttömien terveystarkastuksista.

4.2.3. Monikulttuurisuus ja erilaisuus

VaPari osallistui osaltaan kotouttamisohjelman suunnitteluun, sekä järjesti monikulttuurista toimintaa maahanmuuttajien, vierailijoiden ja vapaaehtoisten kanssa. Jyvässeudulle on laadittu hiljattain uusi monikulttuurisuusohjelma. (ks. Nurminen & Turtiainen, 2006). Kuvaan tässä lyhyesti eri toimintoja.

Yhteydet Viroon, Saksaan ja Peruun

Kansainväliset kontaktit rajojen ulkopuolelle alkoivat virolaisen eläkeläisryhmän SÜGIS vierailulla VaParissa 1996. Kutsuun vastavierailulle vastattiin jo seuraavana vuonna. Bussilastillinen vaparilaisia matkasi Ääsmäkeen ja Tallinnaan tutustumaan lastensuojelupaikkoihin ja Vanhusten itseapu- ja neuvontayhdistykseen. Monikulttuurinen ystävyys on jatkunut tapaamisin ja viestein.

NEUVO-projekti oli Suomen kansainvälisen toimiston CIMO:n hallinnoima hanke nuorten eurooppalaisten vapaaehtoistoiminnasta. Saksalainen nuori tuli VaPariin 01.12.1997 ja viipyi yhdeksän kuukautta. EU-rahoitusta saatiin kuluihin 70.000 mk, mikä kulki VaPariin kaupungin kehittämissyksikön kautta. Yhteistyökumppaniksi lupautui läntinen aluenuorisotyö ja kulttuuritoimen keskus sekä useita yksiköitä Sosiaali- ja terveystoimessa. VaPari koordinoi toimintaa. Vapaaehtoinen toimi erilaisten lasten ja vanhusten hoitopaikoissa, liikennepuistossa ja kulttuuritapahtumissa sekä tutustui kanssamme suomalaiseen kulttuuriin, muun muassa juhlapyhien viettoon. Yhdessä kävimme CIMO:n kokouksissa ja Saksalainen NEUVO- koordinaattori ja vapaaehtoisen vanhemmat vierailivat VaParissa. Projekti oli mielenkiintoinen, mutta rankka osin kielivaikeuksien, tarkan kirjanpidon, paperityön määrän ja vapaa-ajankin viemisen vuoksi. Kieltäydyimme jatko projektista, eikä muillakaan yhteistyökumppaneilla ollut halukkuutta ottaa vetovastuuta. (Toimintakertomus 1997-1998.)

Naisten kulttuurivaihtoon liittyvän ETVO-projektin kautta tuli perulainen vapaaehtoinen VaPariin 5.2.2002 noin puoleksi vuodeksi, koska hänet vastaanottanut taho ei pystynytkään järjestämään hänelle toimintaa. Yhteistyöverkoston ja toimintaa luotiin projektimuotoisesti. Päiväharjun toimintakeskus, tulkkikeskus, yksi Jyväskylän maalaiskunnan koulu ja VaParin ryhmät olivat hänen toiminta-areenoinaan. Hän oli rentoutusterapeutti, joka ohjasi VaParissa pieniä rentoutusryhmiä. Löysimme vapaaehtoisia, jotka osasivat espanjaa. Enemmistö kommunikoi välttävällä englannin tai saksan kielellä. Eräs vapaaehtoinen antoi projektille nimenkin kulttuurien dialogi ja hyödynsi toimintaa opiskelussaan. Perulainen sai tutustua kanssamme mökkielämään, suomalaisiin koteihin ja osallistua Kalevalaisten naisten retkelle tutustuen Kalevalataloon, Halosen taiteilijakotiin ja Lotta-museoon. (Muistiot, Toimintakertomus 2002)

Romaanit ja MAP -kirkon nuoret vapaaehtoisena

Jyväskylän aikuisopistossa oli 2003 meneillään Romaanien työelämä- hanke TUROM, johon liittyy tukihenkilökoulutusta. VaParia pyydettiin mukaan osin kouluttamaan, osin ohjaamaan ja tukemaan. Ohjauksessa oli kymmenkunta innokasta henkilöä. Jyväskylässä romaaneja on noin 100. Tällaisen toiminnan avulla halutaan tukea heidän verkostoitumistaan muihin yhteisöihin. (Vapaaehtoistoimikunta 9.4.03)

MAP (Myöhempien aikojen pyhien) -kirkon nuoret halusivat tulla 1997 yhdyskuntapalveluun, neljä tuntia viikossa. Palveluun ei kuulu uskonnosta puhuminen. Heillä oli oma yhdyshenkilö, joka oli VaParin vapaaehtoinen. Nuorille järjestettiin ensin perehdytys vapaaehtoistoimintaan, jossa tehtiin kirjallinen sopimus. Toimintapaikka etsittiin vanhusten parista. Kovin moneen haluttuun paikkaan ei nuoria otettu. Kyllikinkadun päiväkeskus oli kaikkein ennakkoluulottomin ja otti nuoria ulkoiluttamaan vanhuksia ja auttamaan retkille. Palautteen mukaan ikäihmiset olivat innoissaan, kun komeat nuoret miehet ulkoiluttivat tai auttoivat heitä ja elvyttivät kielitaitoa keskusteluhetkissä. (Toimintakertomus 1997).

Kotoutumisen tukemisessa yhteistyötä

Pakolaisten ystävä/tukihenkilökoulutus aloitettiin SPR:n Jyväskylän osaston ja kaupungin yhteistyönä ensimmäisten pakolaisten tullessa Jyväskylään vuonna 1990. Olin kurssilla vapaaehtoiskouluttajana. SPR:n Kuokkalan osasto huolehti ystävätoiminnasta muutaman vuoden. Osaston voimavarojen puuttuessa ja pakolaisten

muuttaessa eri puolille kaupunkia, toimintakin siirtyi vähitellen kokonaan VaParin ja SPR:n Jyväskylän osaston toimintamuodoksi. VaPari osallistui jo 1996 pakolaisten tukihenkilöiden koulutukseen, joka otsikoitiin maahanmuuttajien tukihenkilökoulutukseksi. Tulorahojen järjestämisen päävastuu vuosittain jäi Kuokkalan osastolle. Monikulttuurikeskuksen ylläpitämän Jyvässeudun Satakieli ry:n ja SPR:n kanssa aloitettiin **etnistä tukihenkilötoimintaa vuonna 1997**. Maahanmuuttajia toivottiin omaa kieltä puhuvien tueksi. Kurseille tuli parikymmentä henkilöä, ja alkuun toiminta käynnistyi hyvin. Satakielen sulkemisen myötä toiminta hiipui. Maahanmuuttajien tukihenkilötoiminta kärsi pysyvän kouluttajan, ohjaajan ja yhteyshenkilön puutteesta. Kuitenkin VaPari oli mukana monissa yhteistyöprojekteissa voimavarojensa mukaa. Projektit olivat RAY- tai EU-rahoitteisia ja tarvitsivat yhteistoimintaa, hankeyhteistyökumppanin, tukihenkilöitä tai edustajan ohjausryhmään. Ensimmäinen projekti oli MAMU 1997–1998, joka liittyi em. monikulttuurikeskuksen Satakielen käynnistämiseen. Vuosina 2000–2004 olivat KOTOUTUMINEN, kotouttamissuunnitelman valmistelu sekä kotoutumisen tukemiseen liittyvät projektit: PALETTI, KOTOPOLKU ja PALAPELI. Jatkorahoituksen saamiseksi piti uusia toimintaa ja nimeä. ABC-projekti tuki paluumuuttajanaisia, LINKKI- miehiä ja SIIVET- projekti lapsia. MELTING POT perusti torille Kotokahvilan, jonne pyydettiin myös tukihenkilöitä. NETWORKSHOP järjesti pakolaisten työtupatoimintaa. SPR:n TUKO- projektista saimme rahaa muun muassa kulukorvauksiin. Projekteista on tarkastelussani esimerkkinä KOTOCROSS, joka oli näistä VaParin vetovastuulla oleva kotoutumista edistävä projekti. (Toimintakertomukset)

KOTOCROSS-projekti

Vuosina 2003 ja 2004 toteutettiin Jyväskylässä Suomen Punaisen Ristin ja Jyväskylän kaupungin valtakunnallinen KotoCross-hanke. Tämä oli Euroopan pakolaisrahaston (ERF) rahoittama hanke, jonka tavoitteena oli järjestää viranomaisten toimintaa tukevaa kolmannen sektorin kotoutumispalvelua erityisesti kiintiöpakolaisille. Jyväskylässä oli vuodesta 1990 lähtien otettu vastaan noin 600 kiintiöpakolaista.

Hankkeen toimintaa suunniteltiin VaPari-vetoisesti Ulkomaalaistoimiston ja SPR:n Jyväskylän osaston kanssa sekä paikkakunnalla asuvien pakolaisten kanssa. Projektilla oli pieni suunnittelutiimi sekä ohjausryhmä yhteistyötahoista. SPR nimesi Tampereelle koordinaattorin projektin tueksi ja projektia hallinnoiva Jyväskylän osasto palkkasi

yhdistelmätuella venäläissyntyisen maahanmuuttajan projektityöntekijäksi VaPariin. Projektissa toimi jonkin aikaa myös somalialainen työllistetty avustaja sekä työelämään tutustumassa oleva afgaanipakolainen ja kaksi harjoittelijaa. VaParin johtaja toimi vastuuhenkilönä ja lähiesimiehenä. Rahoitusta saatiin lähinnä projektityöntekijän palkkaukseen ja materiaalikuluihin.

Projektin tavoitteet ja toteutusmuodot olivat:

1) tukea juuri tulleiden pakolaisten kotoutumista, sosiaalisten kontaktien luomista ja erityisesti suomen kielen oppimista. Tämä toteutettiin kouluttamalla, ohjaamalla ja välittämällä tukihenkilöitä, kokoamalla erilaisia osin tukihenkilöiden tai opiskelijoiden vetämiä ryhmiä, mm. kielen oppiminen, kokkikurssi, miesten puutyöryhmä, naisten musiikkiryhmä, Maailman naiset, Kaikkinaiset jne. Myös nuorille pyrittiin varsinkin kesällä järjestämään liikuntaryhmiä, jotka toteutuivat heikosti. Yleensäkin ongelmana oli sopivan ajan ja paikan löytäminen.

2) tehostaa yhteistyötä paikallisten viranomaisten, järjestöjen ja projektien sekä maahanmuuttajien kanssa. Keinoina olivat laajapohjainen ohjausryhmä, järjestöpalaverit, erilaiset tapahtumat ja seminaarit. Toistensa kulttuuriin ja kielen tuntemista edistivät juuri monet retket ja tapahtumat kuten Ystävänpäiväjuhla, Naistenpäivät, Grande Fiesta-juhla syksyllä, Ähtärin eläinpuistoon ja Saarijärven kivikautiseen kylään tutustuminen sekä sauna- pilkki- ja lumilautailuretket. Vapaaehtoiset saivat osallistua virkistystapahtumiin.

3) tiedottaa ystävä- ja tukihenkilötoiminnasta ja projektin tapahtumista ammattilaisille, järjestöille, asukkaille ja maahanmuuttajille. Keinoina olivat tiedotteiden ja ohjelmien laadinta, myös pakolaisten kotikielelle ja tulkkipalvelujen hyödyntäminen sekä valtakunnallisen materiaalin käyttö. Tiedotusta hoidettiin kaikkien mahdollisten ilmaiskanavien kautta, kuten Jyväskylän tiedotuslehti, kaupungin sähköpostijakelut ja nettisivut, kirjein, vierailemalla eri ryhmissä ja tarjoamalla ohjelmia eri viestimiin. Projektissa toimiville oli sopivaa koulutusta tukihenkilökursseista paikallisiin tai aina Helsingissä asti pidettyihin seminaareihin. Monet opiskelijat tutustuivat projektiin ja kaksi sosiaalialan opiskelija tekivät opinnäytetyön aiheesta.

Arvioitaessa projektia, laadittiin ohjausryhmässä SWOT-analyysi. Vahvuutena nähtiin toimivat verkostot ja toiminnan monipuolisuus vähäisistä resursseista huolimatta. Kyselyjen mukaan pakolaiset olivat tyytyväisiä toimintaan. Vapaaehtoisia saatiin yli tavoitteiden (tavoite 20 tukihenkilöä, saatiin 36) ja pakolaiset tavoitettiin

ulkomaalaistoimiston yhteistyöllä. Osa yhdeksästä ryhmästä toteutui hyvin, mutta osa hiipui lähinnä synkronointi-ongelmiin, esimerkiksi naisten uintiryhmä ja nuorten liikuntaryhmä. Eräälle alueelle olisi ollut kieliryhmän ohjaajat, mutta ei tiloja. Pakolaiset eivät osallistuneet paljoa iltatoimintaan ja erilaiset kurssit ja koulu estivät päivällä kokoontumisia. Ryhmiin tuli myös muita maahanmuuttajia, kuten paluumuuttajia. VaParin henkilöstö sekä sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden mukana olo edisti toimintaa. Tiedottaminen ontui lähinnä kieliongelmiin vuoksi. Juuri saapuneille pakolaisille ei saatu heti tulkkikeskuksesta käännöksiä ja tulkeille oli jonoa. Myös kulttuurierot olivat jonkin verran rajoittavia, esimerkiksi afgaaninaiset eivät halunneet tulla samaan uintiryhmään kurdinaisten kanssa.

Ohjausryhmässä todettiin, että eniten tukea tarvitsevia ja haavoittuvia ryhmiä on vaikeampi tavoittaa. Vähäiset resurssit, kaupungin ja taustatahojen byrokratia sekä joidenkin tahojen sitoutumattomuus tuotti myös ongelmia. Vaikka tukihenkilöitä oli, ei neljäosalle pyynnöistä saatu järjestetyksi soveltuvaa ystävää. Palauteseminaarissa kiitettiin eri tahoja yhteistyöstä. Eräs tukihenkilö käytti valaisevan puheenvuoron toiminnastaan tukihenkilönä ja ystävänä pakolaisperheessä. (Suomen Punaisen Ristin Jyväskylän osasto 2004)

Kaikilla kokeiluun osallistuneilla KotoCross- paikkakunnilla työ kiintiöpakolaisten ja maahanmuuttajien parissa on osoittautunut hyvin viranomaisten työtä täydentäväksi. SPR on koettu luotettavaksi yhteistyökumppaniksi, jonka näkemyksiä arvostetaan. Järjestö kantaa huolta vapaaehtoisten jaksamisesta ja toivookin, että palkkaamalla vaikka yhdistelmätuella ohjaajia ja koordinaattoreita, kuten Jyväskylässä, turvataan jatkuvuus, luotettavuus ja näkyvyys. (Kettunen, 2004, 4).

4.2.4. Lapsissa ja nuorissa tulevaisuus

Lasten liikennepuiston toiminnan käynnistämiseksi Viitaniemessä VaPari oli moottorina. Aloite puiston käynnistämisestä tuli syksyllä 1995 kolmen lapsen äidiltä. Miesporukka Team 95 oli päättänyt perustaa yhdistyksen ja ilmoittautua vapaaehtoistoimintaan. Pyysimme miehet ja Viitaniemen asukasyhdistyksen suunnittelukokoukseen. Verkosto laajeni katu- ja puisto-osaston, Jyvässeudun perhematkailuprojektin, Liikenneturvan ja vaihtelevasti muiden yhdistysten edustajilla.

Puisto avattiin 3.6.1996. Puistoon saatiin työllisyysvaroin valvoja, jonka apuna oli vapaaehtoisia ja opiskelijoita. ja erilaisia ohjelman suorittajia tapahtumiin. Teamin miehet maalasivat varaston ja hankkivat useita autoja lahjoituksina. Viitaniemen koulun oppilaat rakensivat puistoon käsityötunnillaan ulkokäymälän, ”hätäraketin”, joka vuoden päästä huomattiin rikotuksi. Ensimmäisenä kesänä kävijöitä oli jo 6500, joista 2/3 lapsia. Suurin kävijämäärä kesässä oli 8000. Puistoa hallinnoi ja organisoivat VaPari ja kaupungin katu- ja puisto osasto hoiti sitä kiitettävästi. Vuonna 1997 ja 2001 saimme kaupunginhallitukselta rahoitusta tarvikkeisiin sekä valojen ja päivystyskopin remontointiin. Yritimme löytää puistolle hoitajaa ja pyysin kaupungin hallintojohtajaa kutsumaan kokoon eri tahojen toimijoita. Kokous järjestettiin maaliskuussa 2003. Kaupunki lupasi antaa tukea, sponsoreita ja yhteistyökumppaneita luvattiin etsiä lisää. Jyväskylän Saukot suostui syksystä alkaen ottamaan puiston hallintaansa. VaParin ei katsottu enää voivan ottaa vetovastuuta toiminnan luonteen vuoksi. Hyve-toiminta oli halukas tarvittaessa koordinoimaan yhteistyötahoja. (Toimintakertomus 1996, Muistio 16.04.03)

Sukupolvet verkoksi

Sukupolvet verkoksi -hanke oli keväällä 2002 alkanut kaksivuotinen hanke. Sitä hallinnoi Keski-Suomen osaamiskeskuksen kannatusyhdistys ja rahoitti Raha-automaattiyhdistys. Yhteistyöverkosto oli laaja. Hanke toimi kolmella Jyväskylän asuinalueella. Kohderyhmänä olivat lapset, nuoret ja lasten vanhemmat sekä toimintaan sitoutuvat vapaaehtoiset aikuiset.

Hankkeessa kehitettiin vastavuoroista sukupolvien välistä yhteisölliseen toimintaan perustuvaa toimintamallia, mentorointia. Mallissa luotiin kokeneen aikuisen ja nuoren välille luottamukseen, välittämiseen ja sitoutumiseen perustuvia sukupolvien välisiä suhteita. Päämääränä oli lasten hyvinvoinnin turvaaminen. Moilasan (2005, 5) mukaan hankkeessa haluttiin edistää myös asuinalueen yhteistoimintaa ja yhteenkuuluvuutta. Hankkeessa toimi 35 mentoria. (Moilanen 2005, 5). VaPari oli alusta alkaen yhteistyökumppanina, eräänlaisena tukiyksikkönä, koulutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa, tiedottamisessa sekä vapaaehtoisten haastattelussa ja välittämisessä.

MUKAVA -hankkeen yhteistyö

Jyväskylässä toteutettiin vuosina 2003–2004 SITRA:n alkurahoituksen saanut, yliopiston hallinnoima, MUKAVA-hanke. Koululaisten kerhotoimintaa kehittävä osahanke tarvitsi yhteistyökumppanin apurahan hakemiseen ja pyysi VaParia mukaan. Tämä oli erikoinen hanke sen suhteen, että saimme projektin koordinaattorin kanssa Suomen kulttuurirahaston Keski-Suomen rahaston henkilökohtaisen yhteisen apurahan 10000 euroa. Tarkoituksena oli nuorten vapaaehtoistoiminnan kehittäminen ja sen yhteiskunnallisen arvostuksen lisääminen. 7. ja 8. luokan oppilaille tehtiin kysely vapaaehtoistoiminnasta syksyllä 2003. Tytöistä 95 % ja pojista 75 % oli kiinnostunut vapaaehtoistoiminnasta. Seitsemäsluokkalaisille järjestettiin 18 tunnin yhteisöpalvelun vapaaehtoiskurssi ja usealla koululla kerhoja ja monenlaista vapaaehtoisaktiiviteettia. Koululaisten tukena toimi myös nuorisotoimen ohjaaja. Apurahasta kului valtaosa koordinaattorin palkkioihin ja loput puhelin-, materiaali- ja seminaarikuluihin. (Bäck 2004.) Myöhemmin toiminta hiipui välillä julkisen rahoituksen puuttuessa, vaikka koululaiset olivat innostuneita toimintaan ja palaute oli myönteistä.

4.3. VaPari vapaaehtoistoiminnan areenana

4.3.1 Ryhmätoiminnalla sosiaalista pääomaa

Hyvin pian osoittautui myös vertaistukityyppinen ryhmätoiminta tarpeelliseksi, koska ystäviä ei ollut tarpeeksi. Ryhmät lähtivät alkuun vapaaehtoisen aloitteesta tai asiakkaiden tarpeista. Ryhmiä kutsuttiin avoimiksi ryhmiksi erotuksena ohjausryhmistä. VaPari tarjosi tilat ja tuen. Ensimmäinen ryhmä oli Kävelykimppa, joka toteutui vapaaehtoisen aloitteesta ja vetäjänä vuosina 1995–1996. Siihen osallistui Työttömän tukiryhmäläisiä ja vapaaehtoisia. Huomattiin, että työttömiä saatiin mukaan toiminnalliseen ryhmään. ”Isot tytöt” kokoontui vapaaehtoisten aloitteesta syksyllä 1995 kolme kertaa. Alussa yhdyshenkilö oli vetäjänä, mutta jo seuraavan vuoden alussa vapaaehtoinen otti ryhmän haltuunsa ja nimeksi annettiin Itsehoitoryhmä. Siitä sai alkunsa vuodesta 1998 alkaen nykyisinkin VaParissa toimiva Naisten ryhmä. Edellä mainittu vetäjä halusi jo samana vuonna koota Ikäihmisten ryhmään iäkkäitä naisia, koska huomasi, että he eivät oikein rohjenneet tulla nuorempien ryhmään. Sama henkilö toimii edelleen keski-kaupungilla seurakunnassa ryhmän vetäjänä. Hän siirtyi 2000

luvun alussa toiseen yhteisöön, koska huomasi, etteivät ikäihmiset tule Kumppanuustalolle. Syynä olivat muun muassa talvella liukas ja mäkinen tie ja huonot liikenneyhteydet. Naisten ryhmä sai uusia vetäjiä, joista toinen palkattiin pian töihin VaPariin. Vapaaehtoisen aloitteesta syntyi vuonna 1997 runopiiri, joka jatkaa edelleen. Runopiiriläiset kirjoittivat omia runoja ja suunnittelivat runovihkosta, joka on myöhemmin julkaistu. Erään vapaaehtoiskurssilaisen ehdotuksesta aloitti myös miesten ryhmä vuonna 1998. Hän otti myös vetovastuun ja luotsaa muutaman vuoden taukoa lukuun ottamatta edelleen ryhmää nimellä Miesporukka. Se oli ainoa ryhmä joka halusi kokoontua kesäisinkin. (Toimintakertomukset).

Erityisesti Virikeriähi- ja maahanmuuttajaprojektien myötä perustettiin uusia ryhmiä. Mielenterveysasiakkaiden ryhmille ei riittänyt halukkaita vapaaehtoisia eikä ohjausresursseja. Osa muistakin ryhmistä jäi kokeiluiksi, joko vetäjän, osallistujien tai tilojen puutteen vuoksi. VaPari hankki vetäjät ryhmille, auttoi ohjelman suunnittelussa, laati ryhmien esitteet ja hoiti tiedotuksen, osittain yhteistyö- ja hankekumppanien kanssa. Myös tukityöllistetyt osallistuivat jonkin verran ryhmien vetämiseen. Ryhmät kokoontuivat yleensä joka toinen viikko arkisin VaParissa tai yhteistyökumppanien tiloissa. Ainoa sunnuntaisin kokoontunut oli lukupiiri, joka kokoontui eräässä vanhusten päiväkeskuksessa. Viikonlopulle oli vaikea saada vetäjää. Vuonna 2003 ryhmät kokoontuivat 281 kertaa ja osallistumisia oli 2483. (Toimintakertomukset) Vuosina 1995–2003 VaParin järjestäminä toimi 21 erilaista avointa ryhmää. Liite 2.

4.3.2. Ikäihmisille vuorovaikutusresepti

Vanhusten liikunnan tärkeydestä oli sosiaali- ja terveystoimessa paljon puhetta ja lääkärit kehittivät liikuntareseptin kirjoittamista. Pohdin, että yhtä lailla tarvitaan varsinkin yksinäisille läheisyyttä ja vuorovaikutusta. Esitin kahdessa yhteistyöpalaverissa ammattilaisille vuorovaikutusreseptiä saamatta suurta innostusta aikaan. Kirjoitin aiheesta lehtikirjoituksenkin.

”Kuinka ikäihmiset löytävät ryhmän ja lähtevät sinne? Lääkärit kirjoittavat jo liikuntareseptejä. Miksei yhtä hyvin vuorovaikutusreseptejä? Tässä olisi mainio yhteistyökuvio sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Lääkärit vain vuorovaikutusreseptejä

kirjoittamaan! Kotihoitohenkilökunta on avainasemassa yhteistyössä. Ryhmiä tulisi saada joka kortteliin ja yhteistyöasenteet positiivisiksi. Ne ikääntyvät, jotka ovat jo nuorempana tottuneet ryhmiin, osaavat niitä itsekkin kysellä. Ryhmän vetäjiä löytyy, kun heille korvataan matkakulut ja annetaan tukea”. (Hänninen, 2002, 9)

Keskisuomalaisen Näkökulmapalstalla oli kesällä 1995 kirjoitus, jossa ehdotettiin ”mummopankin” perustamista lapsiperheille. VaParin avajaisviikolle järjestettiin tilaisuus, jossa kutsuttiin mukaan mummoja ja vaareja saman lehden palstalla ja jakamalla tiedotetta talojen ilmoitustauluille. Läheisen päiväkodin lapsilta pyydettiin ohjelmaa. Osanottajia oli 27. Tämä innosti VaParia järjestämään vielä kaksi tilaisuutta, joissa opiskelijat kyselivät halukkuutta vapaaehtoiseksi tai tuen tarvetta. Muutama tarvitseva naapuri saikin näin ystävän. Mummoja ja vaareja ei lapsille saatu, mutta lähikorttelin asukkaille tuli toiminta tutuksi ja saimme mm. hanurinsoitajan tarvittaessa samasta talosta (Hänninen & Santala 1997, 31) Toiminnalle tuntui kuitenkin olevan tarvetta. Keskisuomalaisen uutistoimittaja Välimaakin (2006) kaipasi kolumnissaan tekomummoja ja vaareja. Hän selvitti, että Mannerheimin Lastensuojeluliitossa oli Perhetalo-projekti, jonka vara-isovanhempia toimii perhekahviloissa ja lastenkerhoissa, myöhemmin kylämummeina ja – vaareina eri paikoissa.

Vanhusten palveluihin ja omaishoidettaville virkistystä sekä tukea

Sosiaalialan opiskelija oli kiinnostunut järjestämään vapaaehtoistoimintaa harjoitellessaan Mäki-Matin päiväkeskuksessa vuonna 1995. Lähistöllä asui paljon vanhuksia. Päiväkeskuksessa oli keskimäärin 40 kävijää päivittäin. Järjestimme suunnittelupalaverin, jossa oli mukana kotihoidon, oppilaitoksen ja vapaaehtoistoiminnan edustajat. Kokeilusta tiedotettiin laajasti. Tavoitteena oli parantaa vanhusten elämänlaatua lisäämällä vuorovaikutusta sekä etsimällä keinoja lasten, perheiden ja vanhusten luontevalle yhteistoiminnalle.

Ystävänpäivätapahtumassa rekrytoitiin 10 vapaaehtoista. Näistä kolme oli miehiä. Kaksi alkoi vetää laulupiiriä, yksi kudontakerhoa ja yksi taide- ja askartelukerhoa. Päiväkeskuksen kävijöiden määrä kaksinkertaistui. Vapaaehtoiset perehdytettiin vapaaehtoistoimintaan. Neljä aktiivista oli toiminnassa vuoden verran. Toiminta hiipui vähitellen, koska päiväkeskuksessa ei riittänyt resursseja tukea toimintaa ja osallistua projektiin. Opimme, että aktiivisuudella, tiedottamisella ja yhteistyöllä saadaan ihmisiä

mukaan, mutta jatkuvuus vaatii yhdyshenkilöä ja henkilöstön tukea. (Hänninen & Santala 1997, 32). Myöhemmin esimerkiksi Kortepohjan- ja Keljon vanhainkodeissa ja päiväkeskuksessa oli yhteistyötä VaParin vapaaehtoistoimintaan ja erilaisia, yleensä opiskelijoiden opinnäytetöihin liittyviä lyhyitä projekteja. Kilpisen koulun oppilaita kävi vanhainkodin vanhuksia viihdyttämässä. Viitakodissa oli aiemmin Lähimmäispalveluliiton järjestämää toimintaa sekä erilaisia vanhustyön kehittämissuunnitelmia. Järjestimme VaParin kanssa myöhemmin myös siellä vapaaehtoiskursseja, välitimme vapaaehtoisia ja toimimme projektiyhteistyössä. (Toimintakertomukset, Muistiot)

Omaishoitajien tuen tarvetta kartoitettiin kotihoidon kanssa vuonna 1996. Löysimme 31 omaishoitajaa, jotka toivoivat hoidettavalleen vapaaehtoista ystävää. Sairaanhoidon opiskelijat ilmoittautuivat yhdeksän viikon ajaksi tueksi omaishoidettaville noin kerran viikossa. 18 opiskelijalle etsittiin tuettava pareittain. Palaute kysyttiin puhelimitse. Viiden tuettavan luona onnistuttiin hyvin. Opiskelijat osallistuivat kotona hoitoon tai ulkoiluttivat potilasta. Muutamalle ei löytynyt sopivaa aikaa. Omaishoitajilta saatiin myönteistä palautetta ja osa toivoi jatkoa. Alueellinen yhteistyö, mm. yhteiset tapaamiset ja omaishoidettavien koulutus VaParin ja kotihoidon kanssa koettiin hyväksi. Jatkossa myös omaishoitajilla oli mahdollisuus soittaa välitykseen, mutta pyyntöjä tuli vähän. Välityksessä kävi ilmi, ettei osa omaishoitajista mielellään uskoneet hoidettavaansa vaihtuvalle vapaaehtoiselle. (Toimintakertomus 1996.) Myöhemmin toimintaa on järjestänyt vuoteen 2007 Jyväskylän Omaishoitajat ry Oma ELO-projekti. Vuonna 2008 on alkanut RAY-rahoitteinen kaksivuotinen projekti Kuljen kummina rinnallasi. (Salonen, 2008.)

Pitkäaikaissairaille viriketoimintaa

Jyväskylän terveystieteidenkeskuksessa olevan potilaan omaisen ehdotti vuonna 1996 VaParille järjestettäväksi terveystieteidenkeskuksen sairaalaan aivohalvauspotilaille viriketoimintaa. Siitä alkoi PAS-projektiksi kutsumamme kokeilu, jossa hankimme sairaalan potilaille ystäviä. Kokeiluun lähti aloitteen tehnyt omainen, hoitotyön johto ja laaja ammattilaisten joukko. Tukiryhmä laati tavoitteet ja viriketoiminnan keinot. Toimintamuotoja oli juttelu, laulu, kuvien ja videoiden katselu, puuhastelu, juhlat, retket, potilaiden saattaminen, ruokailussa auttaminen sopien hoitajan kanssa ja omaisiltoihin osallistuminen. Sairaalaan hankittiin virikemateriaali ja linnunpönttöjä

ikkunan ulkopuolelle potilaiden iloksi. Osastolle perustettiin kaunis ”Mummon kammari” kahvi- ja keskusteluhetkiä varten. Osastolla oli viisi ystävää ja useita kertaluontoisia auttajia. Vapaaehtoisen rooli ja pelisäännöt määriteltiin. Omaiset antoivat myönteistä palautetta ja tukiryhmä arvioi, että tavoitteita oli saavutettu. Toiminta oli potilaita virkistävää ja toimintakykyä edistävää. Roolien määrittelystä ja pelisäännöistä on ollut apua myöhemminkin. Saimme myös tilaisuuden keskustella henkilökunnan roolista. Alussa henkilökunnassa oli hieman varautuneisuutta. Eräs apuhoitaja kysyi minulta, tarvitaanko ystäviä, kun on nimetyt omahoitajat, jotka ovat potilaan parhaita ystäviä? Siitä virisi mielenkiintoinen keskustelu ammattilaisen ja ystävän erilaisesta roolista ja hoitotyön tasavertaisuuden periaatteista. Vapaaehtoiset pyysivät ohjausta, jota heille järjestettiin. Toiminta vakiintui sairaalaan, mutta vapaaehtoisia ei saatu riittävästi. Kokeilu kuvaa sairaalaa asiakaslähtöisenä vapaaehtoistoimintojen areenana (Hänninen & Santala, 1997, 33–34.)

Puhelin- ja kirjeystävätoimintaa kokeiltiin VaParissa vuonna 1997. Aloite lähti kotihoidon kanssa pohdinnasta, kuinka tukea erästä yksinäistä pitkäaikaissairasta aamuisin. Muutama vapaaehtoinen oli halukas puhelintoimintaan, koska sen voisi sovittaa paremmin aikatauluun tai he asuivat kaukana keskustasta. Toiminta ei kuitenkaan lähtenyt käyntiin. Vapaaehtoisille tarjottiin myös mahdollisuutta tulla soittamaan määräajoin VaParin puhelimesta. Yksi soittaja kävi muutaman kerran. Asiakkailla ei ollut tarvetta toimintaan. Toisaalta seurakunnalla oli palveleva puhelin toiminut jo vuosikymmeniä. Kehdosta hautaan ry:n ja Stimulus ry:n Tuikku-projekti toteutti tiloissa opiskelijoille puhelinpäivystystä syksystä 1996. Soittojen vähyyden vuoksi sekin kokeilu loppui vuoden kuluttua (Toimintakertomus 1997-1998).

4.3.3. Miehiä vapaaehtoistoimintaan

VaParin aloitteesta käynnistettiin syyskuussa 1999 toukokuuhun 2000 kestänyt Miesprojekti yhteistyössä SPR:n Jyväskylän osaston ja Jyväskylän yliopiston yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitoksen kanssa. Kaksi sosiaalityön opiskelijaa toteutti projektiopintonsa ja laati raportin toiminnasta (Toimintakertomus 2000)

Miesprojektin tavoitteena oli saada vapaaehtoistoiminnasta kiinnostuneita miehiä ryhmään, joka toimisi ikääntyviä miehiä tukien. Yhteistyökumppanina ja toiminta-

areenana oli Sotainvalidien Palvelusäätiön Palvelutalo Telkänpesä. Tiedottamalla eri tavoin ja järjestämällä perehdytyskoulutusta, saatiin suunnittelukokoukseen ja toimintaan 15 miestä ja kuusi naista. Telkänpesässä asukkaista oli noin puolet naisia. Yhteistyöhön liittyivät Halssilan asukasyhdistys sekä seurakuntapiiri, sosiaali- ja terveystoimen kotihoito että Jyvässeudun Työttömät.

Opiskelijat tekivät asukkaille teemahaastattelun, jossa kartoitettiin avun tarvetta, sosiaalisia suhteita, toimintakykyä ja asumistilannetta. Vastaajina oli 28 asukasta, joista lähes puolet sanoi omaisten vierailevan usein tai silloin tällöin. Kuudella asukkaalla omaiset vierailivat harvoin tai ei ollenkaan. 18 asukkaalla oli harrastuksia, joista suosituin oli lukeminen ja muita yleisiä olivat käsityöt, jumppa, erilaiset piirit ja kerhot sekä ulkoilu. Vapaaehtoisen apua tarvitsi 15 ruokakuntaa, eli yli puolet vastaajista. Keskusteluseuraa toivoi 30 % ja seuraavaksi eniten (6) toivoi apua pienissä askareissa ja korjauksissa. Vaikka tiedettiin, että siivouksen tarve oli suuri, sitä toivoi vapaaehtoisilta vain kolme asukasta. Vapaaehtoisten tehtävistä oli kerrottu Yrjö-päivillä, joka oli asukkaiden ja vapaaehtoisten yhteinen tapahtuma ennen toimintaa. (Mattila & Savonen 2000, 12–13)

Telkänpesässä järjestettiin kolmet talkoot, ystävältä ja erään asukkaan mökkitalkoot. Lisäksi miehet osallistuivat vapaaehtoisina auttajina Kyllön terveysaseman ja Sotainvalidien sairaskodin ystäväjuhliin. Telkänpesässä vaihdettiin yhteisten tilojen ruukkukasvien mullat ja kunnostettiin pihaa yhdessä asukkaiden kanssa. Asukkaille tehtiin tarpeiden mukaisia pienehköjä auttamistehtäviä, kuten TV-kanavan viritys, tuulettimen puhdistus, sängyn laidan korjaus, ja hieman siivoustakin. Vapaaehtoisilla oli myös juttutuokiota veteraanien kanssa.

Ohjausryhmä, opiskelijat sekä Telkänpesän asukkaat ja henkilökunta arvioivat projektin onnistuneen hyvin. Ikäihmiset tulivat autetuiksi ja saivat sisältöä elämäänsä. Oli huomattavaa todeta, että miehet auttavat mielellään käytännön askareissa, mutta samalla tukevat myös emotionaalisesti kykijensä mukaan. Ulkopuolista rahoitusta ei toiminnalla ollut, mutta etuna oli työllistetty osaava ammattilainen. Projektille toivottiin jatkoa. Vuoden lopussa vapaaehtoiset olivat edelleen toiminnassa mukana, uusiakin miehiä tuli toimintaan ja yhteistyö syveni entisestään yhteistyökumppanien kanssa. (Toimintakertomus 2000)

Vapaaehtoistoiminta ei ehkä ole miehille tyypillinen tapa rakentaa mieheyttä. He saattavat kokea sen uhkana identiteetilleen, koska sitä on pidetty naisille kuuluvana hoivan muotona. Ryhmissä tapahtuva konkreettinen tekeminen ja apua tarvitsevat miehet saavat kuitenkin sosiaalialan vapaaehtoistoiminnan tuntumaan tutulta. (Mattila & Savonen 2000,1)

4.3.4. Virikeriihi

VaParissa huomattiin, että ikäihmisten ryhmiä tarvitaan lisää, jota varten päätettiin hakea projektirahaa. Suunnittelimme Virikeriihi-projektin, josta laadittiin raportti. Projektia hallinnoi SPR:n Jyväskylän osasto. Keski-Suomen yhteisöjen tuen Antenni-projekti (EU) rahoitti toimintaa neljä kuukautta 15.000 markalla ja SPR 5000 markalla. Projektityöntekijä palkattiin työllisyysvaroin ja tilat sekä työnjohto olivat VaParista. Projektin ohjausryhmässä oli VaParin ja SPR:n lisäksi HYVE-toiminta, vanhusten palvelukodit, kotihoito sekä Sosiaali- ja terveystieteiden oppilaitoksen Ikihonka-projekti. Jälkimmäisen tarkoituksena oli saada nuoret opiskelijat kiinnostumaan vanhustyöstä.

Virikeriihi-projektin perustamisen taustalla oli VaParissa ja SPR:n ystävätoiminnassa havaittu vanhusten suuri ystäväntarve ja yksinäisyys. Ammatillisilla ei ollut aikaa vanhusten liikuntaan eikä sosiaalisiin ja psyykkisiin tarpeisiin, kuten vuorovaikutus, kuuntelu, keskustelu ja viriketoiminta. Tavoitteeksi määriteltiin vanhusten elämänlaadun parantaminen, jota oletettiin saatavan lisääntyvän vuorovaikutuksen ja sosiaalisen pääoman avulla. Viranomaisyhteistyötä haluttiin myös kehittää uudella toimintamallilla. Kohderyhmäksi valittiin kodeissa ja vanhusten palvelupaikoissa asuvat ikäihmiset ja mahdollisuuksien mukaan mielenterveyskuntoutujat.

Toimintaa suunniteltiin elokuussa ja syksyn aikana 11 toimintapaikassa toimi projektin organisoimat ryhmät. Kokouksia oli 75, osallistumiskertoja 665 ja vapaaehtoisia ryhmän vetäjiä 10 ja lisäksi kaksi opiskelijaa ja projektityöntekijä vuoroviikoin. Useimmat ryhmät toimivat arkisin iltapäivisin, yksi kokoontui sunnuntaina. Ryhmätoiminnan sisällöt vaihtelivat jonkin verran, osin ryhmän, osin ohjaajan vahvuuksista johtuen: musiikki, kirjallisuus, liikunta tai keskustelu ja erilaiset viriketoiminnat.

Ohjausryhmä keksi ryhmille Virikeriihi-sanana, jossa riihi viittaa viljan puintiin ja sitä kautta ajatusten puintiin. Toinen hauska nimi Kortteliakatemia keksittiin, kun Kumppanuustalolla järjestettiin koulutustilaisuus, jolle haluttiin arvostusta. Vieraaksi kutsuttiin 75-vuotias MML Irja Seetula, jonka luennon aiheena oli ”Elämääkö eläkkeellä”. Vapaaehtoisviikolla Kumppanuustalon päivänä järjestettiin Lounasakatemia, jonka aiheena oli ”Vapaaehtoisuus voimavarana” ja luennoitsijoina kolme akateemista henkilöä. Kuulijoita kävi noin 200 henkilöä kahden tunnin aikana.

Projektityöntekijä perehdytti vapaaehtoisia. Perehdytys onnistui parhaiten, jos hän kerkesi saattamaan ryhmän ohjaajan vanhainkotiin tai muuhun toimintapaikkaan. Vapaaehtoisille järjestettiin kolme ryhmäohjausta, joissa oli 33 osallistujaa. Vapaaehtoisten sitoutuminen ja aktiivisuus toiminnassa herätti ihailua. He olivat tyytyväisiä sekä yksilö- että ryhmäohjaukseen ja yhdyshenkilötoimintaan vanhusten palvelupaikoissa. Yhdyshenkilötoiminta mallina vapaaehtoistyölle onnistui. Vastaanottavan tahon järjestämä perehdytys, tuki, virkistystoiminta ja palautteen antaminen koettiin tärkeänä. Ryhmän vetäjät kokivat saavansa toisiltaan tarpeellista vertaistukea.

Tiedotus toteutettiin osin samoin kuin yleensä VaParissa. Ryhmien kokoontumiset julkaistiin vanhusten viikolla kaupungin tapahtumakalenterissa. Projektityöntekijä kiersi eri paikoissa kertomassa toiminnasta. Projektirahasta puolet kului toimistokuluihin, loput tiedotukseen, tapahtumiin ja kulukorvauksiin.

Arvioinnissa todettiin, että vaikka aika vain neljä kuukautta, lisääntyivät ryhmät kolmesta 11:een, lähes nelinkertaiseksi. Vapaaehtoiset ja asiakkaat antoivat myönteistä palautetta. Sairaalassa vapaaehtoiset kertoivat huonokuntoisenkin potilaan ilahtuneen heti nähdessään ryhmän vetäjät. Päiväkeskuksessa ryhmät erosivat spontaaniudellaan ja iloisella ja äänekkäällä rupattelulla. Vanhainkodissa asukkaat näytti avoimesti ilonsa ja puhumattomallakin kasvojen ilmeet korvasivat sanaston, kertoi ohjaaja. Vanhukset pitivät erityisesti laulamista. Ohjausryhmä tulkitsi, että ryhmiin osallistuminen oli lisännyt ikäihmisten sosiaalista vuorovaikutusta ja tukea edistäen näin elämänlaatua. Monipuolisimmin toiminta toteutui Keljon vanhainkodissa ja Telkänpesän

palvelutalossa. Kumppanuustalon ryhmiin ei saatu osanottajia. Tiedot perustuvat raporttiin, jonka laati projektityöntekijä Helena Aariola vuonna 2001.

Toiminta jatkui kokeilun jälkeen VaParin ja SPR:n toimintana. Toiminta-areena laajeni ympäri kaupunkia. Uusiakin toimipaikkoja oli tulossa mukaan. Vapaaehtoisten ryhmäohjaus jatkui. Projektin ohjausryhmä jatkoi vanhustoiminnan yhteistyöryhmänä Hyve-toiminnan koordinoimana. Tulossa olevan Jyväskylän vanhuspoliittisen strategian suunnittelun toivottiin tuovan jatkuvuutta, verkostotukea ja toimintatiloja.

4.3.4. Vanhuspoliittista strategiaa

Jyväskylässä laadittiin vuonna 2002 vanhuspoliittinen strategia yhteistyössä kaupunkilaisten asukkaiden ja yhteisöjen kanssa. Strategiassa on suunnitelmat vuoteen 2010 ikääntyvien ihmisten palvelutarpeisiin vastaamiseksi sekä laaja kirjo toimenpide-ehdotuksia hyvinvoinnin tueksi. Strategian laatiminen aloitettiin 2001, jolloin kutsuseminaarissa perustettiin vanhuspoliittisen strategian neuvottelukunnan neljä erilaista työryhmää. (Parantainen 2002, 4.)

Kaikkiin työryhmiin saatiin VaParin tai SPR:n ystävätoiminnan toiminnan edustaja. Työryhmät toimivat aktiivisesti. Merkittävää on, että asiakirjassa, joka kulki kaikki kaupungin luottamusmiesshallinnon portaat, käsiteltiin myös vapaaehtoistoimintaa. Toimenpide-ehdotuksissa kaupunki lupasi turvata organisoidun vapaaehtoistoiminnan edellytykset, varata määrärahaa vapaaehtoisten koulutukseen ja virkistykseen sekä toiminnasta tiedottamiseen. Ohjelmassa painotettiin lasten ja nuorten kanssa kehitettävää sukupolvet ylittävää toimintaa ja luvattiin selvittää ikääntyvien ihmisten määrä ja palvelutarpeet alueittain. Myös ikäihmisten kokoontumis- ja harrastamispaikan, seniorikeskuksen, perustamislupaus liittyy ehdotuksiin (Parantainen, 2002,19, 26.).

4.3.6. Uusi vuosituhat ja uutta kumppanuutta

2000-luvulla kansalaisten vapaaehtoistoiminnan kehittäminen on Koskiahon mukaan (2001, 32–33) saanut tilaa hyvinvointivaltiossa. Siinä voidaan määritellä kolme lähestymistapaa:

- yksilöllisyyden korostaminen uusliberalistisista lähtökohdista, jolloin sosiaalisten kysymysten ratkaisemisessa saatetaan päätyä hyväntekeväisyyteen
 - yhteisöllisyyden korostaminen kommunitaristisista lähtökohdista, jossa on vaarana päätyä vapaaehtoistyön ankaraan kontrolliin
 - väljä kolmannen sektorin toimintaan pohjautuva kumppanuusajattelun kehittäminen.
- VaParin toiminnoissa esiintyivät kaikki kolme lähestymistapaa. Omaystävätoiminta korosti yksilöllisyyttä ja asiakaslähtöisyyttä, ryhmätoiminnalla ja verkostoyhteistyöllä haettiin yhteisöllisyyttä. VaParia perustettaessa vammaisjärjestöjen kanssa suunniteltiin jo yhteisiä tiloja, jolloin kumppaneita olisi ollut useita. Vuosituhannen vaihteessa kumppanuus toteutui laajemmin.

Kumppanuus- määrittäessä tutustuin 1998, kun Jyväskylään tuli Hyvinvoinnin verkostot (HYVE)- projekti, jota hallinnoi Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto (STKL) ja Jyväskylän kaupunki. Osallistuimme 1990-luvun lopulla työryhmään, jossa suunniteltiin Kumppanuustaltoa. Tarkoitus oli koota saman katon alle erilaisia sosiaali- ja terveystaltoa järjestöjä ja hankkeita. Kaupungin hallinto velvoitti VaParin ja paikallisen työttömien yhdistyksen tähän, vaikka meillä molemmilla oli mielestämme hyvät tilat hyvällä hyvin saavutettavalla paikalla. Toivoimme kuitenkin kumppanuudesta yhteisöllisiä etuja. (Toimintakertomus, 1998).

Kumppanuustalo

Tilat löydettiin v. 1999 Hämeentie 4:stä ja toimintojen suunnitteluun osallistui lähes 20 yhdistystä, jotka olivat halukkaita tai velvoitettiin muuttamaan Kumppanuustalolle. Yhteistyön koordinoijana toimi HYVE-projekti. Kumppanuustalolle muutto toteutui 1.11.2000, ja avajaiset pidettiin tammikuun 2001 alussa. Toimijoiden tavoitteena oli paitsi tilojen saanti mm. järjestöjen näkyvyyden lisääminen, vaikuttavuuden lisääminen yhteistyön, koulutusten ja hankkeiden kautta, yhteistyön lisääminen viranomaisten ja oppilaitosten kanssa sekä kansalais- ja vapaaehtoistoiminnan aktivoiminen. Jo 1,5 vuoden päästä kirjattiin hyötyjä yhteisyydestä. Toimija- ja kävijämäärä lisääntyivät, koulutus- ja erilaista ryhmätoimintaa oli runsaasti ja taloon saatiin ns. matalan kynnyksen palveluja ystävävälityksestä ompelimoon ja ruokala-kahvilatoimintaan. Haasteina oli muun muassa yhteisen päätöksenteon kehittäminen talotoimikunnassa, yhteiset kokeilu- ja kehittämishankkeet, ”tietoyhteiskunta kansalaisille”-hanke. (Kokousmuistio 2002, Astikainen ja Laukkanen, 2005, 95).

Hyve-toiminta vakiintui 2001 ja toimi edelleen Kumppanuustalon koordinoijana. Työparin muodostivat STKL:n alueella toimiva kehittämisspäällikkö ja Jyväskylän kaupungin Sosiaali- ja terveystalokeskuksen palkkaama suunnittelija. Toiminnan tarkoituksena on edistää alueellista hyvinvointia mm. tehostamalla julkisen ja kolmannen sektorin välistä yhteistyötä, kehittämällä monitoimijaisia palvelurakenteita ja yhteisöllisiä toiminta-areenoja sekä lisäämällä kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen osallisuutta hyvinvoinnissa ja sen tuottamisessa. (Vapaaehtoistoiminnan työryhmä 2003). Toiminnalla oli siis jo projektivaiheesta lähtien kaksi palkattua kokopäiväistä työntekijää sekä avustajaresurssia, mikä mahdollisti toiminnan Jyväseudulla ja laajatin hankkeet.

Kaikista toimijoista koottu Kumppanuustalon **talotoimikunta** kokoontui kuukausittain päättämään yhteisistä asioista, esimerkiksi yhteistilojen käytöstä ja tiedotuksesta. Alussa puheenjohtajuus oli Hyve-toiminnalla, mutta siirtyi kahden vuoden päästä kiertoon muille toimijoille. Talo osoittautui liian pieneksi uusille järjestöille. Kokous- ja koulutustilat eivät riittäneet ja vähitellen talossa alkoi esiintyä sisäilmahaittoja. Järjestöissä tapahtui muuttoliikettä. Oma kokemukseni on VaParin näkökulmasta, että valtakysmykset hiersivät talossa jonkin verran. Osa halusi toiminnan koordinoijaksi paikallista yhdistystä ja perustaa kattojärjestön talon toimijoista, osa pysyä itsenäisenä. Jotkut pelkäsivät Työttömien yhdistyksen leimaavan liiaksi taloa. Lisäksi toimijat olivat niin erilaisia, ettei esimerkiksi hanke-yhteistyötä juuri päässyt syntymään. Kaupungin yksikkönä olimme tietenkin sitoutuneet alkuperäiseen suunnitelmaan. Yhteistä tiedotusta kehitettiin, ja juhlat onnistuivat yhdessä tilojen ahtaudesta huolimatta. Monet toimijat osallistuivat järjestelyihin. VaPari oli mukana aktiivisesti organisoimassa ja hankkimassa vapaaehtoisia avuksi järjestelyihin ja esiintymään. Kaupunki oli turvannut kaikille tilat ja pienen toimintarahan, mutta rahoitusta toivottiin enemmän. VaParin etuna oli saada kokoustilat lähelle. Ne olivat kuitenkin usein varatut eivätkä olleet erityisen soveltuvia pienryhmille. Yhteinen neuvontapiste ja ruokala olivat tarpeellisia. Yhteistiedotus varmasti lisäsi näkyvyyttä jonkin verran. Uusia vapaaehtoisia, esimerkiksi työttömistä, saimme jonkin verran, mutta odotimme enemmän. Olimme kertoneet työvoimatoimistolle toiminnan luonteesta ja palkattomuudesta, mutta silti joskus herätettiin mielipiteitä, ettei työnhakija voi toimia vapaaehtoistoiminnassa. Hyve-toimintaparin rehellinen tilitys kumppanuustalon toiminnasta ja verkostotyön

eduista ja vaikeudesta tukee käsityksiäni vellovasta yhteistyöstä. (ks.Astikainen & Laukkanen 2005, 94–100)

Kumppanuustalon talotoimikunnan palautekeskustelusta 3.5.04 poimin seuraavat VaParin toimintaan liittyvät kommentit: persoonallista toimintaa, monenlaista koulutusta ja mielenkiintoista asiaa, VaPari tehnyt vapaaehtoistyön näkyväksi, ollut läsnä ja organisoinut yhteistyötä, aktiivinen rooli yhteistoiminnassa, yhteishenki, rakentava voima, tärkeä voimavara kansalaistoiminnassa, mielenterveystyöhön tarvetta enemmän, täsmäkoulutusta tarvitaan, ystäviä ei ole riittävästi, VaPari paras tiedottaja ja tiedottamistarvetta lisääkin.

YK:n kansainvälisen **vapaaehtoistoiminnan vuosi** 2001 oli erityisen tärkeä VaParin ja yhteistyötahojen toiminnalle, koska se teki vapaaehtoistoimintaa näkyväksi, lisäsi sen arvostusta ja tavoitteidensa mukaan selkiytti vapaaehtoistoimintaan liittyviä odotuksia ja tunnusti vapaaehtoisten merkityksen. (www.vapaaehtoiset.org.2001,1)

Sosiaali- ja terveystalokeskus painatti VaParin koordinoiman tapahtumakalenterin. Vapaaehtoistoimikunnalla ja järjestöillä oli paljon erilaisia tapahtumia. Tilaisuuksissa nostettiin esille erityisesti sosiaali- ja terveysalan vapaaehtoistoiminta ja monikulttuurisuus sekä vapaaehtoisten kiittäminen ja toiminnan arvo eri osapuolille.

Vapaaehtoistoimikunta järjesti kirjoituskilpailun vapaaehtoisen aiheesta ”vapaaehtoistoiminta tutuksi”. Kilpailuun saatiin 30 erilaista tekstiä. Valikoima antoi monipuolisen kuvan vapaaehtoistoiminnan arjesta iloiseen ja suruineen. Kirjoituksista koottiin antologia, joka julkaistiin ”Yläkaupungin yö”-festivaaleilla keväällä 2002. Mieleeni jäi erityisesti nuoren CP-vammaisen vapaaehtoisemme kuvaus: ”Ainoa vaihtoehto vapaaehtoistoiminta”. (Anna ystävyys lahjana, 2002).

Keski-Suomen lääninhallitus oli yhteistyökumppanina kymmenen vuotta vapaaehtoisseminaarien järjestämisessä. Esimerkiksi keväällä 2004 seminaarin teemana oli ”Vapaaehtoisuuteen kasvaminen”. Yhteistyökumppanina VaParin ja SPR:n lisäksi oli Mukava-projekti ja Nuorten Akatemia. Seminaarin tärkein anti oli mielestäni havainto, että ammattilaisten tulee voida nähdä vertaisverkostojen voimavarat, jotta tuettavat voisivat olla mukana suunnittelemassa toimintaa eikä vain kohteena.

Vertaisverkostojen ja ammattilaisten yhteistyö parantaa hyvinvointia, yhteistoiminnalla vältetään vastakkainasettelua sekä toimijoiden yhteiset tavoitteet korostuvat. (Muistio 2004)

4.3.7 Visiointia tulevasta

Toimintayksiköiden visiot laadimme Sosiaali- ja terveystieteiden keskitettyjen palvelujen johtoryhmässä vuonna 2002. ”*Vapaaehtoistoiminnan visio on asukkaiden omatoimisen selviytymisen tukeminen ja sosiaalisen tuen antaminen vapaaehtoistoiminnan ja verkostoyhteistyön avulla sekä hoito- ja palveluketjujen täydentäminen ja yhteisvastuu*”. Keinoiksi hyväksyttiin VaParin entiset toiminnot. Myös toimintojen tuotteistamisesta keskusteltiin tulosalueilla ja laadittiin koeluontoisia ehdotuksia. Vapaaehtoistoiminta sai jäädä kuitenkin sen ulkopuolelle. (Toimintakertomus 2002) ”Yhteistyö muuttaa maailmaa”. Tämän lauseen löysin Koskiaholta (2005, 38). Lauseen taustalla oli tarve tiedostaa vapaaehtoistyössä kytkökset kansalaisyhteiskuntaan ja sen toimintamahdollisuuksiin laajasti.

Kehittämistyöryhmä 2003

Jyväskylän kaupungin sosiaali- ja terveysjohtaja Sakari Möttönen nimesi 1.7.2003 työryhmän vapaaehtoistoiminnan järjestämiseksi vuonna 2004. Työryhmän tehtävänä oli selvittää vapaaehtoistoiminnan siirtämistä kaupungin toiminnasta mahdollisesti kolmannen sektorin hoidettavaksi. Tarkoituksena oli myös suunnitella vapaaehtoistoiminnan koordinoimista ja organisointia vapaaehtoistoiminnan vetäjän eläkkeelle lähtemistä ajatellen.

Työryhmä totesi vapaaehtoistoiminnan olevan monimuotoista ja yhteistyönä toteutettua. Toiminnan prosesseissa kiinnitettiin erityisesti huomiota tiedotukseen, vapaaehtoisten rekrytointiin toimintaan ja järjestöihin sekä vapaaehtoisista huolehtimiseen. Vapaaehtoisten koulutuksia ja täydennyskoulutuksia järjestetään säännöllisesti yhdessä useiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Ystävävälityksen, ystävien ja vapaaehtoisten toiminnan kannalta hyvin merkittävässä roolissa on VaParin luoma yhdys- ja yhteyshenkilöverkosto.

Työryhmä käsitteli myös uhkia ja mahdollisuuksia. Vaikka vapaaehtoistoiminta on tutkimusten mukaan Suomessa myötätulessa, riskejä ja uhkakuvia on ilmassa. Järjestöjen kannalta tärkeää on pitää kiinni omasta perustehtävästään ja säilyttää kontakti ruohonjuuritasoon. Ylhäältä annetun vision ja roolin toteuttaminen perustehtävästä tinkien on uhkana myös paikallistasolla. Jäsenistön ja aktiivisten vapaaehtoisten motivaatio heikkenee ja luottamus järjestön toimintaan horjuu, jos ihmiset kokevat itsensä vain kunnallisen toiminnan paikkaajiksi. Vapaaehtoistoiminnan tulisi perustua pakottomuuteen ja kansalaislähtöisyyteen. Kansalaistoiminta edellyttää avoimuutta. Järjestöt voisivat tehdä nykyistä enemmän yhteistyötä myös vapaaehtoistoiminnassa.

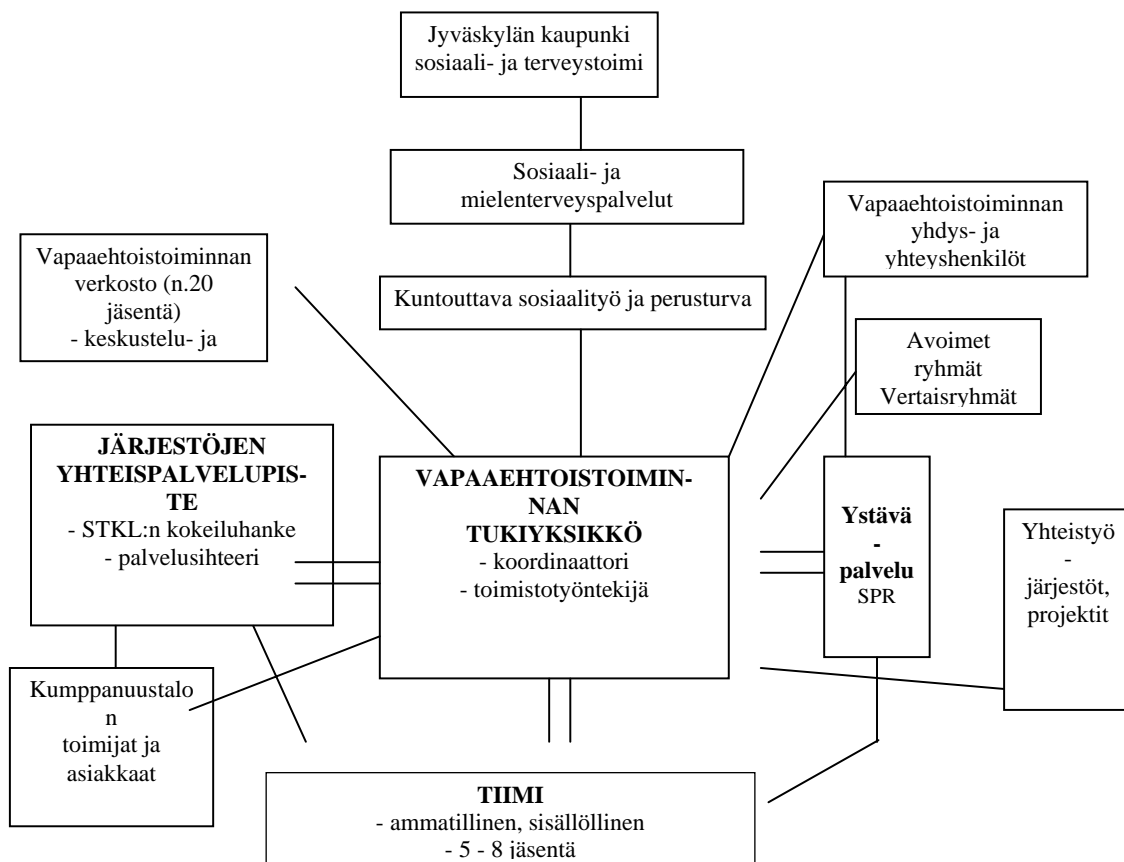
Työryhmässä todettiin, että vapaaehtoistoiminta tarvitsee ammatillista tukea erityisesti rekrytointia, koulutusta ja työnohjausta ja keskitettyä koordinoitua varten. Myös vapaaehtoiset tarvitsevat monenlaista tukea ja palkitsemista. Työryhmä näki sekä haasteena, uhkana että mahdollisuutena ammatillisen ja vapaaehtoistoiminnan yhteensovittamisen. Uhkana voi olla ammattihenkilöstön vähyys, suuri vaihtuvuus, vapaaehtoisten ”hukkuminen” toimijatahojen väliin. Vapaaehtoisten entistä suurempi rekrytointi on lähivuosien haaste kasvavien tarpeiden, esimerkiksi vanhusväestön vuoksi. Tarvitaan myös vapaaehtoisten tiloja ja kohtaamispaikkoja. Järjestöt toimivat lähes täysin vapaaehtoisvoimin, joten kaupungin tuki on edelleen ratkaiseva.

Yhteistyötahojen moninaisuus vapaaehtoistoiminnassa on suuri mahdollisuus mutta myös uhka yhteistoiminnalle. Erilaisilla toimijoilla on erilaisia arvomaailmoja ja tavoitteita ja joskus niiden yhteensovittaminen on vaikeaa. Oleellisia kysymyksiä työryhmän mielestä ovatkin kuinka selkeästi työn- ja vastuunjaot sekä toiminnan organisointi saadaan jo yhteistyön alkuvaiheessa sovittua. Verkostoihin perustuville yhteistyörakenteille on vapaaehtoistoiminnassa entistä enemmän tarvetta.

Työryhmän ehdotuksissa ei esitetty toimintaan juuri uutta. Sen mielestä Jyväskylän vapaaehtoistoiminnan tärkeimpinä muotoina ovat tukihenkilö- ja ystävävälitystoiminta sekä vertaistuki- ja pienryhmätoiminta. Eniten vapaaehtoisia työryhmän mielestä tarvitaan vanhainkodeissa, kotihoidossa ja sairaaloissa. Tärkeiksi kohderyhmiksi nimettiin maahanmuuttajat, mielenterveyskuntoutujat, vammaiset ja vanhusväestö sekä

lapsiperheet. Vastaavia tuloksia saatiin yhteistyökumppanien palautehaastattelussa, joita olen aiemmin kertonut.

Työryhmä totesi, että VaPari on merkittäväällä tavalla aktivoitunut vapaaehtoisia ja kehittänyt vapaaehtoistoiminnan tukemisen muotoja Jyväskylässä. VaParin toiminnasta saatuja hyviä kokemuksia ja käytänteitä hyödynnetään jatkossakin. Oleellista jatkuvuuden kannalta on kaupungin resursointi vapaaehtoistoimintaan aikaisemman kaltaisesti sekä hyvien yhteyksien säilyttäminen kaupunkiorganisaatioon. Oleellista ovat myös toimivat yhteistyöverkostot järjestöjen ja vapaaehtoistoimijoiden kanssa ja niissä yhteyshenkilöt. Esityksessä vapaaehtoistoiminnan tukiyksikkö sijaitsee edelleen Kumppanuustalossa. Työntekijöitä on kaksi, jotka toimisivat edelleen kaupungin palkkaamina sosiaali- ja mielenterveyspalveluiden tulosalueella, kuntouttava sosiaalityö ja perusturva-yksikössä. Vapaaehtoistoiminnan johtajan jäädessä eläkkeelle tilalle valittavan henkilön nimikkeeksi tulee koordinaattori. Tukiyksikön toiminnan edellyttämät tilavuokrat ja toimintaraha tulee aikaisemman suuruisena kaupungilta.



KUVIO 5 Vapaaehtoistoiminnan rakenne (Työryhmän raportti, tammikuu 2004)

Työryhmän ehdotus vapaaehtoistoiminnan rakenteeksi (kuvio 5, yllä), perustuu neljän keskeisen osan tiiviiseen yhteistoimintaan ja vuoropuheluun keskenään. Keskiössä on Vapaaehtoistoiminnan tukiyksikkö (silloinen VaPari), läheisessä vuorovaikutuksessa toimii SPR:n ystäväpalvelu nykyisen kaltaisella tavalla. Uutena palasena yhteistyöhön on tulossa Järjestöjen yhteispalvelupiste-kokeilu, jota Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto tulee pilotoimaan Kumppanuustalolla. Yhteispalvelupiste mm. tuo järjestöt ja järjestöjen vapaaehtoistoiminnan esiin aikaisempaa tehokkaammin. Yhteispalvelupiste voi tehostaa vapaaehtoistoiminnasta tiedottamista ja vapaaehtoisten rekrytointia. Yhteistyöstä on molemminpuolista hyötyä. Neljäs osa, ammatillinen tiimi, on uusi rakenne, jonka on tarkoitus tehdä sisällöllistä vapaaehtoistoiminnan kehittämistyötä ja erityisesti tukea esitettyjen osasten välistä yhteistyötä. Tiimin muodostavat vapaaehtoistoiminnan sisällöllisesti keskeisten tahojen edustajat ja työntekijät.

Työryhmän mukaan Vapaaehtoistoiminnan tukiyksikön tärkeimmät tehtävät ovat vapaaehtoistoiminnasta tiedottaminen, yhteistyön koordinointi vapaaehtoistoimintaa järjestävien tahojen kesken, vapaaehtoisten rekrytointi ja vapaaehtoisista huolehtiminen (koulutus, ohjaus, ym.) sekä yhteydenpito vapaaehtoistoiminnan ja ystäväpalvelun yhdys- ja yhteyshenkilöihin. Koordinaattori on tukiyksikön vastaava ja hänen tehtävänä on myös yhteydenpito alueelliseen ja valtakunnalliseen vapaaehtoistoimintaan.

Edelleen Suomen Punaisen Ristin Jyväskylän osasto vastaa Ystäväpalvelu-toiminnasta. Oleellista on tiivis yhteistyö vapaaehtoistoiminnan tukiyksikön sekä kaupungin kanssa. SPR:n määräaikaiset työntekijät hoitavat ystävävälityksen nykyisen kaltaisesti. Ystäväpalvelun toimivuuden kannalta tärkeässä roolissa ovat yhdys- ja yhteyshenkilöt, joita tarvitaan mm. sairaaloissa ja vanhusten palvelutaloissa. Vapaaehtoisista ja yhdyshenkilöistä huolehtimisen päävastuun kantaa vapaaehtoistoiminnan tukiyksikkö, joka järjestää mm. koulutuksia vapaaehtoisille yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Vapaaehtoisrekisteriä ylläpitävät ja siitä vastaavat SPR ja vapaaehtoistoiminnan yksikkö yhdessä (yhdessä sovitulla tavalla). Erityisesti tiedotuksessa ja vapaaehtoisten rekrytoinnissa ystäväpalvelu tulee tekemään yhteistyötä Sosiaali- ja terveysturvan

keskusliiton pilottihankkeena Kumppanuustalolle tulevan, kolmannen sektorin ja julkishallinnon yhteispalvelupisteen kanssa.

Vapaaehtoistoiminnan tukiyksikön sisällöllistä toimintaa suunnittelemaan, kehittämään ja arvioimaan perustetaan ammatillinen tiimi (kuvio 5, s.76). Tiimiin tulee 5–8 jäsentä ja se kokoontuu säännöllisesti, noin kerran kuukaudessa. Tiimin jäseniksi tulevat mm. tukiyksikön, SPR:n ja Hyve-toiminnan edustajat. Nykyisen Vapaaehtoistoimikunnan tilalle kaavailtiin vapaaehtoistoiminnan verkostoa, joka on edelleen laaja-alainen yhteistyö- ja keskustelufoorumi. Työryhmä käsitteli myös sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton Yhteispalvelupiste-pilottihanketta, johon on tarkoitus sisällyttää vapaaehtoistoiminnan tukeminen. Hyve-toimijoiden mukaan myös siinä hankkeessa puhuttiin vapaaehtoistoiminnan koordinoinnista, johon otin kantaa, etten ymmärrä kaksinkertaista koordinointia. (Työryhmän raportti, 2004)

Vapaaehtoistoiminnan koordinointi

Toimintakauteni lopulla suunnittelin tulevan koordinaattorin toimenkuvaa, viranhakuilmoituksen ja olin vielä haastattelemassa vastuualueemme johtajan kanssa runsasta hakijoiden joukkoa touko-kesäkuussa 2004. Koordinaattorin nimike kuvasi mielestämme paremmin kuin johtaja tulevia tehtäviä toimia vapaaehtoistoiminnan ja alan järjestöjen koordinoijana ja tukena. Myös toimistosihteerin toimenkuva vahvistettiin ja toimi vakinaistettiin. Tehtäviin sisällytettiin alusta alkaen myös ohjausta, mihin oli suuri tarve. SPR:n Jyväskylän osasto työllisti edelleen yhden henkilön vapaaehtoisten välitykseen.

Palautekysely yhteistyöstä

Palautekyselyssä 2004 saivat VaParin toimintamuodoista tiedotus ja rekrytointi eniten kannatusta, seuraavana ystävävälitys ja koulutus, mitä odotinkin. Vähemmän saivat kannatusta maahanmuuttajien kotoutumisen tukeminen ja ryhmätoiminta.

Vastaajista 35 % oli ollut toteuttamassa yhteistä koulutusta, kurssia tai seminaaria ja saman verran oli ollut toteuttamassa yhteisiä tapahtumia. Kohdennettua asiakas- tai ystävätoimintaa oli ollut toteuttamassa lähes 30 % ja viidennes vastaajista oli ottanut yhteyksiä keikkaluontoiseen vapaaehtoistoimintaan, ollut vapaaehtoistoimikunnassa, tehnyt projektiyhteistyötä tai opiskelijayhteistyötä. Vastaajista 14 % oli ollut

yhteistyössä työllistämisasioidissa ja saman verran tiedotusyhteistyössä. Yksittäisiä vastauksia oli lisäksi tehnyt lasten ja nuorten vapaaehtoistoiminnan kehittämistä, vapaaehtoisten rekrytointia tai ohjannut asiakkaita ystävävälitykseen ja yhdellä oli ollut yhteinen työllistetty. Vastaajilla oli yhdestä viiteen ja keskimäärin 2,4 yhteistyömuotoa VaParin kanssa. Nämä vastaavat Pyykösen tutkimuksia (2002, 105).

Kysyttäessä vastasiko yhteistyö tarpeita, myöntävästi vastasi yli 70 %. Mainintoja tuli lisäksi: mallikkaasti, luotettavaa, hyvää, onnistunut projekti sekä työllistetyt kokeneet työn mielenkiintoisena ja kehitettävänä. Kaksi vastaajaa koki pettyneensä koska toinen ei ollut saanut kurssilta vapaaehtoisia ja toinen tarkensi, että ystäviä oli niukasti.

Kysyttäessä, mitä **etua** mainitsemastasi yhteistyöstä on ollut järjestöllesi tai yhteisöllesi, lähes 30 % vastasi edun liittyneen kaksisuuntaiseen tiedotukseen ja toiminnan tunnetuksi tekemiseen. Reilu neljännes näki verkostot ja kumppanuusedun hyötynä. Lisäksi yksittäisinä kommentteina oli: toiminta ollut monipuolista, yhteistyön kautta tavoitettu laajempi kenttä, erityisen hyvää yhteistyötä ystävä- ja tukihenkilötoiminta, kollegiaalinen tuki, luonteva yhteistyö, kaksisuuntainen yhteistyö ystävävälityksessä, lisää yhteenkuuluvuutta ja parantaa yhteishenkeä toimijoiden kesken, vapaaehtoisia helpommin liikkeelle yhteistyöllä, hoitaja voi tehdä hoitajan tehtäviä, kun ystävä seurustelee, yhteistyö pitää yllä eläviä yhteyksiä sosiaalialan käytäntöihin, yhteistyö työllistämässä on asiakkaan etu, opiskelijat ymmärtävät vapaaehtoistoiminnan merkityksen muiden palvelujen täydentäjänä ja etu sosiaali-alan koulutuksen järjestämisessä

Parannusehdotuksia yhteistyöhön saatiin vähän. Kolme vastausta liittyi järjestöyhteistyön edistämiseen: samansuuntaisia tavoitteita ja enemmän verkottumista, laajemmin järjestöjä mukaan sekä mielenterveyspuolen huomiointi enemmän tukihenkilötoiminnan kehittämisessä. Lisäksi saatiin seuraavia ehdotuksia: toiminnan tarkentamista päällekkäisyyksistä, konkreettisen toiminnan löytäminen nuorille, yhteisiä tapahtumia ja foorumeja ja alan opettajat voisivat olla aloitteellisimpia

4.4. Mikä VaPari on tänään

Kävin haastattelemassa VaParin nykytoiminnasta ja tulevaisuudesta Sosiaali- ja terveystalokeskuksen kehittämispäällikkö Arja Aroheinää, jonka alaisuuteen VaPari nykyisin kuuluu sekä vapaaehtoistoiminnan koordinaattoria Sari Välimäkeä. Pyysin heitä kertomaan vapaamuotoisesti VaParin toiminnasta vuoden 2004 jälkeen ja tulevaisuuden suunnitelmia. SPR:n Jyväskylän osaston nykyiseltä yhdyshenkilöltä Kristiina Alholta sain vastauksen sähköpostitse ystävötoiminnan osalta.

VaPari muutti Kumppanuustalolta sisäilmahaittojen vuoksi väliaikaistiloihin myynnissä olevaan omakotitaloon Kramsunkadulle vuonna 2006. Talo oli viihtyisä ja sisälsi kokoontumistilojakin, mutta sijainti oli edelleen syrjässä keskustasta. Seuraavana vuonna 2007 muutettiin Tietotalolle, Kilpisenkadulle. Siellä tilat ovat lukitun oven takana kahden käytävän varrella. Ryhmille on hyvin vähän kokoontumisen mahdollisuuksia kokoushuoneessa, jota käyttää monet kaupungin yksiköt. Siellä toimii Runopiiri, Naisten ryhmä ja ajoittain Miesten porukka. Kulttuuriryhmä kiertää tutustumassa eri paikkoihin ja ikäihmisten ryhmiä on neljässä päiväkeskuksessa. Tilojen myötä VaParin alkuperäinen ilme ystävien ja asukkaiden tapaamispaikkana ovat muuttuneet. Etuna ovat kuitenkin keskustan läheinen sijainti ja hyvät bussiyhteydet.

VaPari kuului vuoteen 2004 sosiaali- ja terveystoimessa Kuntouttavan sosiaalityön ja perusturvan palveluyksikköön, mutta siirtyi sitten sosiaali- ja terveystalokeskuksen hallintoon ja suunnitteluun kehittämispäällikön alaiseksi. Tämän ratkaisun nähtiin tukevan toimintaa laajemmin eri palveluyksiköiden ja kohderyhmien näkökulmasta. Henkilökuntaa on koordinaattorin lisäksi toimistos sihteeri, jolla on myös ohjaustehtäviä sekä SPR:n palkkatukityöllistetty ystävälittäjä. Koordinaattori ei juuri osallistu välitystehtäviin, vapaaehtoistoiminnan koordinointi, kehittäminen, vapaaehtoisten koulutus ja verkostotoiminta ovat hänen vastuullaan. Samoissa tiloissa työskentelee myös Keski-Suomen Sosiaaliturvayhdistyksen hallinnoiman VERSOVA-hankkeen vetäjä sekä Kuntien ja järjestöjen yhteistyö hyvinvointipolitiikassa Keski-Suomessa-toiminnan (aiemmin HYVE-toiminta) kehittämispäällikkö ja erikoissuunnittelija. VERSOVA-hankkeen toiminta on vertaisryhmien ja vapaaehtoistoiminnan kehittämistä. Erityisesti ikääntyvät ja nuoret ovat kohderyhmänä. VaPari on kiinteä

yhteistyökumppani. Yliopistollakin toimii yksi ryhmä, jossa yksinäisyyttä vastaan mennään ryhmän voimalla (Kuusisto, 2008). Saman esimiehen alaisuudessa on VaParin ohella Jyväskylän seudun PERHE-hankkeen vetäjä, jonka työskentelytilat ovat Kolmikulmassa. Hankkeessa on luotu kuntien alueelle pysyviä palveluverkostoja, mallinnettu varhaisen tuen työmuotoja, vahvistettu isän roolia perheessä ja lisätty vertaistukea. PERHE-hankkeessa on hyödynnetty vertaistuen vahvistamisessa myös aiempaa MLL:n hallinnoimaa Perhetalohanketta. Sen kanssa VaPari teki yhteistyötä jo aiemmin muun muassa maahanmuuttaja-perheiden tukemisessa. Sukupolvet verkoksi hankkeen jatkohanke Välittävät sukupolvet-hanke puolestaan on siirtynyt MLL:n toiminnaksi.

Kehittämispäällikkö esitteli käyttöön otetun Kumppanuussopimuksen, jonka tarkoituksena on tiivistää ja selkiyttää yhteistyötä. Siinä määritellään sopijaosapuolet, sopimuksen tarkoitus, perustehtävät, kumppanuuden kuvaus, vastuut ja seuranta, rahoitus, kesto ja purkaminen. Esimerkiksi juuri valmistelussa ollut sopimus VaParin ja Jyväskylän kaupunkiseurakunnan Diakoniatoiminnan kanssa, on suunniteltu aluksi kaksivuotiseksi. Aiemmin vastaavanlainen tehtiin projektien kanssa.

Vapaaehtoisten määrä on jonkin verran laskenut, osin varmasti tilojen muuton ja kokoontumismahdollisuuksien vähenemisen johdosta. Uuden tietokoneohjelman myötä on rekisteriä tarkistettu ja poistettu niitä, jotka eivät ole pitkään aikaan toimineet. Vuonna 2005 rekisterissä oli 238 vapaaehtoista, joista 16 % maahanmuuttajien tukena. Vuonna 2006 oli määrä 181, joista 25 % maahanmuuttajaperheissä. Vuonna 2007 vapaaehtoisten määrä nousi taas 248:aan. Osa toimii yhteistyötahojen kanssa, kuten kulttuuritoimen käynnistämä Kulttuuriluotsitoiminta, Vanhustyön Keskusliiton ystäväpiiritoiminta sekä Lähimmäisen kammari. Koordinaattorin mukaan vapaaehtoisia saadaan hyvin. Ammattilaisten tukea vapaaehtoisten perehdyttämisessä ja sitouttamisessa toimintaan sekä tietoisuuden lisäämistä toiminnasta tarvitaan enemmän. Esteenä on usein työn hektisyys ja henkilöstön suuri vaihtuvuus. Kaikkiin ystävän pyyntöihin ei edelleenkään löydy soveltuvaa henkilöä. Mielenterveysasiakkaat tarvitsisivat myös koordinaattorin mielestä lisäkoulutetun vapaaehtoisen. Työttömiä ei toimintaan ole saatu, ellei toimintaa ole kirjattu työnhakusuunnitelmaan. Peruskursseja on järjestetty edelleen 3-4 vuosittain. Yhteistyö on kiinteytynyt diakoniatoiminnan kanssa. Maahanmuuttajien tukihenkilökurssuja, vuodesta 2007 alkaen järjestetty nimellä

mentorikurssi, on järjestetty vuosittain, sekä kaksi ikäihmisten vapaaehtoisten kurssia ja yksi omaisrinki-koulutus. Vuosittain koulutuksessa on ollut 41–87 henkeä. Viimeinen viikonloppuna toteutettu kurssi alkuvuodesta 2008 kokosi 35 henkeä. SPR:n Länsi-Suomen piiri on antanut tilojaan viikonloppuna koulutuskäyttöön.

Kehittämissryhmässä 2004 mainittu tiimi ei sellaisenaan toimi, vaan edellä mainitut ammattilaiset kokoontuvat neuvotteluun. Verkostojen kanssa tehdään yhteistyötä tilanteen ja tarpeen mukaan. Se, että koordinaattori toimii hallinnossa, tuo yhteyksissä laajempaa etua, mutta tulosalueiden tuntemus kärsii. Kumppanuustalolla toiminut järjestöjen yhteispalvelupiste lakkasi muuttojen myötä. Sitä ollaan jälleen käynnistämässä Keski-Suomen Sosiaaliturvayhdistyksen hankkeen voimin. Vapaaehtoisten perehdyttämisoppaan teko on edelleen suunnitelmassa. Alueyhteistyötä ollaan käynnistämässä esimerkiksi Huhtasuon alueelle.

VaPari ja SPR:n Ystävötoiminta ovat myös olleet paljon esillä lehdistössä. VaParin viestistä on tullut VaParin Uutiset. Se on saanut lehden muodon ja värillisen painatuksen myötä näyttävyttä. Uutiset toimitetaan yhteistyössä kaupunkiseurakunnan kanssa. Tilaa annetaan myös yhteistoimintahankkeille. Virkistys- ja muista tilaisuuksista tiedotetaan Uutisissa. Vuoden lopussa kaupunki järjesti kiitostapahtuman vapaaehtoisille. Uudet kotisivut ovat juuri tulossa tiedottamisen parantamiseksi.

VaParin tulevaisuuden suunnitelmia

VaParin budjetti on suhteessa aikaisempaan 101.907 € jonka puitteissa ei kehittämispäällikön mukaan lisätiloja pysty hankkimaan. Henkilöstö ja kiinteistökulut vievät valtaosan. Kansalaistalohanke on suunnitteilla yhteistyössä Keski-Suomen yhteisöjen tuen (KYT) ja kaupungin kulttuuritoimen kanssa. Keskustelua käydään VaParin sijoituspaikasta myös nyt, kun kaupunki ja maalaiskunta yhtyvät. Uusia vapaaehtoisia tarvitaan. Toiminnassa on kiinnitettävä huomiota sekä määrään että laatuun. Vapaaehtoistoiminnan mittarit ja seuranta on yksi haaste. Lisäksi ohjaajantarve ammatillisena työparina koordinaattorille on ilmeinen. Hänen mielestään myös vapaaehtoistoimikunnan kaltainen pysyvä toimikunta olisi tulevaisuudessa eduksi. Perehdyttämisoppaan laadinta ja kotisivujen saanti hyötykäyttöön ovat myös lähisuunnitelmissa. (Aroheinä A. ja Välimäki S. haastattelut).

SPR:n yhdysenkilön palaute

SPR:n yhteistyö toteutuu välittäjän työllistämässä, tapahtumissa ja tiedottamisessa. Yhdysenkilön yhteistoiminta on tuottanut vuosien myötä moninkertaisen määrän SPR:n ystäviä ja myös viime vuosina uusia toimintakuvioita. Vaikka kaikki ei ole puhtaasti SPR:n työtä, järjestö on monessa mukana ja saa näkyvyyttä. Yhteistyö VaParin ja SPR:n kanssa on ollut pääsääntöisesti hyvää ja hyödyntänyt molempia. Yhdysenkilö arvelee järjestön olevan ainoa, joka tekee näin tiivistä yhteistyötä paitsi VaParin, myös kaupunkiseurakunnan kanssa. SPR ystäväkerho kokoontuu aluetoimistossa. Sitä on ryhdytty kehittämään. Niillä, jotka haluavat profiloitua, on siihen mahdollisuus. Toimintaideologiasta on keskusteltu viime aikoina järjestöön kuulumattoman VaParin vetäjän kanssa. Ystävävälittäjän sitoutuminen työnantajan ideologiaan on toivottavaa. Palaaminen vain osaston pienimuotoiseen toimintaan ei palvelisi ketään. Tärkeintä on välittää ystäviä tarvitseville ja sopeuttaa toiminta sen mukaan. Yhdysenkilön mielestä eteenpäin on menty ja yhteistyö tulee jatkumaan. (Alho K.)

5. ARVIONTIA

”Nyt minä ymmärrän, mikä ero sinussa on noihin tosiin kävijöihin”, sanoi 84-vuotias veteraani vanhainkodissa jo toista vuotta vierailevalle ystävälleen. He olivat juuri tehneet muistelumatkan kauas ikäihmisen lapsuudenmaisemiin. Ystävä oli tietysti utelias kuulemaan syyn. *”No, sinä et ole virkamies!”* Tämä voi olla se pieni ero, joka erottaa hyvän hoitajan ja hyvän vapaaehtoisen. Jälkimmäinen on ystävänä, ilman ammattilaisen roolia ja vastuuta, odotuksia tai vaateita. Ystävä voi istua ja kuunnella, käydä epätavallisina aikoina ja lähteä mukaan epätavallisiinkin paikkoihin. Hän voi tulla myös toiseen sairaalaan hoitoketjujen myötä ja rikkoa hierarkkisia rajoja. Ammattilainen voi olla omahoitaja tai vastuuhenkilö. Tasavertaisuusperiaatteen mukaan hänen tulee olla ystävällinen asiakkailleen, mutta hänellä ei ole ystävän roolia. (Muistio 2003.)

Aloitin tämän vapaaehtoistoimintaa valottavan tutkimuksen suunnittelun jo vapaaehtoisvuoden 2001 aikana. Kokosin lähdeaineistoa ja kirjallisuutta ja aloitin kirjoittamisen. Kirjallisuus on siis osin melko vanhaa, mutta toisaalta se on sen ajan kirjallisuutta, jolloin VaPari oli alkuvaiheessa. Vapaaehtoistoimintaa, kolmatta sektoria ja sosiaalista pääomaa tutkittiin Suomessa uusina määritteinä. Minua kiinnosti sosiaalinen pääoma ja luottamus, joita alussa suunnittelin tutkielman pääaiheiksi. Tutkielmani pääongelmaksi asetin kuitenkin VaParin alkuvuosien kehityshistorian kuvaamisen. Sen lisäksi tarkastelin sosiaalisen pääoman ja verkostojen muotoutumista VaParissa, toiminnan merkitystä, esteitä ja rajoja yhteistyökumppanien näkemyksiä toiminnasta sekä VaParin näkymiä nyt ja tulevaisuudessa.

Tutkimuksen luotettavuutta varmistin tukeutumalla runsaasti dokumentteihin ja lähteisiin. Olen itse ollut mukana toiminnassa koko ajan. Tiedostan, että siitä on sekä etua että haittaa. Tunnen asiat, saatan nähdä ne liiaksi omasta näkökulmastani. Olen kuitenkin pyrkinyt olemaan rehellinen ja objektiivinen. Käytän tutkimuksessani yhteistyökumppanien ja työyhteisön kirjallisesti antamia palautteita sekä numeerisia tietoja. Nykytilanteen kuvaus perustuu VaParin vastuuhenkilöiden haastatteluun. Useampien menetelmien käytöllä, triangulaatiolla, varmennetaan tutkimuksessa luotettavuutta. (Hirsjärvi ym. 2005, 118).

Tutkimus on myös toistettavissa lähdeaineiston turvin, mutta siitä ei tule samanlaista. Tämänkaltaisessa tutkimuksessa on oma persoona mukana eikä tätä areenaa tunne kukaan niin kuin minä. Koska aloitin tutkimukseni jo vuosia sitten, tiesin lähteet ja osasin etsiä dokumentit. Aineisto liittyy VaPariin toimintaan ja SPR:n ystävätoimintaan. Tarkastelu on osin narratiivista. Tutkimuksen onnistumiseen ja luotettavuuteen kuuluvat käsitteet *reliaabelius* ja *validius*. *Validius* kuvaa tutkitaanko sitä, mitä on tarkoitus ja *reliaabelius* tarkoittaa tutkimustulosten tutkimuksen kykyä välttää sattumanvaraisia tuloksia. Se voidaan todeta esimerkiksi toistamalla tutkimus useamman tutkijan toimesta. Jos tutkimuksen tulokset ovat tällöin samat riippumatta niiden arvioijasta, tutkimusta voidaan pitää reliaabelina. Laadullisessa tutkimuksessa toistettavuus on vaikeampaa todentaa, kuin kvantitatiivisessa. (Hirsjärvi ym. 2005, 216–217, Nieminen 1998, 215–219.) Toimin myös eettisesti. En käytä luvatta tutkimuksessani nimiä tai tunnustetietoja. Olen hankkinut esimieheltäni kirjallisen tutkimusluvan, jonka edellytyksenä on aineiston käsittelyn luottamuksellisuus. (Vehviläinen-Julkunen 1998, 26–29.)

5.1 Mitä toiminta on tuottanut

VaPari perustettiin laman jälkeisinä vuosina, jolloin kaikenlainen kansalaistoiminta oli heräämässä uuteen eloon ja uusiin kokeiluihin. Se oli vapaaehtoisten kohtaamispaikka ja malli kaupungin ylläpitämäksi tukiyksiköksi, joka tarjosi yhdistyksille verkottumista ja vapaaehtoisille toiminta-areenan. Ystävävälitystoiminnan ansiosta SPR oli tärkein yhteistyökumppani. Sen erityisasiantuntijuus korostui lähes 50-vuotisessa ystävätoiminnan historiassa.

Olin itse näkyvässä roolissa VaPariä perustettaessa. Alussa koin joskus kaksitahoisen roolini vaikeaksi. Olin kaupungin viranhaltija, mutta toimin myös SPR:ssä. Sosiaalialan asiantuntemusta hallitseva vammaisneuvoston sihteeri oli myös avoimin mielin suunnittelemassa yhteisiä tiloja ja toimintaa jo perustamisvaiheessa. Valitettavasti emme saaneet vielä silloin yhteisiä tiloja enkä saanut ammatillista työparia.

Luomalan (2003, 197) mukaan erityisesti ihmisten sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen suuntautuvia yhdistyksistä on niiden erityisasiantuntijuuden myötä muodostumassa kaupungin keskeisiä vuorovaikutus- ja yhteistyökumppaneita. Hänninen (2003, 229) kuvaa kulttuurinmuutosta, jossa yhdistykset voivat vahvistua luopuessaan oman oikean tiedon vartijan ja aatteen ajajan paikasta. Uuden tiedon saannista ja varsinkin soveltamisesta voi saada uutta arvoa. Yhdistyskentässä tarvitaan luovuutta ja innovaatioiden läpäisyä. Avoimina toimivien yhdistysten areenoilla voi uuteen luovuuteen olla haastamassa ja kehittämässä juuri eri lähteistä saatu tieto. Tuotoksia tulkitaan, muovataan ja kehitetään. Harvoin saadaan aivan uutta omaa ideaa, mutta uudentyypisen toiminnan aloittaminen voi olla yhdistykselle hyvinkin innovatiivista. Merkitys voi paljastua vasta ajan kanssa. (Hänninen 2003, 229–230.)

VaParin kehityshistoriasta ilmenee konkreettisesti, mitä kaikkea merkityksellistä ja hyviä käytänteitä saatiin aikaan ja missä oli kehittämistä. VaPari perustettiin Jyväskylän kaupungin sosiaali- ja terveystoimeen kuuluvaksi toimintayksiköksi vuonna 1995. Suunnittelu aloitettiin edellisenä vuonna. Yksikkö sai omat tilat sekä vapaaehtoistoiminnan yhdyshenkilönä toimivan johtajan ja myöhemmin yhden ohjaajan, jolla oli usein sijainen. Lisäresursseja saatiin työllistämistuella. Yksikkö toimi alusta alkaen sosiaali- ja terveysalan sekä myöhemmin yliopiston opiskelijoiden harjoittelupaikkana. Kolmas sektori osallistui jo suunnitteluvaiheessa toimintaan. SPR:n ystävätoiminta oli kiinteä kumppani VaParin johtajan järjestötaustan vuoksi. Järjestö koki saavansa varmuutta toiminnalle, koska oli tilat, välineet ja työllistetty välittäjä ja säännöllinen yhteistyö. Vammaisneuvoston kanssa suunnitellut rinnakkaiset tilat toteutuivat vasta kumppanuustalon muuton myötä vuonna 2000. Järjestöyhteistyö toteutui laajasti vapaaehtoiskoulutuksen, monien hankkeiden, yhteistapahtumien ja 1997 nimetyn vapaaehtoistoimikunnan kautta. Järjestöjen projektirahoitus ja hieman sponsoritkin auttoivat niukassa taloudenpidossa. Merkittäviä yhteistyökumppaneita tuli monista potilasjärjestöistä ja Jyvässeudun työttömien yhdistyksestä. Analysoitaessa VaParin vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia, nähtiin monitoimisuus ja laajat verkostot sekä vahvuutena että heikkoutena. Heikkoudet johtuivat resursseista, kuten tilojen puute, henkilöstön vaihtuminen ja ajan puutteesta esimerkiksi lyhyissä projekteissa. Joku näki heikkoutena, että toimijoilla oli erilaisia arvomaailmoja ja tavoitteita. Moneen suuntaan hoidettava hallinnollinen byrokratia ja monet kokoukset koettiin rajoituksena. (Kokousmuistiot 2004.)

Kaupungin eri hallintokunnat lähtivät kiitettävästi yhteistyöhön. Vapaaehtoistoiminnan kurssijärjestelyjä toteutettiin nuorten palvelukeskuksen, ulkomaalaistoimiston sekä tulkikeskuksen kanssa. Ystäväläytyksiä ja ryhmätoimintaa tuotettiin kotihoidolle, vanhainkoteihin, päiväkeskuksiin ja terveyskeskussairaalaan. Alussa ilmeni hiukan pelkoa, viemmekö hoiva- tai hoitohenkilöstön työtä. Tämä hälveni toiminnan tuttuuden myötä ja arvioimme yhdessä ystävätarpeita. Myönteisenä koen, että onnistuimme suuntautumaan sekä terveys- että sosiaalipuoleen ja saimme myös sieltä tukea ja luottamusta. Kulttuuritoimen kanssa yhteistyö sujui tapahtumien järjestämisessä.

Osallistuminen kaupungin vanhuspoliittisen strategian suunnitteluun ja vapaaehtoistoiminnan saaminen kehittämisohjelmaan ja väylän avaaminen päättäjiin, oli eräs suurimpia saavutuksia VaParin toiminnassa. Aroheinän (2008) mukaan vapaaehtoisten merkitys on nostettu esille niin valtakunnan tason kuin paikallisen tason strategioissa ja ohjelmissa. Esimerkiksi Jyväskylän kaupungin ja Jyväskylän maalaiskunnan kuntajakolain 9 §:n mukaisessa hallinnon ja palvelujen järjestämissopimuksessa on yhtenä strategisena tavoitteena: Uuden kunnan tavoitteena on edistää eri elämänvaiheissa asukkaiden hyvinvointia muun muassa tukemalla kuntalaisten omatoimisuutta ja osallistumista sekä vapaaehtoistyötä, kulttuuria ja liikuntaa.

Vapaaehtoisia hankittiin tiedotuksella, jota kaiken aikaa kehitettiin innovatiivisesti. Parhaiten tuotti runsas kurssitoiminta. Usein vapaaehtoinen toi jonkun tuttunsakin toimintaan. Vuosittain erilaisia kursseja oli useita, joissa osanottajia oli keskimäärin 20 ja osallistumiskertoja 300–700. Vaikka tällaisessa toiminnassa on luonnollista vaihtuvuutta, oli enimmillään vapaaehtoisten rekisterissä yli 500 erilaisissa tehtävissä toimivaa vapaaehtoista sekä välitystapahtumaa. Yksi ystäväsuhde voi toimia vuosikausia. Omaystävätoiminta oli kysytyintä, mutta ystäviä ei saatu kaikille eivätkä tarpeet edelleenkaan aina kohdanneet. Toiminta jouduttiin rajaamaan vain kaupungin alueelle ja potilaan ystävätoiminta vain terveyskeskuksen sairaalaan. Ryhmätoiminnalla pyrittiin korvaamaan yhdessäoloa ja ystäväntarpeita.

VaParin yhteistyökumppanien palautekyselyssä 2004 saatiin seuraavia arviota: ”*tärkeä kansalaistoiminnan mahdollisuus, teette tärkeää ja arvokasta työtä, kiitos hyvästä yhteistyöstä,*

hyvin organisoitu, tavoitteellinen toiminta, tehty näkyväksi ja helposti lähestyttäväksi, olet luonut hengen, olet sielullasi paneutunut toimintaan ja kehittänyt oikeaan suuntaan. Omien käreiden vuoksi yhteistyö on kärsinyt joskus, mutta pidän toimintaa tärkeänä ja toivon menestystä jatkossakin”, kertoi eräs vastaaja.

5.2 Vapaaehtoistoiminta ja sosiaalinen pääoma

Monet VaParin toiminnoista lähtivät asiakkaan tai vapaaehtoisen aloitteesta. Ryhmien ja projektien myötä saatiin toimintaan runsas joukko uusia ihmisiä ja toiminta verkottui. Näiden kautta syntyy yhteisöllisyyttä ja keskinäistä avunantoa. (Hyypä 2002, Koskiahho 2006.) Kontaktien määrä ei kerro suoraan laatua, mutta mielestäni voidaan tulkita, että kun vapaaehtoisia on paljon, lisääntyy sekä vapaaehtoisten että tuettavien sosiaalinen pääoma.

Kommunitarismi pitää tärkeänä niin virallisia kuin epävirallisiakin toimia yhteisössä. Kaikenlainen vapaaehtoistoiminta ja toisista huolehtiminen on kannatettavaa. Hyvinvointivaltioista voidaan omaksua tiettyjä perustoimintoja ja taata sosiaalinen turvallisuus, mutta tärkeitä ovat myös yhteisön jäsenten keskinäinen huolenpito ja omaehtoinen ponnistelu. Toimintaan sitoutuminen tuo silloin sekä sosiaalista että taloudellista pääomaa. (Koskiahho 2006.)

Oman ystävän löytyminen tuo sosiaalista tukea myös pakolaisille ja muille maahanmuuttajille sekä ikäihmisille, joilla Tiikkaisen (2006, 64) mukaan on usein masentuneisuutta. Kotihoidon vuonna 2006 haastattelemissa 70 vuotiaista jyväskyläläisistä 17 % koki yksinäisyyttä joskus tai usein. 8 % ilmoitti, ettei heillä ollut ystäviä eikä tuttavuuksia. Heille saadaan tukea laadukkaalla yhteistyöllä kotihoidon ja ystävälityksen turvin. VaPari löysi uusia ystäviä vanhuksille ja kokosi ikäihmisten Virikeriä-ryhmiä sekä muita tarpeellisia ryhmiä. Ryhmässä samassa elämäntilanteessa olevat vanhukset, vammaiset, miesporukka tai pakolaiset kokevat yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta. Luottamus ja vastavuoroisuus lisääntyvät. Ryhmä edistää siten osanottajiensa hyvinvointia ja sosiaalista pääomaa. (Nylund 2000, Ilmonen 2000, Hyypä 2002, Möttönen 2005.)

Tampereen yliopiston opiskelijat arvioivat, että vapaaehtoistyö toisi työpaikkoihin enemmän yhteisöllisyyttä, jaksamista, keskinäistä ymmärtämistä ja tunnetta ja tätä kautta koko organisaation ilmapiiriin muutosta ja osaamista (Ropo & Eriksson 2001, 52–53.) Tähän on helppo yhtyä myös jyväskyläläisten opiskelijoiden vapaaehtoistoiminnan osalta. Työntekijät ja yhteistyötahot analysoivat VaParin vahvuuksina olevan yhteistoiminta, ihmisseläheisyys, ryhmätoiminta ja kyky luoda verkostoja, jotka kaikki lisäävät sosiaalista pääomaa. Verkostoyhteistyö nähtiin voimavarana. (Kokousmuistiot kevät 2004.)

Ystävätoiminta on molemminpuolista antamista ja saamista. Vammaiselle sillä on erityisesti elämänlaatua parantava, jopa kuntouttava merkitys. Ketju-lehdessä kehitysvammaisen ja näkövammaisen Ritva kertoo, että hän itse etsi VaParista ystävän kaupungin lopetettua kodinhoitopalvelut. Hän kertoo ystävänsä olevan pitkämielinen, iloinen, avoin ja kestävän huonotkin päivät. Hän tapaa ystävänsä kerran viikossa. Ystävä lukee ääneen Ritvalle, tekee muistilappuja ja oli mukana matkoilla kehitysvammaisten juhlassa ja ”silminä” miesystävää tapaamassa. Vapaaehtoinen kertoo: ”*Ritvan löytyminen on ollut huima kokemus. En osaa edes laittaa tätä sanoiksi, tästä on tullut asia, jota ilman en voi kuvitella olevani. Jokainen tekee hyviä palveluksia naapureille, tuttaville ja ystäville. Tämä suhde vain sattui syntymään tietyn organisaation kautta. Tapaamme Ritvan kanssa toisiamme kuten muutkin ihmiset. Opin häneltä joka kerralla jotakin uutta; ne ovat pikkuasioita, joita hoksaan, kun seuraan hänen elämäänsä ja tapaansa selviytyä*” (Palokari 2004, 51.) Tämä ystäväpari on antanut hyvän mallin luottamuksellisesta ystäväsuhteesta. Ritva on ilahduttanut vapaaehtoisurssilaisia joskus kauniilla laulullaan ja kertonut vammaisten ystäväntarpeista tuleville vapaaehtoisille.

6 POHDINTA JA PÄÄTELMÄT

VaPari menestyi osaltaan siksi, että sillä oli poikkeava rooli sosiaali- ja terveystoimen yksiköistä. Se oli valmis uusiin toimintoihin ja muutokseen. SPR oli rinnalla toimijana sulautuen ystävätoiminnan osalta yhteen. Toiminta hyödytti molempia. Lisäksi johtajayhdyshenkilöllä säilyi usko toiminnan tärkeyteen ja alusta alkaen esimiehensä lupa ”sukkuloida” eri sektoreilla. Toiminnassa ei ollut tiukkoja raja-aitoja, mutta palautetta luonnollisesti annettiin ja saatiin. Raivolan (2000,30) mukaan suomalaisessa organisaatiossa käydään vain työssä eikä siitä kehity itsensä toteuttamisen areenaa. Minä olen toista mieltä tästä vapaaehtoistoiminnan näkökulmasta. Kaikki, myös lyhyen aikaa toimineet työntekijät ja vapaaehtoiset saivat toteuttaa luovuuttaan esimerkiksi VaParin sisustamisessa, tapahtumissa, projekteissa, ryhmissä, kirjoituskilpailuissa ja viestinnässä.

6.1. Innovatiivinen VaPari

VaPari syntyi lama-ajan tilanteessa, jolloin vapaaehtoistoiminta ja kolmas sektori lähti uuteen nousuun ja arvoon. Se sai uudenlaisen rakenteen kaupungin yksikkönä, jossa järjestöt limittyivät toimintaan kiinteästi mukaan. Toiminnan tietyt rakenteet, hierarkiat ja toimintamallit tulivat sosiaali- ja terveystoimelta sekä vapaaehtoisten koulutuksen ja ystävätoiminnan arvomaailma, mallit ja materiaali osin SPR:ltä. Malleja ei tarvinnut käyttää orjallisesti. Erilaiset arvot olivat toiminnassa rikkautta. Uusia toimintoja ja yhteistyömuotoja luotiin. Aloite tuli usein vapaaehtoiselta, asukkaalta tai toiselta yhteisöltä. Palautteiden mukaan VaParista syntyi se matalan kynnyksen paikka. Tosin mielenterveyspuolen yhteistyökumppanit odottivat enemmän yhdessäoloa ja toimintalue jouduttiin rajaamaan kaupunkiin ja sairaalan osalta lähinnä terveyskeskuksen sairaalaan. Jo ulkoasultaan VaPari poikkesi muista sosiaali- ja terveystoimen yksiköistä. Siellä oli tauluja, väriä, kukkia, kynttilöitä sekä vieraille aikaa ja kahvit usein tarjolla. Keinutuolikin saatiin lahjaksi. Siihen istutettiin hyvinvointituntien alustuksen pitäjät. Työsuojeluvaltuutettu ja työterveyshoitaja antoivat vierailuillaan positiivista palautetta VaParin hengestä.

Alussa hajanainen tehtäväalue haittasi vapaaehtoistoimintaan paneutumista. Organisaation jatkuva muutos ja esimiesten vaihtuminen veivät voimavaroja. Sain kuitenkin paljon tukea ja vapautta toteuttaa suunnitelmia. Kuuluminen sosiaalitoimen pienten yksikköjen johtoryhmään toi vertaistukea, mutta vei myös paljon aikaa. Kaipasin ammatillista työparia. Projektien myötä ja yhteistyön verkostoissa sain kumppanuutta, mutta jatkuvuus puuttui. Työllistettyjen, opiskelijoiden ja muiden VaParissa työskentelevien ohjaaminen oli antoisaa, vaikka usein siihen ei jäänyt riittävästi aikaa. Harjoitteluun hakeutui aktiivisia ja itsenäisiä opiskelijoita. Mielestäni jokaisella oli myös jotain annettavaa meille ja vapaaehtoistoiminta tuli heille tutuksi.

VaParin toiminta alkoi hyvin innovatiivisesti sopivien tukijoiden löytyessä aikaan sopivassa hengessä ja tilanteessa. Vastaava kaupungin perustamaa tukipaikkaa yhdistyksille ei ollut. SPR:llä toimi muutamia osapäiväisiä avoimen vapaaehtoistoiminnan keskuksia. Seurakunnalla oli Tampereella Mummon kammari ja Jyväskylässäkin Lähimmäisen kammari. Kaupungin palkkaama vapaaehtoistoiminnan ohjaaja toimi Vantaalla, jossa vapaaehtoistoiminnan koordinoitua on toteutettu yli 30 vuotta. Vapaaehtoistoiminnan tukiyksikkö, Vapis, perustettiin sinne 2002. Yksikön tehtäviin kuului VaParista poiketen toimintoja, jotka meillä hoiti Nuorten palvelukeskus sekä myös avustusten jako järjestöille. (Torvinen 2003, 80–81.)

SPR:n Avain vapaaehtoistoimintaan (AVATO)-projektin myötä avattiin osapäiväisiä avoimia vapaaehtoistoiminnan keskuksia eri seuduille vuosina 1995 - 2001. SPR:n Jyväskylän osaston ystävötoiminta sai projektilta vuosittain avustuksen VaParissa käytettäväksi. Myönteisten kokemusten perusteella SPR toteutti Vapaaehtoiskeskusten jatkoprojektin. Vapaaehtoiskeskuksia perustettiin 20 paikkakunnalle vuosina 2003-2005. Yhteistyökumppaneina olivat kunnat ja järjestöt. Aktiiveja toiminnassa oli 10–25 henkilöä. Osa keskuksista toimi vain yhtenä päivänä viikossa osa useampina muutaman tunnin päivässä. Vapaaehtoisvoimin vedetyt keskuksset toimivat epäsäännöllisesti ja sekä uusien toimijoiden että asiakkaiden määrä oli vähäinen. Palkattu henkilö, joka oli usein tukityöllistetty, jämäköitti toimintaa. Kokemukset toiminnasta olivat osin samoja kuin VaParissa, esimerkiksi ystävänvälitys oli parantunut, toiminta oli monipuolistunut ja oli luotu matalan kynnyksen paikka sekä SPR:n näkyvyys paikkakunnalla oli lisääntynyt (Ilvonen, 2005.) Näissä keskuksissa oli toiminnan luonne erilainen kuin

VaParissa sisältäen esimerkiksi ruokailua, kirpputoreja, lastenhoitoa, verenpaineen mittausta ja ajanviettoa. Asiakaskyselyyn vastanneista 33 % osallistui vapaaehtoistoimintaan. VaParissa vapaaehtoistoiminnan organisointi, ystävävälitys, verkostotyö ja vapaaehtoistoiminnan koordinointi olivat päätehtäviä, jotka vaativat ammattilaisen valmiuksia ja asemaa. Toiminta oli kokopäiväistä, jolloin saavutettavuus oli parempi. Alussa suunniteltiin VaPariinkin vapaaehtoisen vetämäksi soveltuvaa tupaa tai asukkaiden olohuonetta, mutta tilavaihtojen myötä pienet oleskelutilat jäivät lähinnä vapaaehtoisten käyttöön.

Innovaatiot Hänninen (2003, 230) luokittelee keksintöihin, aloituksiin ja uudisteisiin. Keksinnön tulisi olla mullistava, perustava ja vaikuttava. Uudisteet voivat olla pienimuotoisiakin parannuksia kehittäytyön ansiosta. Näiden kahden väliin sijoittuu uuden aloitus. Edellä olevien määritteiden mukaan VaParin toiminta on innovaationa uuden aloitus. Siinä kaupungin sosiaali- ja terveystoimi sekä SPR ja monet järjestöt ja hankkeet lähtivät yhteistyöhön. Tarvittiin matalan kynnyksen kohtaamispaikkaa vapaaehtoisille ja asiakkaille erityisesti ystävävälitykseen ja vapaaehtoisten ohjaukseen. Ammatillisen työn suuntaaminen oli tarpeen toiminnan organisoimiseen, tiedottamiseen ja kouluttamiseen. Kaupunki nähtiin arvovaroiltaan neutraalina ja hyvänä yhteistyökumppanina. Viranomaisyhteistyön tärkeys on tutkimuksinkin todettu. (Matthies 1996, 27; Luomala & Pyykkönen 2002, 143; Hänninen 2003, 241, Luomala 2003, 195.) Toiminta lähti työntekijän aloitteesta, mutta se on saanut merkityksensä vasta vapaaehtoisista, asiakkaista, ryhmistä ja monista yhteistyöhankkeista ja näiden välisistä suhteista. Hännisen (2003, 231) mukaan uuden aloitukset ovat luonteeltaan kollektiivisia ja sijoittuvat vuorovaikutuksen piiriin. Aloituksessa on silloin kyse juuri tilanteeseen tarttumisesta ja satunnaisten tilanteiden hyödyntämisestä. Käytännössä tämä on aikaa vievä prosessi.

Yhdistykselle uuden aloittaminen voi olla reitti, joka tukee yhdistyksen toimintaa ja kanssakäymisen muotoja. Aloitukset voivat kannustaa taas innovatiivisesti uusiin aloituksiin ja taata toiminnan jatkuvuuden. Tällaisia aloituksia voidaan kutsua konstruktivisiksi. (Hänninen 2003, 232). Innovatiivisuus sanana luo myönteisiä mielikuvia. Se on tarpeeksi epätasällinen ja moninainen ja edesauttaa siten haettaessa tukea uusille luoville, omaa aikaansa seuraaville hankkeille. Tämä on huomattu kasvuun ja työllisyyteen liittyvissä EU-raporteista. Kuitenkin innovatiivisuus on mahdollista

yhdistää myös laadullisesti uuden ja ennakkoluuloista vapaan toiminnan aloittamiseen. Tosin vaarana on, että termi kuluu käytössä ja menettää merkitystään. Institutionaalisessa virallisessa toiminnassa on usein monenlaisia kahleita ja pidäkkeitä luovuudelle. Yhdistykset, jotka toimivat kollektiivisen toiminnan areenoina, voivat olla tärkeitä näiden pidäkkeiden poistamisessa ja tukea luovuutta. Useamman yhdistyksen toiminnalla saadaan kerrannaisvaikutuksia ja vaihtoehtoja toimintaan. (Hänninen 2003, 243–245). VaParikin oli avoin kokeilumielessä erilaisille yhdistyksille, kuten esimerkiksi liikennepuiston käynnistys ja monet projektit osoittivat.

6.2. Resurssien riittävyys uhkana

Vapaaehtoistoiminnan mittarit ja seuranta on yksi haaste toiminnalle. Resurssien osoittamisen vastapainoksi on myös pystyttävä osoittamaan toiminnan laajuutta ja mahdollisuuksien mukaan myös vaikuttavuutta. Kolmannen sektorin monitahoisuus, laajuus ja kirjavuus aiheuttavat sen, että areena on jatkuvassa muutoksessa. Vaarana on, että toiminta ammatillistuu ja markkinoistuu. Niistä taas aiheutuu tehokkuuden ja tuloksellisuuden vaatimuksia suorituspainoineen. Tämä taas voi vaikuttaa halukkuuteen toimia vapaaehtoistyössä ja luo paineita korvauksien maksamiseen toiminnasta. Myös järjestöjen tukityöllistäminen saattaa vaikeuttaa rajanvetoa vapaaehtoistoimintaan. (Pohjola 1999,74–75, Helander 1998, 130.)

VaParissa oli alusta alkaen erilajisia sekä kaupungin että SPR:n lyhytaikaisia tukityöllistettyjä, mutta tehtävät erosivat vapaaehtoisten tehtävistä. Työllistetyt olivat ystävälittäjänä hoitaen rekisteriä, toimistotehtävissä, projektin vetäjinä ja vapaaehtoisten yhteyshenkilöitä. Kaupunkiseurakunnan diakoniatuomisto työllisti yhden henkilön VaPariin vanhusten ja vammaisten avustajaksi. Joskus vastuullinen vapaaehtoinen sai tukipaikan ja työkokemusta, mikä on auttanut uralla etenemisessä. Haittana tietenkin oli jatkuvuuden puute ja perehdyttämisongelmat. Juuri kun henkilö oppi työt, loppuivat määrärahat. Arkistointi, tilastointi, rekisterit ja ohjaus piti saada pysymään tietyllä mallilla. Oli vaarana, että vaihtuva henkilö tekikin asiat omalla tavallaan. Toiminnan koordinointi, asiakkaat ja yhteistyökumppanit kärsivät myös vaihtumisesta. Lisäväriä toi SPR:n työllistämä somalialainen mies, joka toimi maahanmuuttajien tukihenkilötoiminnassa. Hän suunnitteli ja kokosi miesten

puutyöpajaryhmän, joka toimi useita vuosia osin vapaaehtoisen vetämänä. Välitystoiminta vaikeutui, koska hänellä oli heikohko suomenkielen taito. Tehtävät tehtiin rinnakkain. Hänellä oli teknistä tietoa ja taitoa esimerkiksi Power Pointin käytössä, mutta henkilökunta tarkisti asiatiedot.

Pelkäsimme, että VaParin henki muuttuu Kumppanuustalolle tullessa, mutta palautteiden mukaan hyvä henki säilyi. Päinvastoin saimme uutta sosiaalista pääoma uusien verkostojen myötä. Pelkäsimme myös vapaaehtoisten vähenevän. Toisaalta työttömien oletettiin lähtevän enemmän toimintaan kuin mitä tapahtui. Aina silloin tällöin joku herätti kysymyksen, voiko työnhakija toimia vapaaehtoisena, vaikka asia oli tarkistettu työvoimaviranomaiselta. Vapaaehtoisia saatiin lisää varsinkin maahanmuuttajien tukihenkilötointaan. Perheet toivoivat perheitä ja ystäviä iäkkäillekin, mutta eniten toimintaan tuli nuoria opiskelijoita. Ehdotimme nuoria joskus pareittain perheisiin, jolloin he voisivat olla koululaisten kavereina.

Yhteistyökumppanien mielestä paikan muutolla ei ollut negatiivista vaikutusta toimintaan. Kyselyssämme yhdestätoista vastanneesta lähes puolet (5) vastasi, ettei muutto vaikuttanut mitenkään. Kaksi vastasi, ettei vaikuttanut paljoa. Lisäksi yhden vastaajan mielestä yhteistyö lisääntyi ja yksi koki sen monipuolisemmaksi. Yksi koki muuton etäännyttäneen ja oli sitä mieltä, että asiakkaat eivät jaksa kulkea uuteen paikkaan. Viimeinen vastaus viittasi havaintoomme, että erityisesti vanhus- asiakkaat ja vapaaehtoiset sekä kotihoito etäännyivät hankalan matkan ja muuttojen takia. Asioita hoidettiin tosin enemmän puhelimitse.

Yksi menestyksen mittari ovat kustannukset. On selvää, että VaPari tuotti merkittävästi sosiaalista ja myös taloudellista pääomaa yksinäisille ihmisille sekä yhteiskunnalle pienillä tai kohtuullisilla kustannuksilla ajankohtana, jonka tutkimukseni kattaa. VaParin budjetti sosiaali- ja terveystoimen talousarviossa oli aloitettaessa vain noin 350.000 markkaa. Se säilyi useana vuonna samassa tasossa. Kumppanuustalolle muutettaessa ja palkkauskustannukset noustessa, vähensimme ulkopuolista siivousapua vastaavan määrän ja siivosimme osin itse. Lisärahoitusta hankimme projekteilla ja sponsorien lahjoituksilla eri toimintoihin, kuten Liikennepuistoon, AV-välineisiin, kirjoituskilpailun palkintoihin ja juhliin. Toimimme edullisesti myös järjestämällä monet tapahtumat verkostoyhteistyönä.

Vapaaehtoisten palkaton toiminta on jonkin verran arvioitavissa rahassa tai henkilötyövuosina. Vapaaehtoisvuonna tämä tunnustettiin ja vapaaehtoistoiminnan kehittämisryhmäkin sen totesi. Kolmannen sektorin työpanos voi olla kansantaloudessa 4-6 % luokkaa. Toiminnalla on taloudellista merkitystä. Se on kuitenkin vaikeasti mitattavissa. (Helander, 1998, 91–93, Siisiäinen 2002, 87.) Jos 100 ystävää toimii vanhusten palvelussa kaksi tuntia viikossa, tekee se vuodessa jo noin 10.000 tuntia, mikä on noin viiden työntekijän työpanos. Tämä on laskettavissa eduksi, koska näin voi säästyä esimerkiksi kodinhoitajan tai lähihoitajan työaika. SPR laski vapaaehtoisvuonna 2001, että sijoittamalla euron vapaaehtoistoimintaan, saa yli kahdeksan euron edun ja järjestön Jyväskylän osaston puheenjohtaja toteaa viime vuoden viimeisessä VaParin Uutisissa vapaaehtoistunnin hinnan arvioidun jo 17 euroon (Salomaa 2007). Nämä todistavat VaParin lähes 500 vapaaehtoisen tuottaneen myös taloudellista pääomaa yhteiskunnalle. Myös VaParin laaja työllistämisaikutus ja opiskelijoiden suosittu käytännön harjoittelupaikka on merkityksellinen. Vapaaehtoistoiminta ja järjestöt tulevat tutuiksi, millä on positiivinen vaikutus myös toiminnan arvostukseen. Tällaisen palautteen antoi loppuarvioinnissa myös useita viikkoja työelämään tutustumisjaksolla ollut ammattiopettaja.

VaParissa palveluja saaneet olivat yleensä tyytyväisiä saatuaan ystävän tai muun avun, mutta huomattavan paljon oli niitä, joille ei vapaaehtoisapua löytynyt. Asiakastytytyväisistä ei ole tehty tarkempia tutkimuksia. Vapaaehtoisurssilaisilta kysyttiin palaute joko kirjallisesti tai ryhmänä kurssien jälkeen. Valtaosa oli tyytyväisiä koulutukseen. Jotkut kuitenkin halusivat pitempää kurssia ja esimerkiksi tietoa sairauksista. Vapaaehtoinen toimii kuitenkin tavallisen ihmisen taidoin eikä lääketiede kuulu peruskurssiin. Sairaalan yhdyshenkilöiden toivottiin antavan tarvittavat tiedot välineiden käytöstä ja perehdyttävän perusasioihin, mutta henkilökunta oli usein kiireistä. Usein kritisoiitiin kurssitiloja, jotka olivatkin ahtaat ja epäkäytännölliset. Järjestimme kurssieja myös kirjastolla, mutta silloin ei VaPari tullut kaikille tutuksi. VaParissa kurssitetut tunsivat heti paikan omakseen ja jäivät herkemmin toimintaan. Ehkä eniten resurssipulasta ja vaihtuvuudesta kärsi maahanmuuttajien tukihenkilötoiminta. Ongelmia lisäsi kielivaikkeudet. Tukihenkilöt saivat vain kerran tulkin käynnille ystäväperheen luo. Tukihenkilön ja tulkin tilaaminen oli monimutkaista

ja aikaa vievää ulkomaalaistoimiston kautta. Koulutuksen sisältöön panostamiseen ei ollut myöskään voimavaroja. (Nurmi & Oksanen, 2005, 61–62)

Marin (1999a, 4-10) puhuu tilan voimasta tai hengestä. Se tarkoittaa sekä todellisia että symbolisia piirteitä, joista osa on yksilöllisiä, subjektiivisia. Osa on intersubjektiivisia, ihmisten kanssakäymisestä syntyviä mielikuvia, tunteita ja merkityksiä, jotka liitetään kyseiseen paikkaan. Paikallisidentiteettiin liittyy myös sosiaalisten suhteiden informaalisuus, esimerkiksi tunne, että on aina tervetullut. VaParillakin oli hyvin erilaisia verkostoja, osa liittyi kaupungin sosiaali- ja terveystoimeen, kulttuuritoimeen tai muihin hallintokuntiin, osa järjestöihin, projekteihin, seurakuntaan tai muihin yhteisöihin. Ne muotoutuivat yleensä tehtävän mukaan, esimerkiksi suunnittelussa ja koordinoinnissa vapaaehtoistoimikunta, vapaaehtoisten kouluttamisessa SPR, kansalais- tai työväenopisto ja seurakunta. Maahanmuuttajien tukemisessa verkostoiduttiin Ulkomaalaistoimiston (nykyisin Maahanmuuttajapalvelut), maahanmuuttajien omien järjestöjen ja kotoutumista edistävien projektien kanssa, ystävöiminnassa SPR:n, kotihoidon, vanhusten palvelupaikkojen tai terveyskeskussairaalan kanssa. Kumppanuustalolla oli oma verkkonsa, kuten Työttömien yhdistys, HYVE- ja kaikki muut toimijat. Verkostoja oli vuosien varrella runsaasti. Luomalan (2002) mukaan kolmasosa jyvaskyläläisistä oli osallisena toisten järjestöjen tai projektien kanssa erilaisissa toiminnoissa.

VaPari sai vuonna 2000 SPR:n Vuoden ystävänteko - tunnustuksen. Kumppanuustalon toimijat saivat Kansalaisopiston aikuiskoulutuksen kunniapalkinnon keväällä 2004. Samana keväänä Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto myönsi VaParin eläkkeelle jäävälle johtajalle kansalaistoiminnan tunnustuspalkinnon ”ansiokkaasta kansalaistoiminnasta ihmisten hyvinvoinnin hyväksi”. Sitä luovuttaessaan Keski-Suomen yhdistyksen puheenjohtaja Sakari Möttönen perusteli, että vuonna 1995 perustetusta vapaaehtoistoiminnan keskus VaParista on syntynyt arvostettu yhteistyökumppani ja vapaaehtoisten tukipaikka. Palkinto annettiin tunnustuksena vapaaehtoistoiminnan kehittämisestä ja sen tarkoituksena on kiinnittää huomiota kansalaistoiminnan merkitykseen ihmisten hyvinvoinnissa. (Jyväskylä 2004, 5)

6.3. Tulevaisuuden haasteet ja jatkotutkimusideat

Tiedotus ei heti tavoita ihmisiä ja uuteen paikkaan on oma kynnyksensä tulla. VaParin tiedotus on kehittynyt alusta alkaen vuosittain. Yhteistyökumppanit olivat siihen pääosin tyytyväisiä. Viestintäsuunnitelman laatiminen 2003 toi kokonaiskuvan hahmottamisen ja toiminnan edistämiseen etuja. Viime aikoina sähköposti ja netti ovat nopeuttaneet viestintää. Nykyisellä VaParin paikalla on etuna keskikaupungilla sijainti ja kulttuuritoimen tuoma laajentunut yhteistyö, mutta yhteisten kokoontumistilojen puute on aikaisempaa suurempi.

Aloitetuista toiminnosta ei onnistunut mummojen ja vaarien saaminen lapsille eikä kirje- ja puhelinystävöitymistä, vaikka kotihoito sitä toivoi. Ehkä näissä olisi tarvittu enemmän tiedottamista, ohjausta ja koulutusta sekä säännöllistä yhteistyötä kotihoitoon. Ikäihmisten ryhmiä olimme suunnitelleet enemmän Kumppanuustalolle, koska ystäviä ei riittänyt tarvitseville. Kuitenkin syrjäisen sijainnin ja huonojen kulkuyhteyksien vuoksi, osallistuminen jäi heikoksi. Matkojen kulukorvauksia saatiin vapaaehtoisille vain satunnaisesti eri projektien rahoilla. Vapaaehtoistoiminnan opasta ja kattavaa järjestörekisteriä emme saaneet kootuksi. Kuitenkin alan kirjallisuutta alkoi ilmestyä ja HYVE-toiminta otti suunnitelmiinsa järjestörekisterin. Tärkeintä oli vapaaehtoistoiminnan tunnustaminen yhtenä kehittämiskohteena kaupungin luottamuselinten hyväksyessä Jyväskylän vanhuspoliittista strategiaa vuoteen 2010.

Toiminta oli laajaa ja tunnustan, että olisi ollut eduksi voimavarojen keskittäminen. Suostuimme ehkä liian moniin erilaisiin ehdotuksiin. Moni toiminta on kuitenkin vakiintunut tai jatkunut toisessa yhteisössä. Saman laajuuden olen kokenut tätä tutkimusta tehdessäni. Koen toiminnan vieläkin niin omakseni, että en raaskisi jättää mitään aineistostani pois. Vieraampi tutkija ehkä rajaisi enemmän aineistoa, mutta toisaalta hän ei tietäisi monenkaan asian taustoja pelkän toimintakertomuksen, lyhyen tekstin tai numeron perusteella.

Kehittämistyöryhmässä (2004) tuotiin joitakin uusia ehdotuksia toiminnan organisoimiseksi. Sellaisenaan ehdotus ei ole toteutunut. Koordinaattorin nimike kuvaa paremmin työn luonnetta ja antaa selkeyttä työnjakoon SPR:n ja muiden järjestöjen

kanssa. VaPari on tuki- ja koordinoitipaikka kolmatta sektoria varten. Se järjestää ja osallistuu erilaisiin hankkeisiin ja uuden toiminnan kehittämiseen. Se mahdollistaa ystävälityksen ja vapaaehtoistoiminnan organisoimisen, tiedotuksen ja seurannan. Vapaaehtoisten ohjaajan tulisi olla pysyvä ammattilainen tietotaidon ja jatkuvuuden turvaamiseksi suurissa vapaaehtoiskeskuksissa. Järjestöjä tarvitaan ystävöimintaan ja kansalaisten kohtaamispaikan emännöintiin, tapahtumiin sekä kehittämisprojekteihin. Myös ystävälittäjän tulisi olla pysyvä ja kokopäiväinen. Kaupungin henkilöstön aktiivisempaa työpanosta tarvitaan vapaaehtoisten vastaanottamisessa ja perehdyttämisessä. VaParin alkuaikoina terveyskeskussairaalan kanssa toteutettu PAS-kokeilu sekä Virikeriihi-projekti ja KotoCross- projekti osoittivat, että vapaaehtoisia saadaan, jos heistä huolehditaan. Syrjänen (2003, 36) kuvaa vapaaehtoisen jaksamisen perusedellytyksiä. Ei riitä, että on tilat, kurssit ja välitys. Tarvitaan omiin arvoihin soveltuva toiminta, perehdytystä ja osallistumista sekä erilaista tukea ja huoltoa. Vapaaehtoistoimikunta olisi edelleen mielestäni oiva tuki ja vuorovaikutuskanava ammattilaisille ja kolmannelle sektorille.

Yhä useampi ihminen on tänään ikäihminen ja elää yksin ilman riittäviä sosiaalisia suhteita. Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut eivät riitä. On myös monia muita ryhmiä, kuten vammaiset ja mielenterveyskuntoutujat tai lastensuojelua tarvitsevat lapset, jotka elävät haavoittuvissa olosuhteissa. Tulevaisuudessa pakolaisten määrä lisääntynee, rikkaiden ja köyhien välinen kuilu syvenee, kaupungistuminen jatkuu ja elämäntapasairaudet lisäävät tuen tarvetta. Jopa Suomessakin syntyy ympäristöongelmia, jotka uhkaavat yksilöä. SPR:n mukaan haavoittuva on henkilö, jota uhkaavat tilanteet vaarantavat hänen henkensä tai mahdollisuutensa elää sosiaalisesti ja taloudellisesti tyydyttävää ja ihmisarvoista elämää (Korpela, 2001, 31). Tarvitaan yhteisvastuuta, inhimillistä tukea ja koordinoitua apua erilaisiin tilanteisiin. Myös sosiaalisen tuen antaminen paikallisissa olosuhteissa on tarpeen. Tällöin tarvitaan ihmisen kunnioittamista, arvostamista, ystävyyttä, yhteistyötä ja myös vapaaehtoistoiminnalle arvontaa. (emt., 2001, 11–12, 15.) Vapaaehtoistoiminnan keskuksen antama tuki ja kumppanuus järjestöille ja vapaaehtoistoiminnan koordinointi ovat merkittäviä. Vapaaehtoisia on saatu monenlaisiin aktiviteetteihin. Heidän tietotaitoaan ja verkostojaan on lisätty. Monet sosiaalista tukea ja verkostoitumista lisäävät toiminnat, kuten ystävän välitys, ryhmätoiminta ja projektiyhteistyö lisäävät asukkaiden sosiaalista pääomaa ja yhteisöllisyyttä osana kansalaistoimintaa.

Jatkotutkimusideat

Jatkotutkimuksena voisi olla VaParin ja kolmannen sektorin vapaaehtoisten laadukas vastaanottaminen erilaisille toiminta-areenoille. Vapaaehtoisten aito näkeminen ja motivointikeinot tulisi liittää työntekijän perehdytykseen. Tarkastelussa voisi olla myös nuoret kasvamassa sosiaaliseen vapaaehtoistoimintaan. Edellä tutkimuksissa todettiin, että koululaiset olivat halukkaita vapaaehtoistoimintaan ja nuoret tulevat toimintaan, jos heitä pyydetään. Uutena toimintamuotona voisi heille olla sähköpostin ja Skypen käyttö kirjeen sijasta.

Toisena jatkotutkimusaiheena haluaisin tarkastella kulttuurin erilaisten vaihtoehtojen tuomista vanhuksille vapaaehtoisvoimin. Virikeriihi-projekti ja ikäihmisten ryhmät osoittivat, että vanhukset pitävät esimerkiksi valokuvista, kirjallisuudesta ja musiikista. Ohjaan eläkeläisten senioritanssiryhmää, jossa käy melko iäkkäitä. Tutkimukseen voisi ottaa vanhuslähtöisen näkökulman. Nykyvanhukset ja suuret ikäluokat toivovat varmasti myös laitoksissa asuessaan laajaa kulttuurin tarjontaa sekä kuulevansa myös klassista musiikkia, ehkä heviäkin, perinteisen hanurimusiikin sijasta. Tutkimuksessa tulisi ottaa vanhukset mukaan suunnitteluun ja toteuttamiseen.

Kolmantena jatkotutkimuksena tulisi tarkastella sosiaali- ja terveystoimen palveluiden aluetyön mahdollisuuksia järjestää kokoontumistilat sekä ammattilaisen perehdytystä ja ohjausta vapaaehtoisille ja heidän vetämilleen ryhmille. Toisiko yhteistyön tiivistäminen lähipalveluissa VaParin ja kolmannen sektorin kanssa lisäresursseja?

LÄHTEET

(1) ARKISTOLÄHTEET

Jyväskylän kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunta

Kokouspöytäkirja 23.2.1994

Pysyväismääräykset

Jyväskylän kaupungin Vapaaehtoistoiminnan keskus VaPari

Aariola, H. Virikeriisi – projekti. SPR:n Jyväskylän osaston ja VaParin vanhustyön kokeilu 2001. Moniste.

Anna Ystävyys lahjana toiselle. Jyväskylän kaupungin vapaaehtoistoimikunta (toim.): Vapaaehtoistoiminta tutuksi kirjoituskilpailun 2001 satoa. Kopijyvä Oy, Jyväskylä 2002.

Bäck, T. Mukava-hanke 2004, Jyväskylä. Moniste.

Kirjeet, päätökset, esitteet, kokouksesitelmät, muistiot ja koulutusohjelmat 1995–2004

Kokousmuistiot ja pöytäkirjat, VaPari 1995–2004.

Kysely yhteistyökumppaneille 19.4.2004, kooste.

Nylund, M. Luentomuistiinpanot Vapaaehtoisuuteen kasvaminen seminaari, Jyväskylässä 4.5.2004.

Salomaa, R. Suomen Punainen Risti ja vapaaehtoistyö. Vaparin Uutiset 2007:1, s. 6.

Toimintakertomukset ja Toimintasuunnitelmat vuosina 1994–2004

Tukihenkilöesite. Jyväskylän nuortenpalvelukeskus.

Vanhuspalvelujen hyvinvointiohjelma. Jyväskylän kaupungin Sosiaali- ja terveyspalvelukeskus. Vanhat työryhmä, 1999. Moniste.

Vapaaehtoistoiminnan järjestämistä selvittävä työryhmän raportti, tammikuu 2004.

Vapaaehtoistoimikunnan muistiot 1997–2004

Viestintäsuunnitelma 2003.

www.vapaaehtoiset.org/vapaaehtoiset/yleista.html, 25.01.2001 tulostus.

SPR:n Länsi Suomen piirin arkisto:

Ilvonen, A. SPR:n vapaaehtoistoiminnan keskusten arviointi. SPR, 2005. Moniste.

Kettunen, I.: Kotocross kiintiöpakolaisten kotoutumisen tukena. Pakolaistiimi SPR, 2004

KotoCross Jyväskylässä, loppuraportti. SPR:n Jyväskylän osasto, 2004.

(2.) HAASTATTELUT JA TIEDOKSIANNOT

Alho, Kristiina: Ystävälityksen vaiheita (online). Vastaanottaja: Leena Hänninen. Lähetetty: 24.3.2008. Sähköpostiviesti.

Aroheinä, Arja: 11.3.2008. Suullinen tiedonanto.

Salonen. Maarit: 26.3.2008 Suullinen tiedonanto

Välimäki, Sari: 17.3.2008. Suullinen tiedonanto

(3.) KIRJALLISUUS

Astikainen, A. & Laukkanen, J.: Mikä on oikea kumppanuus? Yhteisöllisen toiminta-areenan haasteita ratkomassa. Teoksessa Särkelä, R. & Tiippana, P.(toim.): HYVE-projektista pysyvään kumppanuuteen. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, Helsinki 2005, s. 94–100.

Eskola, A. & Kurki, L. (toim.):Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Vastapaino, Tampere 2001.

Eskola, J. & Suoranta, J.: Johdatus laadulliseen tutkimukseen Kirjapaino Gummerus, Jyväskylä 1998.

Etzioni A.: Nykyajan organisaatiot, Modern Organizations. Suom.: Seppo Randell. Suomen ylioppilaskuntien liitto, KK:n laakapaino. Tammi, Helsinki 1973

Gothi, R.: Omaiset – loppuunpalaneita ihmisiä vai käyttämätön voimavara. Sosiaali- ja terveysministeriön kehittämisosaston julkaisu: 4, Helsinki 1991.

Hakkarainen, P. & Syrjänen, K. Vapaaehtoistoiminnan kansainvälinen julistus. Teoksessa: Hakkarainen P. (toim.) Tukea ja mahdollisuuksia vapaaehtoistoiminnalle. Kansalaisareena ry, Helsinki 2003. Riihimäen kirjapaino Oy, 2004, s. 14–16.

Heikkinen, R-L.: Psykkis-sosiaalisen hyvinvoinnin sekä sosiaalisen yhteisyyden ja suoriutumisen arviointi. Teoksessa: Heikkinen R-L. & Suutama T. (toim.): Iäkkäiden henkilöiden toimintakyvyn ja terveyden arviointi Ikivihreät – projekti Osa II Sosiaali- ja terveysministeriön kehittämisosaston julkaisu 1991:10 Valtion painatuskeskuksen Pasilan Valtimo 1992. s. 111–131.

Helander, V.: Kolmas sektori. Käsitteistöä, ulottuvuuksista ja tulkinnoista. Gaudeamus Kirja, Helsinki 1998, Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi 1998.

Hirsjärvi, S. & Remes, P. & Sajavaara, P.: Tutki ja kirjoita Gummerus Oy Kirjapaino, Jyväskylä 2005.

- Hänninen L.: Ikäihmisille vuorovaikutusresepti. Vapaaehtoisen maailma, 2002:1, s. 9.
- Hänninen, L. & Santala, J.: Omaishoidon, vapaaehtoistoiminnan ja moniammatillisen yhteistyön kehittäminen. Hoitotyönvaltakunnallinen kehittämisprojekti. Jyväskylän Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisusarja 1997: 3.
- Hänninen, S.: Yhdistykset uuden aloittajana.. Teoksessa Hänninen, S. & Kangas, A. & Siisiäinen, M. (toim.): Mitä yhdistykset välittävät. Tutkimuskohteena kolmas sektori. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2003, s. 228–247.
- Hyypä, M.: Elinvoimaa yhteisöstä, Sosiaalinen pääoma ja terveys. Otavan kirjapaino, Keuruu 2002.
- Ilmonen, K. Sosiaalinen pääoma: käsite ja ongelmallisuus. Teoksessa Ilmonen K. (toim.): Sosiaalinen pääoma ja luottamus. SoPhi, Jyväskylän Yliopisto 2000, s. 9-38.
- Jyrkämä, J.: Vanhusten hoito toimintakäytäntöinä - uuden toimintanäkökulman etsintää. Teoksessa Parviainen T. (toim.): Näkökulma vanhusten hoitotyöhön, 1998, s. 174–194.
- Jyväskylä. Jyväskylän kaupungin tiedotuslehti, 2004: 4, s. 5.
- Kansalaisyhteiskunta 2006 toimikunta. Oikeusministeriön julkaisu:14. Edita Prima Oy, Helsinki 2005.
- Kemppainen, E & Koskela, A.: ”Sais edes jonkun pienille asioille” Asiakkaiden kokemuksia kertaluontoisesta vapaaehtoistoiminnasta. Päättyö S/K 8. Jyväskylän terveyden ja sairaanhoidon koulutusyksikkö, 1997.
- Korpela, T. (toim.): Strategia 2010. Näin tuemme haavoittuvia. Käännös: Ristanen T. Suomen Punainen Risti. Esa Print Oy, Lahti 2001.
- Koskenvesa, E.: Pelaajakokemuksia valmentajille–teologian opiskelijat ja vapaaehtoistoiminta. Teoksessa Eskola, A. & Kurki, L. (toim.): Vapaaehtoistyö

auttamisena ja oppimisena Vastapaino Tampere. Gummerus Kirjapaino Oy Jyväskylä 2001, s. 121–136.

Koskiahho, B. Sosiaalipolitiikka ja vapaaehtoistyö. Teoksessa Eskola, A. & Kurki, L. (toim.): Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Vastapaino, Tampere, Gummerus Kirjapaino Oy Jyväskylä 2001, s.15–40.

Kouluttajakansio. Vapaaehtoistoiminnan peruskurssi. Tukea toimintaa ystävyyttä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki 1996.

Kurki, L.: Kasvaminen palvelutehtävään - sosiaalipedagoginen katse vapaaehtoistyöhön. Teoksessa Eskola, A. & Kurki, L. (toim.): Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Vastapaino, Tampere, Gummerus Kirjapaino Oy Jyväskylä 2001, 67–92.

Kuusisto P. Ryhmän voimalla yksinäisyyttä vastaan. Jyväskylän Yliopistossa toimii ryhmä seuraa ja yhteistä tekemistä kaipaaville. Keski-suomalainen, Tänään 3.2.2008, 20.

Lehtinen, S-T.: Tukihenkilö apuna arjessa. Sosiaaliturvan keskusliitto, Helsinki 1994.

Lehtinen, S-T.: Vapaaehtoistyö - kasvava voimavara? Näkökulmia ammattityöhön. Kansalaisareena ry, Helsinki 1997.

Luomala, A.: Päätöksenteko liikkeessä. Teoksessa Hänninen S. & Kangas A. & Siisiäinen M. (toim.): Mitä yhdistykset välittävät Ateena Kustannus Jyväskylä Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2003, s. 190–227.

Luomala. A. & Pyykkönen, M.: Yhdistysten yhteistyökumppanit ja kanssakäymisen muodot. Teoksessa Siisiäinen, M. (toim.): Yhdistykset kolmannen sektorin toimijoina Tutkimus jyvaskyläläisistä yhdistyksistä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Kirjapaino Hakapaino Oy, Helsinki 2002, s. 131–170.

Matthies, A-L.: Epävirallisen sektorin ja hyvinvointivaltion suhteiden tarkastelua. Jyväskylä studies in education psychology and social researc (110). Jyväskylä University Printing House and Sisäsuomi Oy, Jyväskylä 1994.

Matthies, A-L.: Hyvinvoinnin sekatalous ja suomalaiset välittävät organisaatiot. Teoksessa Matthies, A-L. & Kotakari, U. & Nylund, M. (toim.):Välittävät verkostot. Vastapaino 1966. Gummerus Kirjapaino Oy Jyväskylä 1996, s. 11–29.

Mattila, M. & Savonen, S.: Mies vapaaehtoistoimijana Jyväskylän kaupungin vapaaehtoistoiminnan miesprojekti. Yhteiskuntatieteen ja filosofian laitos, Sosiaalityön projektiopinnot, Jyväskylän Yliopisto, 2000.

Marin, M. a): Ikä ja kokemus- vanhustyön kulttuuriset haasteet. Jyväskylän Yliopisto. Luentomoniste 1.10.1999.

Marin, M. b): Sosiaaliset verkostot. Jyväskylän Yliopisto. Luentomoniste 4.8.1999.

Marin, M.: Vanhusten sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma hyvän vanhenemisen ehtoina. Gerontologia 14: 1, 2000, 37–42

Moilanen, J.: Lapset ja aikuiset kumppaneina – sukupolvet verkoksi – hanke 2002 - 2004. Loppuraportti, Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus, 2005.

Möttönen, S. & Niemelä, J.: Kunta ja kolmas sektori Yhteistyön uudet muodot Otavan kirjapaino Oy, Keuruu 2005.

Möttönen, S.: Järjestöt kuntien strategiatyössä. Teoksessa Möttönen, S. & Niemelä, J. Kunta ja kolmas sektori. Yhteistyön uudet muodot. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu 2005, s. 105–109.

Niemelä, J.: Kansalaisyhteiskunnan synty ja kehitys. Teoksessa Niemelä, J & Möttönen, S. Kunta ja kolmas sektori. Yhteistyön uudet muodot Otavan kirjapaino Oy, Keuruu 2005, s. 13–29.

Nieminen, H.: Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa Paunonen, M. & Vehviläinen- Julkunen, K. Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. WSOY, Juva 1998, s. 215–221.

Nieminen, J.: Ylös, ulos ja kentälle–kokemuksia vapaaehtoiskurssin ohjaamisesta yliopistossa. Teoksessa Eskola, A. & Kurki, L. (toim.): Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Vastapaino Tampere, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2001, s. 179–190.

Nuolikoski, O.: Samaan veneeseen. Historiikki Jyväskylän kaupungin sosiaali- ja terveystalvveluista vuosina 1990 - 2002. Jyväskylän sosiaali- terveystalvvelukeskuksen julkaisusarja 2003: 3

Nurmi, L. & Oksanen, T.: VaPari immigrant support person training. Evaluation of the current state of the training. Bachelor's thesis Shool of Tourism and Services Management. Jyväskylän Ammattikorkeakoulu, 2005.

Nurminen, J. & Turtiainen, K. (toim.): Monikulttuurisuusohjelma Jyväskylän sosiaali- ja terveystalvvelukeskuksen julkaisuja 2006:1

Nylund, M.: Varieties of Mutual Support and Voluntary Action. a A Study of Finish Self -Help Groups and Volunteers. The Finnish Federation for Social Welfare and Health. Hakapaino Oy, Helsinki 2000.

Palokari, S.: Vapari ohjaa ystävän luo. Kehitysvamma-alan lehdessä Ketju 40. vuosikerta 2004: 1, s. 50–51.

Parantainen, E. (toim.): Elämää ja hyvinvointia ikääntyville ihmisille. Jyväskylän kaupungin vanhuspoliittinen strategia 2002–2010. Jyväskylän sosiaali- ja terveystalvvelukeskuksen julkaisuja 2002: 1.

Pasternack, A.: Voidaanko lääketieteellä syventää lääketieteen peruskolotusta. Teoksessa Eskola, A. & Kurki, L. (toim.): Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Vastapaino, Tampere Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2001, s. 137–132.

Pohjola, A.: Kansalaisten toiminta-areenat. Teoksessa Hokkanen, L. & Kinnunen, P. & Siisiäinen, M. (toim.): Haastava kolmas sektori Pohdintoja tutkimuksen ja toiminnan moninaisuudesta. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1999, s. 62–75.

Pyykkönen, M.: Vapaaehtoistyö jyvaskyläläisissä yhdistyksissä. Teoksessa: Siisiäinen, M. Yhdistykset kolmannen sektorin toimijoina Tutkimus jyvaskyläläisistä yhdistyksistä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto, Kirjapaino Hakapaino Oy, Helsinki 2002, s. 91–111.

Raivola, R. Tehoa vai laatua koulutukseen. WSOY, Helsinki 1999. WS Bookwell Oy, Juva 2000.

Robson, C.: Käytännön arvioinnin perusteet. Opas evaluaation tekijöille ja tilaajille. Kustannusosakeyhtiö Tammi Helsinki, Tammerpaino Oy, Tampere 2001.

Ropo, A. & Eriksson, P.: Hyvinvointipalvelut, liiketointa ja vapaaehtoistyö. Teoksessa Eskola, A. & Kurki, L. (toim.): Vapaaehtoistyö auttamisena ja oppimisena. Vastapaino, Tampere. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2001, s. 41–53.

Ruuskanen-Parrukoski, P. Tutkielma Kuopion Yliopisto. Hoitotieteen laitos, 1995.

Sarvimäki, A. & Parviainen, T. & Jyrkämä, J. & Kahanpää, - Castren, A.: Eläkeläisten elinolojen kartoitus. Raportteja 1999:1. Kuntokallio Vanhustyön Koulutus- ja tutkimuskeskus .Helsinki 1999.

Seudulliset vanhuspalvelujen strategiset linjaukset vuoteen 2030 ja toimeenpano-ohjelma. Jyväskylän verkostokaupungin ja Keurusselän kuntien vanhuspalvelujen kehittämishanke. Jyväskylän kaupunki 2008:1.

Siisiäinen, M (toim.): Haastava kolmas sektori. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä 1999.

Siisiäinen, M. (toim.): Vuoden 1997 yhdistykset. Teoksessa Hänninen, S. & Siisiäinen, M. (toim.): Mitä yhdistykset välittävät Tutkimuskohteena kolmas sektori. Gummerus Kirjapaino OY, Jyväskylä 2003, s. 11–37.

Siisiäinen, M. Kolmas sektori, yhdistykset ja innovaatiot. Teoksessa Siisiäinen, M. (toim.) Yhdistykset kolmannen sektorin toimijoina Tutkimus jyvaskyläläisistä yhdistyksistä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Kirjapaino Hakapaino Oy, Helsinki 2002, s. 7-16.

Siisiäinen, M. (toim.): Yhdistykset kolmannen sektorin toimijoina. Tutkimus jyvaskyläläisistä yhdistyksistä. Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry. Kirjapaino Hakapaino Oy, Helsinki 2002.

Suomen Punainen Risti: Taustatietoja SPR:n ystävöiminnasta. Järjestötiedote 2007.

Suomen Punainen Risti.: Tässä ja nyt. Järjestötiedote 1998: 7.

Syrjänen, K.: Vapaaehtoisten työnohjaus. Teoksessa Hakkarainen P. (toim.): Tukea ja mahdollisuuksia vapaaehtoistoiminnalle. Kansalaisareena ry, Helsinki 2003. Riihimäen kirjapaino Oy, 2004, s. 51–67.

Särmäkari, V. (toim.): Vapaaehtoiset vanhustyössä.. Kokemuksia Kauhavalta, Kiimingistä, Lahdesta, Loviisasta ja Nurmekselta. Suomen Kuntaliitto ja Vanhustyön keskusliitto. Kuntaliiton painatuskeskus, Helsinki, 1995.

Tammisto, M & Lahtinen, S.: Antakaa Minulle IHMINEN. Stakes raportteja 159. Gummerus, Jyväskylä 1995.

Tiikkainen, P.: Vanhuusiän yksinäisyys. Seuruututkimus emotionaalista ja sosiaalista yksinäisyyttä määrittävistä tekijöistä. Studies in Sport, hysical Education and Health: 114. Jyväskylän Yliopisto 2006.

Torvinen, M.: Vapaaehtoistoimintaa yhteistyössä Vantaan sosiaali- ja terveystoimen kanssa. Teoksessa Hakkarainen, P. (toim.): Tukea ja mahdollisuuksia

vapaaehtoistoiminnalle. Kansalaisareena ry, Helsinki 2003. Riihimäen kirjapaino Oy, 2004, s. 78-88.

Turner, B The erosion citizenship. British Journal of Sociology, Vol. 52 (2) 2001.

Vehviläinen-Julkunen, K.: Hoitotieteellisen tutkimuksen etiikka. Teoksessa Paunonen, M. & Vehviläinen-Julkunen, K. Hoitotieteen tutkimusmetodiikka WSOY, Juva 1998, s. 26-34.

Wilson, J. Volunteering. Annu Rev. Sociol. 2000. 26: 215-240. Copyright by Annual Reviews.

Vapaaehtoistoiminnan koulutusaineisto Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry, Helsinki 2005.

Valtakunnalliset suunnitelmat sosiaali- ja terveystalvetaista 1994 - 1997. STM.

Välilmaa, M. Tekomummoja ja -vaareja tarvitaan. Keski-suomalainen 21.07.06, s. 8.

Yeung, A.: Vapaaehtoistoiminta osana Kansalaisyhteiskuntaa - ihanteita vai todellisuutta? Tutkimus suomalaisten asennoitumisesta ja osallistumisesta vapaaehtoistoimintaan. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen Yhteistyöyhdistys YTY ry. Hakapaino, Helsinki 2002.

Yeung, A 2004: Miksi vapaaehtoistoimintaan. Luettavissa: <http://www.kansalaisfoorumi.fi/vapaaehtoistoiminta> (tulostettu 10.02.2008)

LIITTEET

LIITE 1 Vapaaehtoistoimikunta 2003

LIITE 2 Avoimet ryhmät 1995-2003

LIITE 1

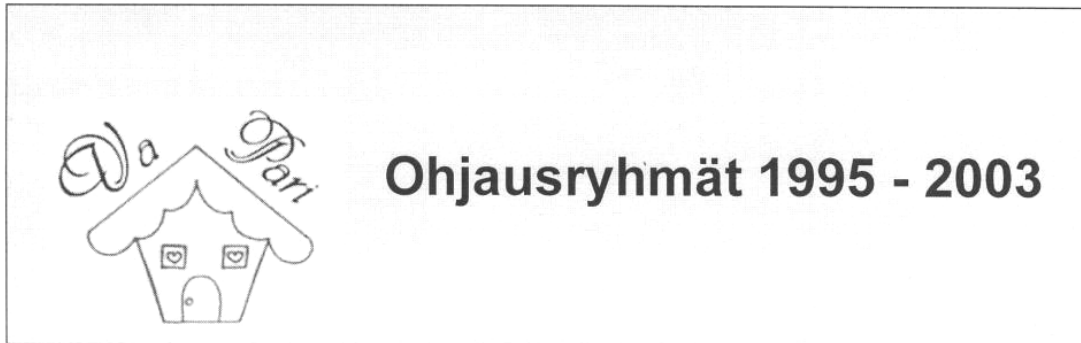
Jyväskylän kaupunki

Vapaaehtoistoiminnan keskus VaPari

Vapaaehtoistoimikunta v. 2003

Akdari Nahid	MELTING POT- projekti
Aulasuo Kaija	JKL/ SOTEPA vanhuspalvelut
Edustaja	JKL/ SOTEPA/ Nuorten palvelukeskus
Edustaja	Omaiset mielenterveystyön tukena Keski-Suomessa ry
Haapalainen Annukka	Vapaaehtoistoiminnan keskus VaPari, vapaaehtoinen
Hänninen Leena	JKL/ SOTEPA/ Vapaaehtoistoiminnan keskus VaPari
Kemppainen Jaana	MLL:n Jyväskylän osasto
Koskinen Veijo	Jyväskylän kaupungin sosiaali- ja terveyslautakunta
Laukkanen Jukka	JKL/ SOTEPA/ HYVE- toiminta
Lehtinen Kari	JAPA ry (Jyväskylän asukasyhdistysten yhteistoimintaelin ja kattojärjestö)
Majasaari Juha	Jyvässeudun omaishoitajat ry
Mäkinen Aulis	Jyväskylän kaupungin vammaisneuvosto
Nirhamo Lasse	Vapaaehtoistoiminnan keskus VaPari, vapaaehtoinen
Pesonen Veijo	Jyväskylän kaupunkiseurakunta/ Diakoniakeskus
Suuntala Riitta	Jyväskylän sosiaali- ja terveysalan oppilaitos
Taskinen Maini	Jyvässeudun Työttömät ry
Torkkell Irma	SPR:n Jyväskylän osasto
puheenjohtaja	Lasse Nirhamo
sihteeri	Leena Hänninen

LIITE 2



	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
HOKE	1	1							
Ystäväkerho		1	1	1	1	1	1	1	1
Vanamo		1	1						
Liikennepuisto		1	1	1	1	1	1	1	
Sairaalavapaaehtoiset			1	1	1	1	1	1	1
MaMu-tukihenkilöt			1	1	1	1	1	1	1
Nuorten ystävät					1				
Puhelin ystävät					1				
Miesten projekti						1	1		
Virikeriihi							1	1	
Ryhmän ohjaajat							1	1	1
Kotocross									1
	1	4	5	4	6	5	7	6	5

LH/04

(Tilasto 2004)